Jürgen Brater

Maimuța din tine

Jürgen Brater s-a născut în 1948 şi a absolvit studii de medicină şi stomatologie, iar din 1996 are propriul său cabinet. Conduce cursuri de perfecționare pentru cadre medicale şi desfăşoară o intensă activitate ştiințifică şi publicistică. Titluri apărute: *Lexikon der rätselhaften Körpervorgänge (Lexiconul proceselor enigmatice din corp), Generation Käfer (Generația broscuței), Bier auf Wein, das lass sein (Berea după vin e un chin)* şi *Mehr Power! (Mai multă putere!).*

Jürgen Brater

Maimuța din tine

Jürgen Brater
WIR SIND ALLE NEANDERTALER

ORIGINI ŞI DEZVOLTARE

DE UNDE VINE OMUL

Faptul că noi, oamenii, existăm este o pură întâmplare. Sau, exprimat mai ştiinţific: fiinţarea noastră depinde de evoluţie, ceea ce, în esenţă, înseamnă acelaşi lucru. Deoarece motorul evoluţiei nu este nimic altceva decât întâmplarea – chiar dacă unora le stă ca ghimpele în ochi teoria că noi şi cimpanzeii am proveni din strămoşi comuni (ceea ce, de altfel, nu este deloc una şi aceeaşi cu teza adesea auzită, că străbunii noştri ar fi fost maimuţe). La fel li se pare de nepotrivită imaginea şi celor care ne consideră ţelul sau – formulat pe cât de poetic, pe atât de îngâmfat – încununarea creaţiei. Deşi teoria evoluţiei, aşa cum a fost prezentată de Charles Darwin la mijlocul secolului al XIX-lea în cartea sa *Originea speciilor prin selecţie naturală,* a fost admisă de naturalişti, de majoritatea filozofilor şi chiar şi de o bună parte dintre teologi, este în continuare greşit înţeleasă, tezele ei sunt în continuare greşit interpretate. Când vorbim despre *survival of the fittest,* nu înseamnă de fapt supravieţuirea celui mai puternic, după ce îl execută sumar pe cel mai slab, ci a celui mai bine adaptat – care ar putea să fie şi cel mai slab dintre ei. Aşa se face că, pe termen lung, se impune acea fiinţă care se acomodează cel mai bine în condiţiile de mediu

respective, pe când cel mai puțin adecvat dispare în termen mai scurt sau mai lung.

Să luăm un exemplu: undeva, într-un loc unde e cald şi grâul creşte pe terenuri de culoare închisă, trăiesc iepuri bruni-roşcați. Fiind bine camuflate, rozătoarele cad rareori victimă animalelor de pradă, iar celelalte se pot înmulți nestingherit. Cu timpul, clima suferă modificări; deceniu de deceniu, sau poate secol de secol, se face tot mai frig, ninge tot mai des, iar zăpada se topeşte tot mai greu. O catastrofă, în ceea ce priveşte iepurii, cât se poate de uşor de observat de la mare distanță pe un teren de culoare deschisă, mulți fiind omorâți şi mâncați de vulpi, vulturi şi alte carnivore. Şi atunci, datorită unei distribuții şi reasamblări aleatorii ale genelor cu prilejul împerecherii a doi iepuri, sau după intervenția unei mutații, schimbare la fel de aleatorie a genotipului, pe lume apare un iepure cu blană ceva mai deschisă la culoare. Pe vremuri, un rozător uşor de distins ar fi fost înhățat primul de păsările de pradă şi ar fi ieşit din scenă încă înainte să-şi între în rol. Însă acum, în mediul mai luminos, outsiderul prezintă avantajul de a fi mai greu de depistat decât ceilalți membri ai speciei; aşa ajunge să se înmulțească şi să transmită mai departe, anumitor urmaşi, genele răspunzătoare de deviația de culoare a blănii lui. Astfel, în generațiile următoare se vor naşte, pe lângă iepurii întunecați, şi unii cu blana de culoare puțin mai

deschisă. Şi cum rozătoarele de nuanță închisă sunt rapid decimate de duşmani, multe dintre ele nu ajung să se mai înmulțească, în vreme ce iepurii de culoare deschisă care se împerechează între ei sau cu cei maro-roşcați aduc iarăşi pe lume pui ceva mai decolorați.

Ca să scurtăm povestea: culoarea deschisă, în mod normal echivalentă cu o condamnare la moarte, se dovedeşte o adevărată binecuvântare în noile condiții şi, cu timpul, genele răspunzătoare devin tot mai des prezente în ereditatea iepurelui, în aşa-numitul lui bazin genetic, pe când genele care determină naşterea unor exemplare cu blana de culoare închisă dispar, încetul cu încetul. Procesul continuă până când, după multe, foarte multe generații, rozătoarele ajung în sfârşit de culoare aproape albă. Aşa ceva durează, în condițiile date, zeci de mii, ba chiar milioane de ani în cazul schimbărilor mai puțin evidente, însă evoluția nu are nicio grabă. Când iepurii întunecați sunt siliți de împrejurări să se retragă într-o regiune cu mai puțină zăpadă, ca să aibă şanse mai mari să se adăpostească, în vreme ce iepurii albi se simt în largul lor tocmai pe terenul deschis la culoare, adică atunci când cele două populații se îndepărtează treptat tot mai mult între ele sau întâlnirea lor este împiedicată de o barieră geografică – un ghețar uriaş, spre exemplu, sau o prăpastie tot mai adâncă, aşa ca Grand Canyon din Statele Unite –, nu se mai pot împerechea şi

face schimb de gene între ele. În zona de condiții climaterice hibernale vor mai trăi în cele din urmă doar iepuri albi, care între timp s-au îndepărtat atât de mult de strămoşii lor inițiali din punctul de vedere al trăsăturilor fizice şi al comportamentului de reproducție, încât, chiar dacă s-ar mai întâlni cu ei, fie nu s-ar mai împerechea deloc, fie urmaşii rezultați nu ar mai fi fertili. Aşa a apărut o nouă specie. Şi, dacă mai avem răbdare doar câteva milioane de ani, din noile specii se dezvoltă, în acelaşi fel, noi genuri, familii, ordine şi clase. Tot aşa, spre exemplu, s-au dezvoltat, din peşti, broaştele şi restul amfibienilor, apoi reptilele şi păsările şi, în cele din urmă, mamiferele.

Şi la fel s-a întâmplat, ştiințific vorbind, şi cu noi, oamenii, care am devenit ceea ce suntem astăzi, prin continuă variație şi selecție. Cu totul întâmplător, pornind de la stadiul preliminar, asemănător cu maimuța (numit de oamenii de ştiință *Australopithecus)* şi trecând prin *Homo Habilis,* adică „omul îndemânatic", şi *Homo erectus,* ceea ce s-ar traduce prin „omul ridicat" sau „vertical". Prin urmare, nu suntem în niciun caz produsul final al unei dezvoltări continue şi ferme, dinainte plănuite (Darwin i-a supărat pe o mulțime dintre contemporanii săi cu această constatare), ci rezultatul ei pe cât de întâmplător (variație), pe atât de inevitabil (selecție).

Evoluția nu stabileşte un plan, este perfect oarbă în ce priveşte viitorul şi produce absurdități

cu nemiluita; de aceea şi seamănă desfăşurarea ei cu o cursă nebună, în zigzag, plină de ocolişuri şi de salturi laterale. Continuarea dezvoltării s-a produs exclusiv grație faptului că natura acordă o şansă de supraviețuire de durată doar acelei ființe care se afirmă cel mai bine în condițiile ambientale dominante la un moment dat, cu alte cuvinte alege din nenumăratele variante apărute din pură întâmplare intenționat pe cele care prezintă cele mai bune premise de supraviețuire. Este cert că de-a lungul milioanelor de ani au existat numeroşi strămoşi potențiali de-ai noştri lipsiți de avantajul de a trăi într-un loc sau în condiții climatice convenabile, dispărând de aceea pentru eternitate. Strămoşii noştri, în schimb, au avut pur şi simplu norocul să fie înzestrați cu trăsăturile potrivite, şi apoi prilejul să se perpetueze şi, cu timpul, să progreseze.

NEANDERTALIENI ŞI ALȚI OAMENI PREISTORICI

În acelaşi mod a apărut şi omul de Neandertal[1], nume dat de o vale din apropierea oraşului Düsseldorf, unde, în 1856 – la trei ani după apariția ediției princeps a cărții lui Darwin despre selecția naturală – au fost găsite pentru prima oară oasele sale: calota cranianã, ambele femururi şi humeruşi, cinci coaste şi o parte din bazin. A durat mai mulți ani până când arheologii germani

[1] Neandertal, după grafia germană actuală (n. tr.).

şi englezi au ajuns la o părere comună în legătură cu enigmatica descoperire – şi anume că, împotriva presupunerilor inițiale, nu era vorba de un călăreț mongol dezertat din armata rusă în vremea lui Napoleon. Mai târziu s-au găsit şi alte schelete, mai întregi, printre care unul foarte bine păstrat, în apropiere de Weimar.

Homo neanderthalensis, aşa cum se numeşte el exact, ştiințific, era puternic şi înalt de statură – potrivit măsurătorilor, ajungea la 1,80 metri – cu brațe lungi, respectând proporțiile. Volumul interiorului cutiei craniene, implicit şi al creierului, era cu mai mult de un litru şi jumătate mai mare decât al nostru, de astăzi; altfel, se deosebea de noi în primul rând prin proeminența osoasă pronunțată de deasupra ochilor, nasul lat şi turtit şi bărbia lipsă. Potrivit determinărilor pe baza osemintelor descoperite, omul de Neandertal ocupa în urmă cu circa 150000 de ani întregul spațiu european, unde a trăit vreme de „doar" aproximativ 125000 de ani, pentru a dispărea fără urmă acum circa 25000 de ani, din motive încă neelucidate.

Deşi el a reprezentat, prin urmare, o linie colaterală a evoluției, şi nu strămoşul nostru direct – rol atribuit aşa-numitului „om de Cro-Magnon" – în cele ce urmează vom vorbi, generalizând, despre neandertalian, referindu-ne la strămunii noştri primitivi. Folosim acest termen comun şi acceptat ca simplu sinonim pentru

stră-străbunicii noştri arhaici – ştiind bine că ei nu pot fi de fapt băgați în aceeaşi oală, chiar şi din cauza perioadei imense, de mai multe milioane de ani, cât au populat pământul şi s-au dezvoltat.

De la primii hominizi (ființe umanoide cu mers mai mult sau mai puțin vertical) care au populat lumea, au trecut în jur de patru milioane de ani, iar trăsătura aparte în succesiunea tipurilor de oameni primitivi este că totul s-a desfăşurat extrem de lent. Exemplarele răspândite pe suprafețe vaste au avut timp sute de mii de ani să se adapteze în amănunt la noile condiții de mediu. În schimb, de când cei din urmă neandertalieni au părăsit planeta, au trecut doar douăzeci, maximum treizeci de mii de ani. Poate să pară mult, dar pe scara evoluției reprezintă doar o clipită în istoria omenirii. Dacă reducem dezvoltarea genului „homo", a cărui ultimă verigă o reprezentăm, la o zi de douăzeci şi patru de ore, omul şi-a petrecut cu mult peste douăzeci şi trei de ore ca vânător culegător. S-a apucat de agricultură abia cu şase minute înainte de miezul nopții şi chiar în ultima secundă s-a născut Iisus Hristos.

Consecința inevitabilă este că pentru adaptarea la viața noastră de astăzi, cu toate circumstanțele ei complicate, a rămas cu mult prea puțin timp. Dacă ne gândim că evoluția pretinde, în circumstanțe asemănătoare, milioane de ani pentru a reuşi transformări minuscule într-o

ființă, adaptând-o astfel cu foarte puțin mai bine la condițiile de mediu, nu este de mirare că genele noastre care ne determină nu doar înfățişarea, ci şi funcțiile corpului şi nu în ultimul rând comportamentul, au rămas în continuare în bună măsură identice cu cele ale strămoşilor din Epoca de Piatră. Antropologii Lionel Tiger şi Robin Fox formulează cât se poate de drastic această stare de lucruri în cartea lor *The Imperial Animal* (subtitrată în ediția germană *Vânători din Epoca de Piatră în capitalismul târziu):* „Omul în postura de vânător nu a fost un interludiu al trecutului nostru îndepărtat. Suntem în continuare vânători, vânători încarcerați, domesticiți, înveninați, dezindividualizați şi derutați."

Originile noastre cinegetice sunt confirmate şi de o analiză mai recentă a genotipului făcută de cercetători din Germania, Marea Britanie şi Estonia şi publicată la sfârşitul lui 2005 de revista *Science*. În concluzie, locuitorii Europei Centrale de astăzi corespund din punctul de vedere al zestrei genetice în mică măsură cu plugarii – foarte recenți, din perspectiva evoluției – de la sfârşitul Epocii de Piatră. „Rezultatele obținute de noi indică mai degrabă că ne tragem din culegători şi vânători din Paleolitic", explică profesorul Joachim Burger de la Institutul de Antropologie din Mainz. În concluzie, micile grupuri care au introdus agricultura în Europa par să fi fost alungate din nou de hoardele de

vânători-culegători – lăsând în urma lor plugăritul, dar nu şi urme genetice. După cum se vede, nu suntem urmaşii unor agricultori paşnici, ci ai unor triburi străvechi, în care bărbații obişnuiau să plece la vânătoare, iar femeile se îngrijeau de căminele lor din grote, de descendenți şi de agonisirea hranei prin intensă activitate de cules.

Dincolo de toate astea nu avem voie să scăpăm din vedere un aspect crucial: materialul cu care lucrează evoluția este mereu cel existent, şi numai asupra lui se poate interveni pentru a fi schimbat extrem de încet şi pas cu pas. Spre deosebire de un inginer care stabileşte că o maşinărie nu mai face față, evoluția nu poate să arunce aşa, pur şi simplu, un organism demodat şi să pună în locul lui altul nou, construit din temelii. Este adevărat, ființele încep să decadă şi se stâng atunci când nu fac față la ritmul schimbărilor de mediu, dar asta nu intră deloc în contradicție cu realitatea că toate speciile de animale şi de plante care se găsesc astăzi pe pământ provin din forme preexistente, prin urmare sunt rezultatul unui plan de construcție cu puțin mai bun, dar cu siguranță nu nou.

De aceea şi noi am rămas, în esență, oameni ai Epocii de Piatră, cu câteva detalii ameliorate grație evoluției, în cel mai bun caz. Suntem în cea mai mare măsură construiți la fel ca ei, corpul nostru funcționează potrivit aceloraşi mecanisme ca ale

lor, iar creierul ne este programat identic.

Aşadar, este perfect firesc că ne purtăm şi astăzi, în multe situaţii, la fel ca strămoşii noştri din Epoca de Piatră – chiar dacă de cele mai multe ori o facem inconştient.

UNABOMBER

Nu de mult, în Statele Unite a fost arestat un criminal în serie, care în şaptesprezece ani a pus la cale şaisprezece atentate cu bombă, ucigând trei oameni şi rănind, uneori grav, alţi douăzeci şi trei, fiind cunoscut în lung şi-n lat sub porecla de „Unabomber". La arestare, s-a dovedit că nu era o brută primitivă, aşa cum se aştepta toată lumea, ci un matematician foarte inteligent, absolvent al Universităţii Harvard. Cu scurt timp înainte, îi persuadase pe cei de la *Washington Post* şi *New York Times* să-i publice o declaraţie de o pagină, unde susţinea că revoluţia industrială şi toate consecinţele ei ar reprezenta un dezastru pentru omenire. Problemele sociale şi sufleteşti ale societăţii moderne ar fi rezultatul unei dezvoltări în urma căreia oamenii au fost obligaţi să trăiască în condiţii fundamental diferite de cele în care au apărut. Potrivit lui, lumea modernă ne sileşte la o existenţă în afara modelului natural al comportamentului uman.

Surprinzător, cu toată repulsia stârnită de crimele comise fără niciun fel de scrupule, Unabomber a devenit un fel de figură-cult.

Oameni cu cele mai diverse origini şi pregătiri şi-au pus, în ziare şi pe Internet, următoarea întrebare: „Oare nu zace, în fiecare din noi, un mic Unabomber?" „Poate că nu ne face plăcere modul în care îşi varsă el mânia", explică Robert Wright, jurnalist american specializat în ştiințe, „dar mânia lui ni se pare cât se poate de cunoscută."

Cât de mare e numărul celor care nu se acomodează cu cerințele şi excesele societății moderne ar trebui să fie limpede judecând că, de la începutul industrializării, numărul sinuciderilor a crescut constant. În jur de 12000 de germani îşi vor lua viața şi în acest an, din cauza derutei totale, iar psihiatrii sunt la mare căutare în statul industrial modern. O carte aşa ca *Lasă grijile, începe să trăieşti!* De Dale Carnegie sau alte coduri de comportament aflate de zeci de ani pe listele de bestseller demonstrează că suntem făcuți pentru viață, aşa cum o trăim, la fel de bine pe cât se potriveşte securea la fabricarea microcipurilor. Faptul devine şi mai frapant dacă aruncăm o privire asupra nenumăratelor boli ale civilizației şi a suferințelor cronice cauzate de condițiile vieții moderne care dau ceva bătaie de cap şi răspund de moartea multor contemporani.

Pe drept cuvânt, cercetătorii evoluției ne compară creierul cu un computer, după al cărui program suntem siliți să trăim – vrând-nevrând. Însă software-ul care guvernează toate modurile noastre de comportament şi le conectează între ele

mai mult sau mai puțin rațional a fost creat nu în epoca modernă, ci în urmă cu milioane de ani, iar evoluția îl adaptează lent şi treptat la condițiile noastre de existență actuale – în orice caz infinit mai lent decât s-au schimbat şi urmează să se schimbe condițiile de viață în sine.

UGUR ŞI TRIBUL LUI

Personajul principal din Epoca de Piatră al acestei cărți este un bărbat solid, cu alură atletică, Ugur pe numele său. Desigur, nu ştim ce nume purtau strămoşii noştri, nu ştim nici măcar dacă aveau nume, cum avem noi azi, dar asta nu are în esență nicio importanță. Ugur era în vârstă de douăzeci şi şase de ani, şi probabil habar nu avea de asta, fiind greu de presupus că oamenii din Epoca de Piatră îşi înregistrau data de naştere şi sărbătoreau repetarea ei. Fără îndoială urmăreau mişcările aştrilor şi meditau asupra revenirii periodice a fenomenelor naturii în diversele anotimpuri, se bucurau când era vară şi cald şi se retrăgeau în caverne din calea frigului hibernal. Dar să indice şi să deosebească o zi anume, de pildă, în ce zi pică 14 martie sau 3 septembrie, de asta cu siguranță nu erau în măsură.

În mijlocul grupului lor de bărbați, femei şi copii, Ugur era perceput ca o căpetenie cu experiență şi sfatul lui era ascultat de toți. Deşi nu fusese desemnat, şi cu atât mai puțin ales în mod expres, ceilalți membri ai tribului îl acceptau drept

conducător. Femeia lui era Wala, o ființă puternică, puțin prea corpolentă, cu câțiva ani mai tânără, şi împreună aveau doi copii: un fiu de şase ani, Korod, şi o fiică de trei ani, căreia îi vom da numele Alani. Acum, Wala era din nou însărcinată, în şase luni, şi dacă totul va merge bine, va aduce pe lume încă un copil, de care se va îngriji cu spirit de sacrificiu şi îl va alăpta vreme de câțiva ani, până la următorul.

Aşa cum am spus, Ugur şi hoarda lui nu trăiau într-o vreme sau un loc anume; ci, mult mai mult de atât, erau modelul strămoşilor noştri care populau pământul cu cincizeci până la două sute de mii de ani în urmă. Ne putem permite lejer o perspectivă atât de generoasă şi nu este nevoie să stabilim limitele temporale. Un atribut caracteristic al vieții lor era tocmai acela că nu săreau peste etape de dezvoltare, aşa ca acum, ci dimpotrivă, nu se schimba practic nimic, vreme de zeci, ba adesea chiar şi o sută de mii de ani.

Un motiv esențial îl constituia, fără îndoială, posibilitatea limitată de comunicare. Spre exemplu, când unul dintre strămoşii noştri făcea o descoperire sau o invenție importantă, nu putea să o prezinte decât familiei şi celorlalți câțiva membri ai comunității lor, existând permanent primejdia considerabilă ca ea să fie dată uitării. Astăzi, oamenii de ştiință află imediat – prin telefon, fax şi Internet, prin e-mail şi SMS şi nu în ultimul rând prin articole publicate în reviste de

specialitate cu circulație în toată lumea – rezultatele ultimelor cercetări, indiferent cine este autorul şi unde s-au desfăşurat ele. Astfel cercetătorii lucrează în esență împreună, în ciuda sau poate tocmai datorită concurenței dintre ei, în vederea unui scop comun, ceea ce contribuie la dublarea cunoaşterii în lumea noastră modernă la fiecare cinci până la şapte ani. Ceea ce ar fi fost de neconceput Epoca de Piatră.

TEORII GOALE?

A ajuns o adevărată modă tendința de a pune modurile inexplicabile de comportament pe seama moştenirii noastre din cursul evoluției, care ar fi asigurat succesul omului din Epoca de Piatră, ridicând însă obstacole dificile în calea lui *Homo technicus* de azi. Prin variate abordări intelectuale, se fac multe încercări de interpretare a fenomenelor medicale, sociale şi culturale drept relicve preistorice, efecte ale discrepanței dintre genotipul nostru şi pretențiile lumii moderne. Cu siguranță, o parte dintre aceste concepte şi teorii par îndoielnice. Dar întotdeauna s-a întâmplat la fel cu orice ipoteză ştiințifică, pentru ca apoi unele să aibă nevoie de corectări, altele dovedindu-se totuşi deplin valabile. Biologii care studiază evoluția exprimă starea de fapt printr-o glumă autoironică: „De ce sunt interesați bărbații de femeile în rochii mini?

— Pentru că, în Epoca de Piatră, femeile care

purtau veşminte lungi se împiedicau şi, în cădere, îşi omorau copiii.”

Aşadar, multe dintre tentativele următoare de explicare a comportamentului uman prin prisma rădăcinilor noastre din Epoca de Piatră se bazează pe presupuneri şi pe teorii. Dar ele provin, în majoritate, din cercetările paleontologilor, psihologilor, biologilor, behavioriştilor şi ale specialiştilor din discipline înrudite, printre alții ale cunoscutului behaviorist Konrad Lorenz, ale paleoantropologului Svante Pääbo, venit din Suedia să lucreze la Leipzig, sau ale lui Edward Wilson, biolog de la Harvard, care au susținut în multe publicații ştiințifice teza potrivit căreia comportamentul uman este, încă din Preistorie, determinat biologic, adică genetic. Asemenea opinii sunt bine întemeiate, dar, cu puține excepții, nu se pot demonstra la fel de solid ca o lege matematică. La asta se adaugă şi deosebirile dintre noi şi faptul că înzestrarea noastră genetică se reflectă diferit, în funcție de condițiile de viață şi de mediul care ne influențează.

Prin urmare, să-l însoțim pe Ugur, împreună cu familia şi cu tribul său, şi să remarcăm ce anume îi impulsiona şi modul lor de comportament. Apoi vom constata cu uimire, şi în ciuda unui anume scepticism, că în esență nu ne deosebim prea mult de ei. Ne vom da seama cât de puternic funcționează în continuare omul primitiv din noi, la ce soi bizar de gândire şi de acțiune, şi uneori

chiar grotesc, din punctul de vedere actual, ne împinge el şi de cât de numeroase şi de uluitoare fenomene din viața de zi cu zi se face el vinovat, în cele din urmă.

Şi să încercăm să tragem un folos din toată cunoaşterea dobândită astfel. Ca să ne înțelegem mai bine propriile sentimente şi porniri, dar şi pe cele ale semenilor noştri, pentru ca apoi să ne putem adapta puțin mai eficient comportamentul cotidian la programul de computer din creierul nostru şi, în acest fel, să trăim măcar în parte aşa cum se cuvine, pentru sănătatea şi binele personal.

FOC ŞI LUMINĂ

Ugur şi alți bărbați din tribul lui stăteau ghemuiți, în tăcere, la marginea unei păduri. Răcoarea serii începea să pătrundă prin veşmintele lor din piei zdrențuite, şi mulți tremurau de frig. Atmosfera era apăsătoare, pentru că întreaga zi încercaseră zadarnic să vâneze un mamut. Conduşi de Ugur şi de prietenul lui, Ruki, reuşiseră să încolțească uriaşul şi să îl hăituiască spre o mlaştină, unde nu puține sălbăticiuni urmărite de ei îşi găsiseră sfârşitul. Mamutul ajunsese foarte aproape de terenul înşelător, care ar fi cedat sub greutatea lui enormă, făcându-l incapabil să se mai mişte şi să se apere de atacul urmăritorilor, când brusc, cuprins de panică, şi-a schimbat direcția şi a

pornit-o în viteză înapoi, printre ei, urlând dezlănțuit.

Vânătorii stăteau acum pe vine, cu fruntea plecată spre pământul pietros, încercând să-şi uite dezamăgirea. Cel mai afectat era Hodur, vraciul, care la începutul vânătorii invocase zeii cu tot felul de scrâşnete şi cântări monotone şi prezisese apoi că vor avea izbândă. Acum se retrăsese puțin şi mesteca posomorât un fir de iarbă.

După o trudă îndelungată, unul dintre ei a reuşit, sucind între palme cu încăpățânare şi tot mai repede un băț ascuțit, să facă scântei şi să dea foc la puțină iască, de care aveau mereu la îndemână. În scurt timp focul de tabără lumina în noapte şi le încălzea trupurile murdare şi pline de zgârieturi, iar ei îşi treceau din mână în mână un soi de vas meşterit din piele, cu un suc dulce-amărui de fructe de pădure. Bărbații perpeleau în flacără, pe țepuşe de lemn, bucăți din carnea unui iepure pe care îl prinseseră în adăpostul lor, şi în aer plutea din plin mirosul irezistibil de friptură.

Şi în scurt timp unul dintre ei a rupt tăcerea şi a început să povestească, atât cât se pricepea, cum se întâmplase totul cu vânătoarea lor zadarnică. Unde greşiseră şi unde făcuseră bine. Şi toți ceilalți s-au grăbit să intervină, încingând o conversație cât se poate de animată. De acum se încălziseră bine şi friptura avea un gust

desăvârşit, deşi nu le ajungea nici pe departe să se sature; încetul cu încetul, dezamăgirea a dispărut de la sine, locul fiindu-i luat de bucurie şi de aşteptarea plină de încredere a unei noi zi. Când vor reuşi să captureze mamutul, pe urmele căruia se aflau, iată, de unsprezece zile. Animalul ar fi trebuit să fie epuizat de atâta alergătură bezmetică, şi, cu siguranță, se odihnea pe undeva, nu departe de ei. Dar mâine nu le va mai scăpa, îl vor mâna spre mlaştină şi vor înfige în corpul lui masiv lăncile lor ucigaşe. Până va pierde suficient sânge şi se va prăbuşi, dându-şi ultima suflare.

Şi Hodur, şamanul, îşi regăsise entuziasmul în dogoarea prietenoasă a focului şi le insufla curaj, prin incantațiile lui războinice. Flacăra liniştită le făcea umbrele să danseze pe frunzişul întunecat, încălzindu-le trupurile şi alungând fiarele nopții, reuşind să-i transforme din oameni înfrânți în vânători încrezători, plini de nerăbdare să reînceapă lupta cu un adversar aparent superior.

Chiar dacă astăzi nu ne mai luptăm cu mamuții, cu greu putem ignora forța de atracție a unui foc de tabără. Jocul flăcărilor şi al scânteilor țâşnind în noapte aidoma unor licurici, trosnetul lemnelor şi căldura jarului, care ne apropie unii de alții în cel mai adevărat înțeles al cuvântului, induc un sentiment intens de comuniune şi trezesc dorul de aventură. Oare ne putem imagina o pipă a păcii fără foc?

Asemenea sentimente pentru un foc de tabără în

sine sunt uluitoare, deoarece focul nu este deloc prietenul omului, fiind periculos, imprevizibil, capabil să provoace mari dureri şi chiar să ucidă, dacă nu este prețuit cum se cuvine. Nu este de mirare că aproape toate animalele fug instinctiv din calea lui. Doar noi, oamenii, am învățat să ne folosim de foc, deşi e sigur că izbânda nu a fost obținută fără durere şi suferință. Dar strămoşii noştri, la început şi ei la fel de înspăimântați ca restul creaturilor când trăsnetul incendia copaci şi flăcările se întindeau cu repeziciune, au învățat că focul emană căldură şi face mult mai plăcută viața din peşteri, mai ales toamna şi iarna. Dar, mai mult decât atât, focul dă lumină şi ține departe sălbăticiunile.

Ținut bine sub control, focul s-a dovedit o adevărată binecuvântare pentru strămoşii noştri şi din alt punct de vedere; mai exact au învățat să-l folosească pentru pregătirea hranei, reuşind să prepare adevărate delicatese. Dovadă stă descoperirea unor cămine străvechi la Amata, în sudul Franței, a mai multor oase carbonizate în apropiere de Beijing şi putem fi convinşi că în foc frigeau nu numai carne şi peşte, ci şi legume şi cereale.

Nu în ultimul rând, focul de tabără a fost mereu un spațiu de socializare, destindere şi confort. Seara, în jurul lui se adunau vânătorii, sub cerul liber, împreună cu toți membrii tribului ieşiți din adăposturile şi din peşterile lor. O experiență cu

rădăcini atât de adânci înăuntrul nostru, încât şi astăzi este la fel de eficientă. Deşi în prezent nu avem nevoie de foc nici să ne lumineze, nici să ne încălzească şi cu atât mai puțin să ne apere de fiare, focul de tabără are darul să ne trezească un intens sentiment de protecție şi de romantism.

OMUL DE LA GRĂTAR

Pandantul modern al fripturii din Epoca de Piatră este mult îndrăgitul grătar de vară, pe cărbuni, încins după ritualul cel mai autentic, la căderea serii, într-o grădină discret luminată, cu făclii. După părerea comportamentiştilor, bărbații, în primul rând, sunt cei care se simt, atunci când se îndeletnicesc cu transformarea bucăților de carne crudă într-o friptură apetisantă, la fel ca strămoşii vânători care îşi hrăneau tribul cu prada doborâtă cu greu – tot ei fiind cei care devorează cea mai mare parte, ca să-şi recapete puterile după o vânătoare extenuantă.

Apoi, după părerea oamenilor de ştiință, munca la grătar este hotărâtoare pentru rolul jucat în comunitate. „Cine aprinde focul ocupă o poziție foarte înaltă în ierarhia socială”, explică Nina Dengele, profesor de sociologie la Universitatea din Freiburg şi conducătoare a unui proiect de cercetare făcut în urmă cu câțiva ani, intitulat „Grătar şi stil de viață”. „Grătarul este un ritual prin care se demonstrează apartenența la un grup. Este important în primul rând pentru bărbați,

care îşi doresc cu ardoare să facă parte dintr-o comunitate. La asta se adaugă şi faptul că, la grătar, îndatoririle sunt limpede împărțite între bărbați şi femei: bărbatul este şeful, plasat lângă foc, în centrul acțiunii, sub privirile tuturor. Şi în laudele generale, asigurând hrana întregii comunități, preluându-i astfel şi responsabilitățile. Dar la sfârşit, când se ajunge la strânsul şi la spălatul vaselor, preferă să lase totul în seama femeilor."

Şi, într-adevăr, cele mai multe dintre femeile intervievate în cadrul studiului Institutului de Sociologie al Universității din Freiburg au declarat că nici nu şi-ar putea imagina altfel desfăşurarea unui grătar – ele se ocupă de garnituri, în vreme ce bărbații frig carnea pe jarul fierbinte. Mai ales doamnele în vârstă susțin ferm o asemenea împărțire a atribuțiilor, în vreme ce tinerele recunosc că uneori se ocupă şi ele de această treabă, iar dacă nu o fac, motivul este că „vor să fie şi ele o dată servite de bărbați".

CASĂ DE VIS, CU ŞEMINEU

Nu doar focul de tabără şi grătarul ne potolesc dorul de trosnetul lemnului în flăcări, ci şi şemineul oferă o soluție foarte apreciată. Şi nu pentru căldura pe care o emană socotim focul atât de romantic şi de îmbietor – caloriferele moderne sunt mult mai eficiente şi nici nu fac fum sau funingine –, nici pe departe, ci pur şi simplu

suntem nebuni după dansul limbilor de foc, trosnetul şi pârâitul lemnului şi după jocul mereu nou, misterios, al umbrelor pe pereți. La urma urmei, un asemenea foc pune în mişcare toate simțurile: vedem flăcările jucăuşe, le simțim dogoarea, mirosim fumul şi auzim trosnetul butucilor arzând. Şi toate astea ni se par atât de irezistibile, încât căminul deschis ocupă de multe ori un loc de frunte pe lista preferințelor persoanelor care îşi construiesc o casă.

Aşa cum a arătat un studiu al revistei *Schöner Wohnen*[2], Consacrat idealului de „casă pentru o viață", 64 din cititorii care au răspuns la chestionar au indicat prezența obligatorie a şemineului în casa visurilor lor.

Şi de această dată, bărbații sunt cei dintâi fermecați de flăcările jucăuşe, mulți dintre ei fiind piromani nemărturisiți, care n-ar găsi o plăcere mai mare decât să se joace cu focul, în cel mai adevărat sens al cuvântului. Sau să îl contemple, muți de încântare în fața şemineului, visându-se eroi ai vremurilor de început.

CINĂ LA LUMINA LUMÂNĂRII

De când se ştie, focul reprezintă o încununare a atmosferei plăcute şi a romantismului, chiar şi în condiții mai modeste decât într-un şemineu. Nu există niciun ghid practic despre arta seducției

---

[2] *Să locuim mai frumos* (n. tr.).

care să uite laudele la adresa efectului irezistibil al luminii lumânării şi al muzicii în surdină, mai cu seamă asupra doamnelor, şi nu există formă mai nobilă de cină decât un *candlelight dinner* într-o ambianță semiobscură.

Chiar şi pentru un prânz banal, orice restaurant care se respectă nu renunță la lumânarea plasată în mijlocul mesei, aprinsă de chelner de parcă ar fi flacăra olimpică. Lumina lumânării nu ține de cald, nu asigură mai multă lumină în miez de zi şi, cu puțin ghinion, îți poți arde şi degetele oferindu-i partenerului un castron. Apoi, ceara se scurge şi pătează fața de masă, şi nici mirosul răspândit nu e întotdeauna din cele plăcute. Iar o flacără de lumânare produce neîncetat funingine, care în timp afumă tavanul. Dar câtă vreme aduce bucurie, merită.

Şi, pentru că vorbim despre desfătări culinare, la o atmosferă festivă contribuie nu doar lumânările, ci şi limbile de foc ce ies din preparatele flambate: punci, carne, peşte şi deserturi – de preferință cu luminile din jur stinse. Gurmeții susțin că alcoolul flambat ar aduce un plus de savoare, ceea ce rămâne un simplu şi modest efect secundar în comparație cu farmecul sărbătoresc al focului. Sondajul făcut de o revistă franțuzească de lifestyle pe această temă a arătat că, pentru majoritatea intervievaților, conceptul de „flambat” evocă festivitate, efect spectaculos şi romantism mai degrabă decât gust şi aromă deosebite. De

dragul acelui sentiment de sărbătoare indus de foc suntem gata să ne asumăm şi riscuri considerabile. Câțiva mii de copaci şi mai ales brazi de Crăciun iau foc în fiecare an în Germania, producând de multe ori pagube considerabile. Şi totuşi nu suntem dispuşi să renunțăm la inofensivele instalații cu beculețe şi la prezența lor fascinantă. Lumânările au, în ceea ce ne priveşte, o valoare simbolică atât de mare, încât ne impresionează şi subliniază momentul festiv chiar şi dacă rămân neaprinse – cu prilejul ceremoniilor religioase. Mai ales când sunt desăvârşit împodobite, aşa ca lumânările de Paşti sfințite, simbolizându-l pe Iisus Hristos ca lumină a lumii. O asemenea operă de artă îşi îndeplineşte misiunea chiar dacă nu ne îndurăm să o sacrificăm, aprinzându-i flacăra.

ARTIFICII

Desigur, nimic nu se compară cu focul. Nu e nevoie de un incendiu, unde se adună mii de curioşi, de parcă n-ar fi vorba de o întâmplare tragică, soldată cu victime arse şi intoxicate cu gaze, ci de un spectacol măreț, încărcat de un simbolism mistic, de neratat. Dar cum dezastrele de acest gen sunt rare şi în general greu previzibile, compensăm prin focuri de artificii, cu prilejuri speciale şi de mari sărbători. Steluțele, spiralele şi fulgerele pocnind şi scâncind multicolor ne mişcă până în adâncuri. Şi asta cu

toate că întotdeauna ne mustră conştiinţa, ştiind că banii aruncaţi în vânt – şi nu puţini, în jur de 100 de milioane de euro – ar fi mai chibzuit cheltuiţi pe „pâine pentru săraci”. Nemaivorbind că mai toţi cunoaştem oameni care au pătit-o rău – arsuri sau tulburări de auz – în urma distracţiilor cu roiuri de luminiţe perfide şi bubuituri de tun.

Tot un joc de lumini, ceva mai cuminte, dar nu mai puţin impresionant, dezlănţuie şi fanii concertelor de muzică rock, când îşi manifestă adoraţia pentru idolii lor balansând ritmic brichetele aprinse. Dacă îi mai şi acompaniază într-un glas, se naşte acelaşi sentiment de intimă identitate, exact aşa cum se petrecea cu Ugur şi cu tovarăşii săi, în vremuri preistorice, lângă focul nocturn de tabără.

Nu există vânătoare cu gonaci la care, seara, numărarea prăzii să nu se facă la lumina pâlpâitoare a făcliilor şi în sunetul cornului, nici reprezentaţie de circ în care să nu apară un înghiţitor de flăcări cu ţinută marţială şi feline mari sărind prin cercuri de foc şi nici festivitate de deschidere a Jocurilor Olimpice fără aprinderea spectaculoasă a flăcării care eclipsează toate celelalte ceremonii.

Şi lumânările aprinse de Paşti au acelaşi efect, şi focurile aprinse toamna şi primăvara, de praznice, la strânsul recoltei sau coborârea turmelor din munţi, la fel retragerile cu torţe şi lanternele veneţiene. Şi copiii au o bucurie enormă să

străbată străzile întunecate cu lampioane făcute din dovleci scobiți, nefiind nici ei scutiți de fascinația focului. Au o adevărată pasiune să se joace cu chibrituri sau să rămână până la ore târzii din noapte în jurul focului de tabără, cu obrajii îmbujorați şi spatele înghețat, întrecându-se cine rezistă mai mult cu palma deasupra flăcărilor. „Cuțit, furculiță, foc şi foarfeci, cu ele copilul nu are voie să se joace" spune un vers din „prea trista poveste a scăpărătorii" din povestea lui *Petre Ciufulici-Struwwelpeter,* unde copiii sunt avertizați cu cea mai mare asprime de pericolul reprezentat de un incendiu:

Vai! Ce nenorocire!
Rochia ia foc într-o clipire.
Arde şorțul, arde mâna, arde părul,
Arde tot copilul, ăsta-i adevărul.

Efort zadarnic. Aşa cum arată statisticile, un număr foarte mare de copii sunt atraşi să se joace cu focul şi suferă accidente. Eterna fascinație exercitată de dansul flăcărilor încă din vremuri imemoriale rămâne pur şi simplu irezistibilă.

Incontestabil, focul nu ne lasă indiferenți, ceea ce arată limpede şi nenumărate expresii întâlnite în oricare limbă pentru momentele în care te joci cu focul, ca să îți atingi scopul cu orice risc, uneori punându-ți şi căsnicia în primejdie pentru un flirt

atrăgător; când te entuziasmezi, eşti înflăcărat; pentru cineva drag eşti în stare să te arunci în foc, să mănânci foc sau să bagi mâna în foc; iar dacă se întâmplă ceva neplăcut, ce te afectează profund, simți că iei foc. Cum zicea Sfântul Augustin? „În tine trebuie să ardă ceea ce vrei să aprinzi în ceilalți.”

SUPERSTIȚIE ŞI MISTICĂ

Încă înainte de răsăritul soarelui bărbații au ieşit de sub adăposturile lor din piei de animale şi s-au pregătit pentru o nouă zi. Focul de tabără de cu seară era stins de mult şi se lăsase un frig pătrunzător. În pâclă palidă a zorilor murmurul râului din apropiere, foşnetul arborilor în bătaia vântului şi țipetele ascuțite ale unei păsări de pradă se contopeau într-un cântec deprimant şi tulburător. Astăzi trebuie să reuşească, astăzi trebuie să captureze mamutul!

Asta nu însemna să lase succesul la voia întâmplării. Hodur trebuia să-i înduplece pe zei şi să prezică desfăşurarea vânătorii. Prin urmare, după ce au mâncat câteva alune şi boabe de zmeură şi au băut puțină apă de izvor, bărbații s-au adunat în tăcere în jurul vraciului care se concentra, nemişcat şi posomorât. Apoi, pe neaşteptate, a început să cânte răguşit, nu foarte tare, ca să nu sperie prada, într-o succesiune frenetică de sunete, emoționantă şi plină de energie. Apoi şi-a lăsat pe spate capul împodobit

cu pene, a schițat câțiva paşi şi a scos un strigăt strident, fioros, ca o pasăre răpitoare, în aerul rece al dimineții, după care a rămas din nou nemişcat, cu privirea ațintită în pământ, murmurând monoton.

După o vreme, Hodur a emis un țipăt gutural atât de surprinzător şi de straniu, încât s-au înfiorat cu toții. S-a aplecat, a scormonit puțin în iarbă şi a scos la lumina zilei un gândac mort, cu reflexe roşietice, călcat în timpul dansului său. Triumfător, l-a ridicat şi s-a rotit lent, ca să vadă şi să se minuneze toți de insecta fără viață. Un cărăbuş, nici mai mult, nici mai puțin, simbolul norocului la vânătoare! Zdrobit sub călcâiul lui Hodur, cu o lovitură bine țintită! Cu toții au răsuflat uşurați. Astăzi vor avea succes, nimeni nu se mai îndoia. Şi, în vreme ce Hodur strecura discret cărăbuşul într-un ascunziş al veşmântului său din blană, vânătorii au pus mâna pe arme şi, sub comanda căpeteniei lor, au pornit la drum. Şi Ugur era plin de încredere, cu atât mai mult cu cât toată noaptea visase cum răpuneau un mamut enorm, într-o hărmălaie generală.

În timpul ăsta, soția lui, Wala, cutreiera împreună cu micuțul Korod prin pădurea din apropierea taberei, căutând ciuperci, zmeură şi alune, în răcoarea dimineții. Pana de vultur – lăsată seara pe jos, lângă culcuşul ei – se răsucise uşor spre stânga, în timp ce dormiseră, semn infailibil de noroc la cules. Şi mai mult decât atât,

Alani, sora cea mică a lui Korod, se trezise de trei ori peste noapte, apoi, când ieşiseră din tabără, trei iepuri traversaseră poteca în faţa ei, iar când s-au apropiat de pădurea în care voiau să-şi încerce norocul, încă de la distanţă au văzut sclipind în soare frunzele a trei mesteceni albi. Trei era cifra ei norocoasă, frecvenţa cu care îi ieşea în cale nu putea fi întâmplătoare, cu siguranţă va avea noroc. Astăzi se va întoarce cu sacul plin, fără îndoială.

VINERI, 13

Adevărat, astăzi nu mai punem mare preţ pe felul în care se răsuceşte o pană şi pe iepurii care ne ies în cale, dar, în esenţă, convingerea că norocul poate fi prevăzut sau chiar atras prin tot soiul de practici nu s-a schimbat cu nimic. Iar o asemenea masă de oameni – circa o treime din populaţie, în Germania – mai consideră şi astăzi 13 o cifră cu ghinion, încât temerile stârnite astfel au primit o denumire ştiinţifică proprie: „triscaidecafobia", derivată din termenii greceşti *triskaideka,* 13, şi *phobos,* teamă. Frica superstiţioasă de 13 este atât de răspândită, încât în anumite clădiri deasupra etajului al 12-lea urmează al 14-lea, iar în multe hoteluri nu găseşti camere cu numere terminate în 13.

Pentru mulţi triscaidecafobi lucrurile iau o turnură dramatică în lunile în care data de 13 se întâmplă să cadă vinerea. Preferă să se închidă în

casă şi să nu facă nimic ce ar presupune un risc, oricât de mic. Cercetătorii britanici au stabilit că în zilele de vineri, 13, numărul de victime al accidentelor de circulație este mai mare decât în vinerile obişnuite, punând faptul exclusiv pe seama superstiției, care le abate atenția celor în cauză, ei devenind mai vulnerabili decât de obicei. În comparație cu o asemenea funestă zi de vineri, pare doar un fleac să-ți taie calea de la stânga la dreapta o pisică neagră sau să vezi un păianjen dimineața – evenimente care anunță primejdia, după cum se mai teme şi astăzi aproape un sfert din populație.

DESPRE VISĂTORI ŞI CITITORI ÎN STELE

La întrebarea *credeți în horoscop?* Cei mai mulți scutură indignați din cap, dar dacă insişti recunosc adesea, cu jumătate de gură, că îi interesează din când în când cum apreciază astrologii şansele lor de a avea noroc sau ghinion. Desigur, cei mai mulți ştim că astrele urmează legi ale fizicii bine stabilite, pe traiectorii la fel de bine stabilite în îndepărtările spațiului cosmic, iar soarta noastră nu are nimic de-a face cu drumul lor. Da, mulți cunosc chiar şi că, datorită precesiei echinocțiilor, echinocțiul de primăvară s-a decalat aproape cu o zodie întreagă în ultimii 2000 de ani, astfel încât data naşterii şi semnul astrologic nu mai corespund de mult. Cu toate astea, ne citim cu regularitate horoscopul, de obicei pe furiş,

bazat pe semnele astrologice din Antichitate, susținem sus şi tare că nu dăm doi bani pe preziceri, dar suntem uşurați dacă previziunile astrale sunt bune, dar ne arătăm mai sceptici dacă prognoza pe termen scurt nu ni se arată prielnică.

Visăm cu toții, fără excepție, dar nu ne aducem aminte la fel de bine. Ştim că visele sunt fireşti şi probabil importante pentru buna noastră funcționare, deoarece gândurile se eliberează din constrângerile zilei şi se pot desfăşura nestingherit doar în relaxarea oferită de somn. Dar dacă în spatele lor se ascunde un sens profund, dacă sunt cu adevărat o oglindă a sufletului? Nu auzim şi nu citim mereu de întâmplări de mare importanță, anunțate din timp de vise? De accidente, boli şi moarte, dar şi de îmbogățiri spectaculoase şi de coincidențe fericite, de care cei în cauză fuseseră pregătiți cu câteva nopți înainte, ca să spunem aşa? Mulți sunt familiarizați cu asemenea idei, şi nu puțini îşi fac planuri şi iau hotărâri urmând trăirile şi experiențele lor onirice.

PORT-BONHEUR

Alții – sau poate aceiaşi – nu ies din casă fără bănuțul norocos din portmoneu şi bat în lemn, fiind ferm convinşi că le ajută la ceva. Sau au porcul lor pe care îl mângâie când şi când, pe ascuns, şi nu se pot abține să caute prin iarbă trifoi cu patru foi, convinşi că îşi vor găsi norocul.

În cadrul unui sondaj efectuat de Institutul de Demoscopie din Allensbach în 2005, 42 din cei intervievați au recunoscut că sunt convinşi că trifoiul cu patru foi este de bun augur. Aproape la fel de mulți consideră un semn sigur de noroc vederea unei stele căzătoare, 40, şi întâlnirea cu un coşar, 36. Iar un sfert din cei chestionați au mărturisit că, dacă le taie calea o pisică neagră, mai ales venind din stânga, nu se îndoiesc că îi paşte un ghinion. Doar în jur de 30 din populație nu atribuie nicio semnificație oricărei forme de superstiție – şi totuşi le urează noroc prietenilor ridicând degetul mare.

Studiile revelatoare făcute de specialişti cu regularitate, începând din 1973, arată de fapt că germanii atribuie astăzi semnelor mistice chiar mai multă semnificație decât în deceniul al optulea. În Germania Occidentală a acelor vremuri de două ori mai puțini cetățeni decât astăzi considerau că există o legătură semnificativă între o stea căzătoare şi persoana care o vede şi doar un sfert dintre vest-germani credeau că trifoiul cu patru foi este aducător de noroc.

În acest context merită pomenite şi figurinele adesea bizare agățate obsesiv la oglinzile retrovizoare. Care nu rareori îl împiedică pe şofer să vadă bine ce se întâmplă în jur, desigur punându-l în pericol; însă aceşti adepți ai cultului talismanelor preferă să-şi rupă gâtul decât să se despartă de coşari, de semnul zodiacal sau de

Sfântul Cristofor.

GLOBUL DE CRISTAL ŞI ZAȚUL DE CAFEA

În comparație cu pasionații maimuțoilor de retrovizoare, numărul celor care cred în conversații cu înaintaşii din lumea de apoi – şi iau parte la şedințe de spiritism în jurul unei mese care se mişcă în prezența unui mediu în carne şi oase care intră în legătură cu cei de dincolo – este mai degrabă restrâns. Dar credința primitivă în supranatural a rămas atât de adânc înrădăcinată, încât ghicitoarele care citesc viitorul în cioburi, cărți de joc, în cafea sau în glob de cristal rămân mereu la mare căutare. Da, se pare că până şi politicienii şi marii industriaşi, care ar trebui să ştie bine pe ce lume se află, adesea nu iau hotărâri importante fără să ceară o părere de clarvăzător. O vrăjitoare germană de legendă a fost Margarethe Goussanthier, care se trăgea dintr-o familie de țigani francezi din sudul Franței, cunoscută drept „Madame Buchela" şi „Pitia de pe Rin". Din câte se spune, printre cei care țineau seama de prezicerile ei se numărau cancelarii federali Konrad Adenauer şi Ludwig Erhard, şahul Persiei şi regina Iuliana a Olandei.

Este foarte de înțeles că strămoşii noştri arhaici credeau în asemenea semne ale norocului. Sau ale ghinionului. Ei nu aveau la dispoziție buletine meteorologice actualizate oră de oră, nici nu puteau încheia asigurări împotriva eventualelor

lovituri ale sorții şi nici nu aveau frecvent contacte cu triburile din vecini, care să-i țină la curent cu ultimele noutăți. Pe deasupra, erau total neputincioşi în fața condițiilor de mediu în permanentă schimbare, care trebuie să li se fi părut misterioase şi complet impredictibile. Prin urmare, nu trebuie să ne mire că la tot pasul vedeau lucrarea forțelor supranaturale şi făceau fetişuri din cele mai banale obiecte, atribuindu-le virtuți magice. Astăzi, în schimb, când lucrurile s-au schimbat mult grație creşterii enorme a cunoştințelor ştiințifice capabile să explice logic chiar şi fenomenele aparent supranaturale, nu putem pune decât pe seama primitivismului pornirile multora de a atribui tot soiul de semnificații parapsihologice celor mai banale fenomene, credința lor în telepatie şi în voci din lumea de dincolo, în puterea ascunsă a diverselor pietre prețioase şi în magicieni şi vrăjitoare dotați cu capacități extrasenzoriale.

NU SE POATE SĂ FIE O ÎNTÂMPLARE

O formă specială de convingere mistică este cea încă profund înrădăcinată în noi de a stabili legături între repetarea perfect întâmplătoare a unor numere – la fel ca Wala, cu cei trei iepuri şi mesteceni ai ei – şi întorsăturile sorții. Aşa se face că persoanele cu teamă morbidă de cifra 13 le semnalează scepticilor, ca dovadă că fobia lor ar fi îndreptățită, că la Cina cea de Taină au luat parte

nu întâmplător 13 persoane, că la prima extragere la loto din anul 1955 primul număr a fost 13 (pentru ca după aceea, foarte curios, să fie mult mai rar extras decât toate celelalte numere) şi că bomba de la Hiroshima a avut puterea echivalentă a exact 13000 de tone de dinamită. Sau îşi aduc aminte de Arnold Schönberg, creatorul muzicii dodecafonice şi mărturisit triscaidecafob (poate de aceea nu e muzică tridecafonică?), născut pe un 13 septembrie şi decedat pe un 13 iulie, şi anume exact cu 13 minute înainte de miezul nopții. Împlinise 76 de ani, iar dacă aduni cele două cifre ajungi, nici nu mai e o surpriză, tot la 13!

Multe persoane nu consideră asemenea serii rodul hazardului şi sunt dispuse să caute neobosit reguli şi principii de ordonare şi în ceea ce pare nesistematizat şi haotic. Se chinuie neîncetat să descopere o explicație potrivită, pentru tot şi orice, chiar dacă cifra se repetă numai de două ori. Matematicianul american John Allen Paulos, autor al unui volum revelator despre acest fenomen intitulat *innumeracy (analfabetism matematic),* este de părere că „oamenii sunt o specie animală în continuă căutare de patternuri. Întâmplările ni se par mult mai semnificative decât sunt – ceea ce, putem bănui, este impus de alcătuirea noastră biologică. Contemplați lumea, cu toate stâncile, râurile şi plantele ei. Rareori apar ciudățenii, dar omul primitiv trebuia să fie mereu în alertă, să observe totul în jurul său şi să

reacționeze ca şi cum s-ar fi aflat cu adevărat în primejdie”.

Desigur, anumite corelații care la prima vedere pot părea întâmplătoare – termenul ştiințific corect este cel de coincidențe – dovedesc un fundal logic, la o privire mai atentă, iar unii cercetători ai mecanismelor cunoaşterii ridică înclinația noastră de depistare a patternurilor la rangul de principiu esențial – acela de a da sens unei existențe banale. Dar adesea facem prea multe speculații pe seama unor situații pur întâmplătoare. Suntem convinşi de acțiunea unor puteri mai mult sau mai puțin întunecate sau a unui fenomen ştiințific atunci când o femeie naşte de patru ori la rând într-o zi de 17, când un bărbat scapă de cinci ori la rând de trăsnet sau când acea dată nefastă a americanilor, 11.09, ajunge tot la suma de 11 dacă avem fantezia să-i adunăm cifrele (1+1+9=11).

Jucătorii de ruletă sunt ferm convinşi că, după ce bila a rămas de şase ori la rând pe negru, trebuie să se oprească neapărat pe roşu, deşi în esență ştiu cu precizie că şansele sunt din nou fifty-fifty, ca la oricare altă încercare, iar la o echilibrare a raportului, din motive de probabilitate, te poți aştepta abia după un număr foarte mare de jocuri. Filozoful Ludwig Wittgenstein rezumă cât se poate de limpede: „în exteriorul logicii, totul este întâmplare. Nu există nicio constrângere să se întâmple ceva anume, din cauză că mai devreme s-a întâmplat altceva

anume.” Dar dacă stai să-i întrebi pe jucătorii la loto cât de probabilă consideră ei seria 1-2-3-4-5-6, sunt gata să jure orbeşte că şansele sunt de patru ori mai mici decât pentru oricare altă combinație.

Experimentele au demonstrat că jucătorii de zaruri care doresc o cifră mai mare aruncă mai tare decât cei care au nevoie de un unu sau de un doi; şi adesea vezi jucători de poker care, înainte de a-şi vedea cărțile, bat de trei ori teancul de masă, ca să le între mai mulți aşi, valeți sau ce-or avea ei nevoie, deşi sunt conştienți că nu pot schimba cu nimic ordinea celor pe care le țin în mână, indiferent cât de iscusit le-ar lovi. Alții insistă să se aşeze tot pe scaunul pe care au stat când au câştigat la ultima partidă, iar antrenorii de fotbal nu se bărbieresc niciodată în timpul unei serii de victorii, ci abia după ce echipa lor a încasat o înfrângere.

Importanța dincolo de orice rațiune atribuită de mulți contemporani fenomenelor şi corelațiilor care au de-a face cu numerele serveşte de mult diverselor organizații şi mediilor de informare ca să lanseze statistici înfricoşătoare. La fiecare zece secunde moare câte o persoană din cauza cancerului pulmonar, declară Organizația Mondială a Sănătății, Centrul de Cercetare a Cancerului din Germania vine cu o ştire şi mai dură, anunțând că 400 de fumători pasivi mor anual în Germania, tot de cancer pulmonar, iar

medicii de la Clinica Universitară Charité din Berlin răspândesc avertismentul riscului de infarct pentru persoanele care locuiesc în zone cu un zgomot continuu de peste 65 de decibeli.

Asemenea date încă ne mai lasă să înțelegem câte ceva, cu puțină imaginație. Dar potrivit calculelor Centrului de Cercetare a Mediului şi Sănătății, o mărire suplimentară a concentrației de particule fine cu zece micrometri pe metru cub de aer atmosferic ar creşte mortalitatea cu 6 şi că expunerea continuă la praf scade speranța de viață cu doi ani. La fel şi radiațiile de 50 de milisieverți, cât poate suporta o persoană expusă, prin profesie, radiațiilor X.

Şi totuşi asemenea cifre ne impresionează profund. Gerd Gigerenzer, psiholog şi director al Institutului Max Planck pentru Dezvoltare Umană din Berlin, etichetează efectul cifrelor procentuale exprimate cu tot cu sutimi drept „iluzie a certitudinii". După părerea lui, din vremea strămoşilor noştri din Epoca de Piatră şi până astăzi nu am învățat să le răspundem cu scepticismul cuvenit. „Spre deosebire de poveşti, bârfe, flecăreli şi mituri, care au dat formă gândirii noastre de la începuturile culturii omeneşti, statisticile publice sunt o realizare culturală extrem de recentă", explică el. „În raport cu ele, deprinderile care pe vremuri serveau oamenilor primitivi ca să supraviețuiască devin acum obstructive." „Receptivitate primitivă față de

poveştile horror”, aşa consideră Karl Wegscheider de la Institutul de Statistică şi Econometrică din Hamburg înclinația – indusă de prea puținul nostru scepticism – de a ne lăsa impresionați de asemenea mesaje sub formă numerică.

Politicienii profită fără jenă de acest efect, bombardându-şi adversarii, spre întărirea opiniilor proprii, cu cifre pe care – asta o ştiu prea bine – nu le-ar putea niciodată susține până la capăt. Prin statistici se poate demonstra aproape orice, în esență trebuie doar pricepere în alegerea şi combinarea lor, însoțindu-le cu o descriere şi interpretare convingătoare. Atunci când o statistică pretinde că depăşirea unui anume nivel acustic echivalează cu riscul de infarct, ea ignoră, poate în deplină cunoştință de cauză, că locuitorii din zonele zgomotoase, cel mai probabil ale marilor oraşe, sunt foarte probabil expuşi şi altor factori la fel de dăunători sănătății, spre exemplu, poluării cu gaze de eşapament, motiv pentru care şi apar mai des infarctele miocardice.

Ne punem mare nădejde în obiecte şi gesturi simbolice care, potrivit convingerii noastre, aduc noroc, şi evităm, adesea inconştient, tot ceea ce ar putea atrage ghinionul. De aceea şi suntem foarte înclinați să acordăm încredere simbolurilor cu încărcătură pozitivă – şi orice firmă care se pricepe cât de cât la marketing se foloseşte din plin de acest truc. Departamentele proprii sau agențiile de publicitate nu se ocupă decât de născocirea de

mărci şi de logouri ademenitoare care, odată introduse şi răspândite pe piață, produc, după cum s-a demonstrat, asupra consumatorilor un efect mai puternic decât informațiile ample, sub formă de text, asupra produsului.

Nu suntem câtuşi de puțin conştienți că, în esență, firmele nu fac decât să profite de sensibilitatea noastră străveche față de simbolurile mitice, față de semnele şi sunetele magice. Atunci când valoarea unei mărci împreună cu logoul ei urcă la multe milioane, atunci când în Statele Unite şi chiar şi în Anglia există posibilitatea includerii acestei valori în bilanțul activelor unei companii, este limpede că mesajele lor publicitare sunt percepute ca fiind foarte importante. La cumpărarea sau vânzarea unei companii, mărcile fac parte dintre elementele pe baza cărora se stabileşte prețul, iar în cazul marilor tranzacții se întâmplă deseori ca persoana care cumpără să plătească o sumă cu mult peste valoarea la bursă, dacă în *deal* intră şi mărci valoroase, cu logouri de largă recunoaştere. Şi asta deoarece la evaluarea întreprinderii nu se ține deloc seama exclusiv de fabrici şi de rețelele de distribuție, ci de mărci, ceea ce reprezintă garanția profiturilor viitoare. Deşi ar trebui să ne fie cât se poate de limpede că steaua Mercedes influențează tot atât de puțin calitatea unei maşini cât o face şi M-ul cel mare din McDonald's cu gustul de fast-food sau bifa Nike cu adecvarea pantofilor şi a

echipamentelor de sport, stabilim automat acest gen de conexiune la prima vedere a logoului. De fapt, conform celor mai recente studii, avem aceeaşi reacţie ca strămoşii din Epoca de Piatră în faţa fascinantelor picturi rupestre, cărora paleontologii le atribuie aceleaşi efecte mistice profunde.

ŞAMANI MODERNI

Dar şi în alte domenii, total diferite, ale vieţii de zi cu zi suntem dispuşi să ne lăsăm amăgiţi şi să permitem puterii magice să-şi exercite influenţa. Descoperim o adevărată încântare să ne lăsăm în voia puterii de sugestie a convingerilor noastre şi să cădem mult prea uşor pradă unor manipulări străine, la fel ca vânătorii primitivi cărora Hodur nu făcea decât să le arate un cărăbuş mort şi să le promită, destul de convingător, că norocul le va surâde. Şi, uluitor, vraja funcţionează nu de puţine ori. Da, dacă suntem suficient de convinşi că un fapt are asupra noastră un efect anume este mai mult ca sigur că respectivul efect se va face cu adevărat simţit.

De mare faimă se bucură în această privinţă aşa-numitul efect placebo, puterea vindecătoare verificată a unui preparat fără substanţe farmaceutice active, condiţia fiind ca pacientul căruia i se administrează pseudomedicamentul – o tabletă de praf de budincă, spre exemplu – să fie ferm convins de efectul lui benefic. Niciun medic

înțelept nu va renunța să susțină procesul de vindecare cu asemenea substanțe cu efect intens, dar datorat exclusiv sugestiei, cu atât mai mult cu cât se ştie de mult că o mulțime de tulburări mentale se pot mult mai bine trata prin terapie psihică, şi nu medicamentoasă. Prescrise de medic în maniera cea mai convingătoare şi furnizate de farmacist împreună cu încurajări menite să inspire şi mai multă încredere, asemenea pretinse medicamente produc asupra celui în cauză acelaşi efect magic pe care îl aveau dansurile şi cântările mistice ale şamanilor.

Medicii sunt unanim de acord că o bună parte din somniferele şi calmantele atât de scumpe ar putea fi înlocuite prin placebo, fără nicio teamă că ar fi mai puțin eficiente. La fel se explică şi efectul deloc neglijabil al medicamentelor homeopatice, administrate de multe ori în doze atât de diluate, încât în câțiva litri de lichid nu există decât o moleculă de substanță activă. Un rol important îl joacă probabil şi faptul că tratamentul prin sugestie are cel mai puternic efect asupra celor care, potrivit propriilor mărturii, însă fără să existe cauze detectabile pe cale medicală, se află într-o stare generală precară şi, drept urmare, nu sunt de multe ori nici în deplinătatea facultăților lor mentale.

După cum se ştie, prin credință poți muta munții din loc şi, la fel cum strămoşii noştri arhaici se lăsau impresionați de spectacole

mistic-enigmatice – mai ales însoțite de strigătele şi schimonoselile unor experți autointitulați, ca Hodur –, nici noi, cei de astăzi, nu suntem imuni la asemenea manipulări. De asta au profitat în mod deosebit vracii, care se foloseau în tratamente de cele mai fanteziste invenții abil mânuite, ca să-şi impună autoritatea asupra pacienților, inspirându-le teamă.

În această privință, nimic nu s-a schimbat între timp: cu cât pare mai scumpă şi mai complicată aparatura medicală, cu cât produce efecte sonore şi luminoase mai impresionante, cu atât suntem mai convinşi de importanța şi de puterea ei vindecătoare. Fiind cât se poate de conştienți de asta, producătorii de aparatură şi tehnică medicală îşi complică instrumentarul futurist cu o mulțime de fantezii inutile, dar de efect, cu unicul scop de a-i impresiona pe pacienți. Iar medicii participă bucuroşi la acest joc: îşi ticsesc cabinete cu nenumărate obiecte misterioase şi maşinării aparent ultramoderne, de care în bună parte nici nu au nevoie, capabile însă să inducă bolnavilor un amestec de curiozitate, frică şi în orice caz admirație față de un medic atât de avangardist – dar, indirect, şi însănătoşirea mai grabnică.

CĂUTĂTORI – CULEGĂTORI

Un alt fenomen nu mai puțin uimitor şi la fel de greu explicabil prin argumente raționale pe care îl datorăm strămoşilor este pornirea noastră

profund înrădăcinată de a culege şi strânge toate lucrurile posibile şi imposibile. Şi aici nu este deloc vorba doar de comportamentul adesea compulsiv al culegătorilor de ciuperci autumnali, în stare să cutreiere ore întregi prin păduri şi tufişuri, să se umple de zgârieturi, pentru ca în cele din urmă prada să fie atât de săracă, încât sunt nevoiți să mai cumpere ca să le ajungă pentru o mâncare. În comportamentul lor se vede strădania împinsă uneori până la obsesie de a-şi face rezerve de hrană, ceea ce pentru strămoşii noştri era vital, lăsând să iasă la vedere şi pornirile tipice de vânători primitivi, care pândesc în stare latentă în cei mai mulți dintre noi. Ele merg de la trezitul în zori, purtatul unei ținute adecvate – vestoane strânse, pantaloni şi cizme – şi a unui cuțit cu aspect fioros, până la bântuitul prin cele mai izolate zone, care trebuie cu orice preț să rămână secrete concurenței. Nu cunoaştem dacă Wala şi Korod îşi luau măsuri pentru a nu trăda nimănui calea spre cele mai bogate zone de cules, dar e sigur că în ziua de azi multă lume face asta în cele mai groteşti forme.

Oricum, prada unui culegător de ciuperci sau de fructe de pădure – care desigur trebuie să aibă cunoştințe suficiente în ce priveşte soiurile comestibile – contribuie la hrana noastră şi prin urmare la satisfacerea unor nevoi fundamentale. Ceea ce nu mai este valabil în ceea ce îi priveşte pe cei care adună obsesiv tot ceea ce le iese în cale, cu

nemăsurată hărnicie şi considerabilă risipă de timp şi de bani: poze de sportivi, animale şi maşini, lipite apoi în albume, timbre cu dinozauri, suporturi de bere americană şi capace multicolore, cutii de chibrituri din Asia de Sud-Est, dar şi tirbuşoane, maşini de râşnit cafea cu mecanism complicat şi, dacă banii nu sunt o problemă, mai presus de orice automobile cât mai vechi, dar cu piese cromate strălucitoare, în stare perfectă. Nimic nu rămâne ferit de furia lor de a colecționa şi există şi o mulțime de reviste dedicate exclusiv acestei forme de *spleen*, iar paginilor de pe Internet consacrate obiectelor de colecție bizare nu le mai poate nimeni ține socoteala.

Fiindcă a venit vorba de Internet, răspândirea colosală a *world wide web*-ului pare să fi întețit încă o dată furia colecționării. Cum altfel să înțelegem oferta atât de diversă – spre exemplu, colecția celor mai obscene înjurături, sau a celor mai comice nume din cartea de telefon, sau a celor mai aventuroase moduri de a-ți pune capăt vieții? Pornirea străveche de a aduna, care le-a asigurat strămoşilor noştri supraviețuirea, are rădăcini atât de adânci în noi, încât mulți suntem gata să plătim sau să riscăm oricât de dragul unei colecții de lucruri perfect inutile. Aşa ca acel fan din Hong Kong, care la o licitație din Spania a plătit nu mai puțin de 3 460 de euro pentru un fir de păr de-al fostului Beatles John Lennon; sau ca bavarezul care, în patima lui de colecționar de cizme din

cauciuc, a ajuns să pătrundă în locuințe, garaje şi grădini, să spargă lacăte şi ferestre, în căutarea cât mai multor exemplare frumos colorate.

Sociologii mai aduc un argument în favoarea acestei adesea inexplicabile manii a colecțiilor: statutul social sperat de cel în cauză. O persoană care nu dispune nici de bani mulți, nici de talente speciale, are de regulă puține şanse să-şi câştige o poziție bună în societate, aşa cum reuşesc automat politicienii, artiştii, sportivii sau oamenii de ştiință renumiți, ca produs secundar al activității lor. Astfel, colecționatul promite să fie o metodă de succes pentru a atrage atenția opiniei publice. Prin urmare, strângând cantități cât mai mari cu putință din cele mai neobişnuite lucruri, cum ar fi ambalaje de bomboane ale unei mărci anume, plasturi nazali de la diverşi producători sau toate emisiunile de timbre poştale ale insulei Niue, din Pacific. Tot ceea ce contează este ca nimeni să nu mai aibă o colecție comparabilă. Apoi este doar o chestiune de timp ca să fii băgat în seamă de mass-media şi colecția ta să fie prezentată publicului larg. Şi atunci nu-ți rămâne decât să te bucuri de faima câştigată la fel ca odinioară de femeia din Epoca de Piatră, întoarsă în tabără după lungi incursiuni cu cea mai mare cantitate de fructe de pădure.

CORP ŞI SIMȚURI

Ugur stătea neclintit la marginea pădurii,

într-un desiş, de unde putea ține sub observație savana întinsă, acoperită doar de tufişuri şi ierburi mărunte. Aştepta încordat apariția mamutului, care, mânat de curajoşii şi dârjii bărbați din tribul lui, urma să ajungă acolo nu peste foarte mult timp, după toate probabilitățile. Undeva departe, sub razele soarelui, o antilopă singuratică păştea ridicându-şi mereu capul, ca să nu fie surprinsă de duşmani. Şi, ca să nu-i scape nici cel mai mic zgomot, îşi rotea fără încetare urechile, ca pe nişte pâlnii acustice.

La fel proceda şi Ugur. Indiferent cât stătea de încremenit, urechile sale se mişcau, în alertă. Însă nu se auzea niciun sunet. Din când în când mai arunca o privire spre Ruki, prietenul său, care – la fel de bine ascuns în desiş, nu foarte departe – scruta atent savana, în aşteptarea apropierii mamutului. Şi el era în alertă, iar Ugur îl încuraja din privire făcându-i semn cu degetul mare şi arătătorul. „Începe imediat!" era mesajul. Dar Ruki continua să se scarpine în cap, derutat.

Deodată, un zgomot fioros, şi din pădure a țâşnit nu mult aşteptatul mamut, ci o hienă. Mare şi puternică. Ugur a tresărit speriat, abținându-se cu greu să nu țipe. Inima îi bătea nebuneşte, sudoarea îi țâşnea prin toți porii şi tremura din tot corpul. Cu părul zbârlit pe tot trupul şi lancea bine strânsă ca să poată lovi cu putere, era pregătit de atac. Dar prădătorul cu fălci nemiloase nici nu l-a băgat în seamă şi s-a îndepărtat agale,

scoțând un sunet care lui Ugur i s-a părut ca un hohot de râs.

Abia se mai liniştise puțin, părul i se lipise din nou de trupul masiv şi respirația îi revenise la normal, când din nou s-a auzit un țipăt, traversându-i ca un fior de gheață. E doar o maimuță în crengile de deasupra capului, suficient însă să îl îngrozească din nou. Apoi s-a lăsat în sfârşit liniştea, în freamătul nesfârşit al pădurii, sub briza dimineții. Soarele începuse să urce pe cer şi Ugur contempla fascinat cum devenea tot mai mic, în drumul său spre înaltul albastru.

PRIVIND ÎN FAȚĂ

Aceeaşi observație, şi anume că soarele şi luna par cu atât mai mari, cu cât sunt mai aproape de orizont, o putem face şi noi în fiecare dimineață şi seară, pe cer senin. De fapt, e vorba doar de o iluzie optică. Spre deosebire de Ugur, noi ne putem convinge imediat de asta, pozând un răsărit sau un apus de soare, ca să stabilim, surprinşi, că imaginea sferei de foc are aceeaşi dimensiune, indiferent la care moment al zilei se face fotografia. Cauza acestei confuzii uimitoare a simțurilor este că spațiul nostru de percepție optică nu este semisferic, aşa cum ar fi de aşteptat, ci aplatizat de sus în jos. Din această cauză, tot ceea ce se află la nivelul nostru de observație – aşa ca soarele la nivelul orizontului –, ni se pare mult mai mare

decât ceea ce se află departe, deasupra. Fenomenul avea semnificație maximă pentru Ugur şi camarazii lui, deoarece orice pradă potențială de pe suprafața din jur li se părea neobişnuit de mare, în vreme ce obiectele de deasupra, de importanță minoră, din punctul lor de vedere, erau relativ mai mici.

Cine vrea să testeze această relație cu orizontala valabilă până astăzi nu are decât să facă un exercițiu simplu: să încerce să-şi ridice brațul oblic, la o înclinație de 45 de grade. Dacă roagă pe altcineva să măsoare, va stabili de regulă că unghiul față de orizontală este cu mult mai mic decât îşi imaginează. În cazul maimuțelor şi al altor animale care preferă viața în copaci, se petrece invers: deoarece pentru ele este mult mai important dacă se apropie un şarpe de sus sau de jos, dar şi fructele aflate mai sus sau mai jos față de nivelul lor, soarele le apare la dimensiuni maxime, aşa cum au arătat foarte exact cercetările, atunci când se află deasupra lor, şi mult mai mic când se află la orizont.

URECHI MOBILE

Unii dintre noi reuşesc să-şi mişte urechile – desigur, fără niciun folos – tot datorită moştenirii unui stadiu al evoluției. Şi în ziua de azi dispunem de muşchii cu care Ugur şi Ruki îşi mişcau pavilioanele urechilor, localizând sursa celor mai slabe zgomote: animale pentru vânat, dar şi

primejdii letale. Fenomenul este cunoscut din exemplul animalelor care trăiesc în sălbăticie – cerbi, vulpi sau iepuri –, şi ele înzestrate cu muşchi speciali cu care îşi menţin în permanentă mişcare urechile, ca să simtă eventuala primejdie cât mai repede cu putinţă. În cazul celor mai mulţi dintre noi, muşchii respectivi nu au fost folosiţi de mii de ani şi s-au atrofiat. Dar există încă persoane care sunt însă capabile şi acum să mişte deliberat din urechi, chiar dacă de obicei e vorba doar de un zvâcnet abia perceptibil, dar amuzant.

CU PĂR ŞI BARBĂ

Bărbaţii care nu se disting prin alte trăsături remarcabile, mai ales dintre cele capabile să impresioneze femeile, mizează, în cazul în care sunt corespunzător dotaţi, pe efectul părului lor de pe piept. Şi, în această privinţă, există exemplare exagerat de impunătoare, pline de păr nu numai pe piept, braţe şi picioare, ci chiar şi pe tot spatele.

Înainte să ne batem capul să aflăm cauzele apariţiei unui asemenea exces, trebuie să ne întrebăm la ce serveşte de fapt părul de pe corp. Un lucru e clar, strămoşii ne erau de departe superiori nouă, oamenilor de astăzi, în ce priveşte pilozitatea – bărbaţii, mai ales, purtau o adevărată blană. Şi, astfel, se pare că ne-am apropiat foarte mult de răspuns; pilozitatea bogată nu este altceva decât un fel de blană, iar de acum nu ne

mai rămâne decât să stabilim la ce le foloseşte mamiferelor, singurele care prezintă o asemenea dotare. Pe de o parte serveşte drept „haină de iarnă”, ținând de cald atunci când temperaturile sunt scăzute. Nu degeaba animalele sălbatice au vara un strat de păr mai subțire, pentru ca înainte de sosirea anotimpului rece să adopte o blană groasă, bună izolatoare. Totodată trebuie să fie şi motivul principal pentru care, de când se ştie, bărbații au fost mai păroşi decât femeile, deoarece îşi petreceau mai mult timp sub cerul liber, fiind mai expuşi la intemperii decât doamnele care, pentru creşterea copiilor, preferau să se retragă în peşteri şi în alte adăposturi cu temperaturi mai plăcute.

Podoaba de păr masculină este în strânsă legătură cu cantitatea de testosteron care circulă prin sânge şi, surprinzător, nivelul ridicat al aceluiaşi hormon sexual este responsabil şi pentru apariția calviției, fenomen tipic la o vârstă înaintată. Bărbații din ziua de azi dispun de tot atât testosteron cât strămoşii lor din Epoca de Piatră; în lipsa unei cantități suficiente de asemenea neurotransmițători, au de suferit masiv toate funcțiile sexuale, inclusiv formarea de suficienți spermatozoizi. Însă cum persoanele de acelaşi sex cu Ugur se pot oricând bucura astăzi de beneficiile unor haine călduroase, bine izolate termic, care le permit să trăiască şi în regiuni extrem de neprietenoase, cum ar fi vârful munților

de peste opt mii de metri sau staţiunile de explorări polare, pilozitatea bogată şi-a cam încheiat avantajele în procesul de selecţie. Evoluţia nu mai preferă de mult domnii cu blană pe corp, consideraţi încă foarte virili, de multe femei. Este de aşteptat, însă, ca în viitorul îndepărtat să nu mai existe bărbaţi care să se poată făli cu acest atribut îndoielnic.

Părul de pe corp ţine şi de cald, dar îndeplineşte şi o funcţie de protecţie, dacă este destul de des. Printre altele, împiedică apa de ploaie să pătrundă până la un nivel mai profund, motiv pentru care animalele sălbatice nu se udă practic niciodată până la piele, nici după îndelungi ruperi de nori. Puful nostru firav şi-a pierdut de mult o astfel de proprietate, cu toate că firele continuă să crească toate în aceeaşi direcţie pe corp, respectiv de sus în jos, ceea ce în esenţă uşurează scurgerea apei. Regula se aplică în special părului de pe braţe, picioare şi spate, zone cu mult mai expuse picăturilor de ploaie la patrupede, decât firele de pe piept ale bărbaţilor, corespunzătoare blănii de pe abdomen, care de aceea cresc în cârlionţi, mai dezordonat.

Şi, în fine, se mai pune întrebarea de ce părul, atât cât ne-a mai rămas, ni se ridică în cap ori de câte ori se petrec evenimente neaşteptate. Această trăsătură era tot atât de utilă strămoşilor noştri primitivi pe cât încă le este astăzi multor animale. Un câine cu intenţii ostile faţă de un membru al

aceleiaşi specii îşi zbârleşte din reflex părul de pe ceafă şi spate, lăsând adversarului impresia că ar fi cu mult mai mare şi prin urmare mai amenințător. Strămoşii noştri, care se întâlneau la tot pasul cu fiare periculoase, reuşeau astfel să îşi sperie potențialii agresori. Dar dacă şi nouă ni se face părul măciucă, în situații-limită, nu este vorba decât de o relicvă în esență ridicolă a acelor vremuri, care între timp şi-a pierdut orice sens.

Dar părul ni se zbârleşte nu numai de sperietură, ci şi de frig, ceea ce are din nou legătură cu funcția termică despre care am discutat şi se bazează pe faptul că firele de păr ridicate creează peste pielea goală o pernă de aer izolatoare mult mai eficientă. Vânătorii preistorici înzestrați cu blană groasă erau astfel bine feriți, dacă se lăsa gerul, dar în ceea ce ne priveşte mecanismul a devenit inutil.

În ce fel ni se ridică părul în cap? Ei bine, fiecare fir are propriul lui muşchi minuscul, care se contractă reflex la panică şi la frig, aducând părul din poziție orizontală la verticală. În acelaşi timp, trage puțin şi pielea din jur, a cărei suprafață se umple brusc de mici cratere şi proeminențe. Aşa ni se zbârleşte pielea, ori de câte ori dârdâim de frig sau încremenim de spaimă. De fapt, aşa i se întâmpla şi lui Ugur, căruia i se zbârlea părul când simțea un pericol, ca în cazul neaşteptatei apariții a acelei hiene periculoase; aşa cum spuneam, absolut justificat şi eficient din punctul lui de

vedere, însă total lipsit de sens astăzi, când cel mai adesea ne speriem de maşinile care apar cu mare viteză, spre exemplu.

Când ne simțim brusc amenințați, ni se face părul măciucă, dar asta nu-i tot, întregul corp ne este afectat: respirăm precipitat, inima o ia razna, ni se moaie genunchii şi ne îngheață picioarele, transpirăm-lac şi ni se pune un nod în stomac. Toate astea, împreună, poartă denumirea de stres. Iar faptul că ne lăsăm atât de uşor cuprinşi de o asemenea stare reprezintă tot o moştenire a condiției noastre primitive. Spre deosebire de noi, oamenii de azi, în situațiile de primejdie strămoşii noştri erau nevoiți să reacționeze prompt, să lupte sau să *fugă, fight or flight,* cum spun englezii atât de sugestiv. De obicei aveau la dispoziție doar câteva secunde ca să ia o decizie, fiind cu atât mai important ca organismul să coopereze perfect.

La fel o face şi acum: sistemul neurovegetativ, care acționează independent de voința noastră, stimulează glandele suprarenale să producă instantaneu adrenalină – hormonul stresului. Care declanşează imediat un proces de îmbogățire a celulelor cu zaharuri, energizându-le. Pulsul creşte şi astfel în organism se pompează cantități mai mari de sânge bogat în oxigen şi glucide. Cantitatea de oxigen din sânge creşte însă doar pentru că respirația se accelerează şi devine mai profundă, ceea ce poate provoca senzația de sufocare, dureri sau palpitații. Inima o ia razna,

inducând, inconştient, teamă, şi declanşând un nou val de adrenalină, care o obligă să depună un efort şi mai mare. Şi ciclul se repetă amplificat, până când pulsul creşte până la 120 de bătăi pe minut sau chiar mai mult.

Pe deasupra, se usucă şi gura, deoarece organismul este preocupat exclusiv de performanță şi câtuşi de puțin de digestie şi, în consecință, produce prea puțină salivă. Iar ritmul alert al respirației face să crească şi mai mult senzația de uscăciune. Irigarea organelor digestive se reduce în favoarea musculaturii, ceea ce, împreună cu mobilitatea limitată a stomacului şi a intestinelor, provoacă acea senzație de greutate şi nu rareori de greață din abdomen. Muşchii şi încheieturile sunt şi ele programate pentru mişcare, adică pentru alergare sau atac. Deseori, din cauza excitației nervoase ridicate, se întâmplă ca musculatura să tremure de-a dreptul, iar la nivelul încheieturilor gradul înalt de pregătire de acțiune se manifestă prin nesiguranță, faimoşii „genunchi moi", şi, deoarece organismul are nevoie de tot sângele disponibil pentru organele vitale, în special pentru musculatură, îl retrage din zonele periferice – mai ales din mâini şi din picioare – care se răcesc pronunțat: de teamă, ne „îngheață picioarele", la propriu. Şi, în fine, datorită transpirației care se revarsă prin toți porii, corpul devine alunecos, mai greu de înşfăcat de un eventual agresor. Asta nu ne mai ajută

absolut la nimic în zilele noastre, când intrăm în derapaj cu automobilul sau ni se spune că am fost puşi pe liber, însă între trăirile noastre şi cele ale lui Ugur, față în față cu hiena, în zorii preistorici, nu există nicio diferență.

ZGOMOTE AGASANTE

Un mecanism asemănător face ca zgomotul de lungă durată să ne expună îmbolnăvirii. Aparent, ne obişnuim cu sunetele puternice – cei care locuiesc în preajma unei uzine, a unei biserici cu clopote puternice sau chiar a unei linii ferate cu circulație intensă abia dacă mai percep zgomotele, după o vreme. Dar studiile demonstrează că aceste persoane secretă mult mai mulți hormoni de stres şi, chiar dacă nu au tulburări de somn, se trezesc dimineața mai puțin odihnite decât persoanele din zone liniştite.

Hormonii de stres se află la originea unui lanț de consecințe: hipertensiune, nivel ridicat al grăsimilor din sânge şi arterioscleroză. Astfel creşte riscul de accident cerebral şi infarct miocardic; oamenii de ştiință consideră că persoanele expuse frecvent la niveluri sonore ridicate sunt supuse unui risc de infarct crescut cu 30. În cazul strămoşilor noştri, reacția de stres la zgomot era esențială pentru supraviețuire, deoarece pregătea rapid organismul de acțiune, în cazul unor zgomote neaşteptate şi în primul rând puternice. Astăzi, însă, când energia pusă la

dispoziția organismului nu mai este consumată prin activitatea muşchilor, stresul indus de zgomot nu este numai inutil, ci de-a dreptul nociv.

O altă reacție corporală considerată de mulți oameni de ştiință o relicvă a evoluției noastre este frisonul neplăcut pricinuit de anumite zgomote. Unii se înfiorează când râcâie cu unghiile pe o tablă sau când freacă două bucăți de polistiren între ele sau o bucată de lemn pe o piatră, dar nimeni nu ştie cu exactitate originea acestui fenomen bizar, aparent atât de lipsit de sens. Multă vreme s-a crezut că sunetele de înaltă frecvență ar declanşa sentimentul de disconfort, dar studiile de laborator nu au confirmat ipoteza. Există însă şi teorii cât se poate de serioase care pun asemenea reacții fizice pe seama reziduurilor lăsate de evoluție, mai exact ar fi vorba de reflexe ale țipătului de avertizare al unor maimuțe. Cu el seamănă uimitor de multe zgomote capabile să declanşeze fiorii nedoriți (remarcabil rămâne că intensitatea sunetului nu are niciun efect asupra intensității reacției emoționale). Iar avertismentul adresat de o maimuță grupului din care face parte (apropierea unui leu sau a unui leopard, spre exemplu) era la fel de valabil şi pentru omul primitiv.

La fel de nefolositor ca pielea zbârlită (pentru unii dintre contemporanii mai sensibili chiar numai de gândul la un anumit zgomot) pare să fie şi căscatul. După părerea unor renumiți

specialişti, ar fi vorba tot de o relicvă din vremuri străvechi, menită în primul rând să mențină coeziunea în cadrul unui grup. Legătura cu somnul se limitează la aceea că, de obicei, căscăm la oboseală. Însă fără efect vizibil, deoarece inhalatul, cu zgomot, al unui volum mai mare de aer, nu are darul să ne însuflețească: chiar şi dacă seara căscăm de zece ori la rând, din toată inima, după ne simțim la fel de lipsiți de vlagă.

De aceea s-a şi renunțat la teoria mai veche conform căreia prin căscat creierul ar fi mult mai bine oxigenat, cu efect înviorător. Oamenii de ştiință au reuşit să demonstreze că subiecții care au respirat aer îmbogățit artificial cu dioxid de carbon respirau mai intens, dar în niciun caz nu căscau mai des – aşa cum se aşteptau cu toții. Dimpotrivă, şi dacă li se administra oxigen pur, cei testați tot simțeau nevoia să caşte. În realitate, nu căscăm doar când suntem obosiți şi confuzi, ci şi când ne plictisim sau vrem să ne subliniem superioritatea. Astfel, un sportiv poate fi cuprins de adâncă descurajare dacă îşi vede adversarul căscând plictisit, chiar înainte de începerea competiției, ca şi cum i-ar spune: „în privința ta, nu-mi fac nicio grijă; îți fac față fără probleme!”

Căscatul este contagios – iată trăsătura lui cea mai remarcabilă. Studiile au arătat că o persoană din două se lasă molipsită, unele reacționând după doar câteva secunde, altele după mai multe minute. La maimuțele care trăiesc în grup se poate

observa cum seara, când se ghemuiesc împreună, una dintre ele – de regulă liderul – cască zdravăn de câteva ori, apoi celelalte o imită şi curând se lasă liniştea.

Şi la noi, oamenii, mecanismul funcționează identic: când suntem adunați seara, în societate, şi o persoană începe să caşte de câteva ori la rând, de regulă, nu după mult timp, toată lumea începe să caşte şi să se pregătească de plecare.

Explicația ştiințifică actuală a acestei trăsături a căscatului porneşte de la faptul că oamenii pun întotdeauna mare preț pe capacitatea de a putea evalua corect sentimentele şi acțiunile celor din jur. În acest scop, există în creier un mănunchi de celule nervoase specializate, aşa-numiții neuroni-oglindă, care se ocupă permanent cu analizarea mimicii şi gesticii persoanelor din jur, în aşa fel încât să poată empatiza cu alți oameni şi să le înțeleagă simțămintele. Investigațiile au dovedit că oamenii, şi mai ales cei compătimitori, sunt foarte uşor de influențat din punct de vedere emoțional. Dacă li se zâmbeşte, răspund cu un zâmbet, dacă cineva cască, vor căsca şi ei. Bolnavii psihic, lipsiți de compasiune – autiştii, spre exemplu, şi schizofrenicii –, rămân total impasibili.

Ne întoarcem astfel din nou la Ugur şi la ceilalți vânători ai lui. Deoarece, incontestabil, este extrem de avantajos, în primul rând pentru oamenii care trăiesc în strânsă comuniune, să-şi

coordoneze acțiunile şi să se sincronizeze perfect între ei. De aceea, unii cercetători sunt de părere că, prin căscat, se marchează trecerea de la starea de repaus la activitate şi invers. Astfel, căscatul reprezintă dimineața un fel de chemare adresată membrilor grupului, sugerând că e momentul să treacă la treabă, să între în acțiune, iar seara, în cadrul comunității, exprimă schimbarea de la activitățile zilei la odihna nopții.

Dar aceste teorii nu au fost dovedite până în prezent. Cercetătorii au căzut de acord în mare măsură asupra unui singur punct: deschisul larg al gurii şi simultan închiderea ochilor, inspirarea adâncă a aerului urmată de expirarea sonoră reprezintă o relicvă a trecutului nostru de vânători-culegători. Un semnal care contribuia mult la menținerea coeziunii unui grup, ajuns în zilele noastre aproape fără importanță.

DESPRE SCĂRPINATUL ÎN CAP ŞI ROSUL UNGHIILOR

Gesturi la fel de inutile, scărpinatul în cap, rosul unghiilor, ştergerea ochelarilor curați sau aranjarea cravatei, deşi poziția ei e fără cusur. Toate aceste comportamente inutile sunt şi ele relicve din vremuri arhaice, la care continuăm să revenim cu plăcere, chiar dacă de regulă total inconştient. Sunt gesturi atât de vechi, încât deseori le regăsim şi în lumea cimpanzeilor, în momente de tensiune emoțională, când se

scarpină meticulos, total diferit de reacția normală la o mâncărime. Noi, oamenii, avem un repertoriu mult mai bogat: ne aprindem o țigară chiar dacă nu ne arde deloc de fumat, ne potrivim ceasul la mână, fără motiv, sau cercetăm atent cadranul, fără să vedem ce oră este. Ne umezim buzele, ne mângâiem obrazul, ne roadem unghiile, ne jucăm cu lobul urechii, ne scărpinăm în barbă, bem o înghițitură fără să ne fie sete sau mestecăm ceva fără să ne fie foame. Sau, înainte de plecarea într-o călătorie, unii își verifică întruna biletul sau cotrobăie fără niciun rost prin bagaje.

Toate aceste gesturi aparent inutile, numite de psihologi activități de substituție, servesc unui singur scop: calmarea şi pregătirea pentru o situație cu potențial de conflict, care să permită dominarea agitației. Înaintea evenimentelor sociale, spre exemplu, recepții oficiale sau aniversări, este uşor de remarcat strădania disperată a celor prezenți de a-şi înăbuşi temerile şi pornirile agresive.

Astfel, inițiativa gazdelor de a oferi băuturi şi gustări este cât se poate de binevenită pentru că le permite invitaților să îşi găsească o ocupație. Altfel ar putea remarca lejer cum unii îşi freacă palmele cu nervozitate sau cum îşi aranjează ținuta perfectă sau cum îşi plimbă degetele fără încetare pe masă sau cum studiază meniul pe care ar fi trebuit să îl memoreze de mult, dacă s-ar fi concentrat cu adevărat.

Gesturile de substituție sunt, din punct de vedere ştiințific, moduri de comportament rudimentare. Prin „rudimente”, biologii înțeleg organe, dar şi modele comportamentale existente încă din stadiul de dezvoltare primitivă, dar care de-a lungul evoluției şi-au pierdut menirea inițială.

Ele nu sunt puține la număr. Pe lângă musculatura urechii şi pilozitatea despre care am discutat, trebuie enumerate în primul rând membrana nictitantă a ochiului, coccisul, apendicele, sinusurile paranazale şi măselele de minte.

Membrana nictitantă este o cută semilunară de mici dimensiuni a conjunctivei, în colțul ochiului de lângă nas, cunoscută şi sub denumirea de a treia pleoapă. La multe vertebrate, această formațiune transparentă este suficient de mare, încât să poată acoperi întreg ochiul, în anumite boli, dar şi pe vânt sau furtună de nisip, funcționând ca nişte ochelari de protecție. În cursul evoluției, membrana nictitantă a devenit absolut inutilă pentru noi, oamenii.

La fel şi coccisul. Cele trei sau patru vertebre atrofiate încheie la partea inferioară coloana vertebrală, folosind pe vremuri strămoşilor comuni ai omului şi ai maimuței drept parte a cozii, utilă pentru a o mişca. Astăzi mai serveşte doar drept punct de inserție pentru diferite

ligamente ale bazinului, superflue din punctul de vedere al construcției anatomice, şi singurul lui scop îndoielnic pare să fie durerea teribilă produsă de căzăturile în noadă.

Asemănător se petrec lucrurile şi cu apendicele, o mică prelungire, ca un deget, a intestinului gros, în zona cecului. În vechime, aici se acumula hrana strămoşilor noştri erbivori, pentru a fi supusă descompunerii bacteriene. Astăzi, se ştie că joacă un anume rol de apărare în cadrul sistemului imunitar, dar este cert că putem renunța la el fără teamă că vom avea de suferit. Dimpotrivă, se elimină pericolul unei „apendicite" – acea inflamare intestinală acută care de obicei necesită intervenție chirurgicală.

Şi sinusurile paranazale, cele mai cunoscute fiind cel maxilar şi cel frontal, sunt considerate de mulți experți tot relicve inutile din zorii preistorici. Spațiile lipsă din craniu le asigurau strămoşilor patrupezi avantajul incontestabil al scăderii în greutate, ceea ce uşura considerabil susținerea capului îndreptat în față. Acum însă, după ce omul a adoptat de mult mersul vertical, masa craniană mai redusă nu mai aduce niciun avantaj palpabil. În afară de asta, există indicii că sinusurile paranazale erau căptuşite cu senzori olfactivi, contribuind astfel la dezvoltarea unui simț al mirosului mai dezvoltat pentru omul primitiv. Astăzi, în sinusuri nu se mai găseşte decât mucoasă, care contribuie la încălzirea şi la

umidificarea aerului respirat, fără ca ele să fie absolut indispensabile.

NU EXISTĂ LOC PENTRU MINTE

Cu măselele de minte, lucrurile stau puțin diferit. Problema lor este că ocupă poziția finală a maxilarului, acolo de unde în general au prea puțin spațiu prin care să pătrundă în cavitatea bucală. Strămoşii noştri primitivi aveau maxilare considerabil mai mari, dar acelaşi număr de dinți. Faptul că de-a lungul evoluției maxilarele s-au micşorat tot mai mult este o urmare a obişnuinței de a găti alimentele, înainte de consum, după părerea antropologului american Peter Lucas. Astfel, oasele faciale purtătoare de dantură au început să se strângă atunci când strămoşii au învățat să taie hrana în bucăți cu uneltele pe care le inventaseră şi apoi să o pregătească la foc. Aşa cum spune Lucas, bucățile de mâncare au devenit şi mai mici, şi mai fragede, prin urmare nu a mai fost nevoie nici de dinți atât de puternici, nici de un maxilar atât de dezvoltat.

În sprijinul acestei presupuneri vine descoperirea omului de ştiință american Robert Martin de la Field Museum din Chicago: studiind un schelet de femeie scos la lumină încă din anul 1911, considerată de vârstă fragedă, judecând după măselele ei de minte rămase încă în maxilare, a stabilit prin noile metode de analiză că în realitate era vorba de oasele unei persoane în

jur de treizeci de ani. Aşadar, încă de la sfârşitul Epocii de Piatră Vechi au existat oameni ale căror măsele de minte nu aveau suficient loc să apară în gură.

Cum de atunci procesul de micşorare a maxilarelor a continuat fără încetare, deseori măselele de minte nu mai străpung gingiile, în rând cu toți ceilalți dinți, fiind împinse în laterale. Aşa apare un soi de pungă formată din membrană mucoasă, unde bacteriile găsesc un spațiu ideal de dezvoltare, provocând în cele din urmă inflamații dureroase. Alteori măselele de minte, având şi mai puțin loc, rămân cu totul în maxilare – de multe ori strâmbe – ceea ce poate produce alte probleme extrem de neplăcute.

În încheiere, câteva observații legate de sughiț. După părerea multor oameni de ştiință, icnitul supărător provocat prin contracția ritmică a diafragmei este tot o rămăşiță inutilă a evoluției noastre. În special cercetătorii francezi s-au ocupat de acest subiect şi au ajuns la concluzia că inițial ar fi servit amfibienilor să-şi protejeze plămânii de apă. Cert este că desfăşurarea sughițului – încordarea bruscă a muşchilor respiratori şi închiderea glotei, însoțite de zgomotul bine cunoscut, seamănă cu secvența mişcărilor din timpul suptului. De aceea alți cercetători sunt de părere că ar fi vorba de un reflex acum de prisos, care îi ajuta pe bebeluşi să tragă laptele în timpul suptului.

Potrivit altor teorii, sughițul nervos ar fi un rest din exercițiile de respirație ale copiilor înainte de naştere (care suferă cu adevărat de sughiț, încă din burta mamei), sau o formă de pregătire a musculaturii specifice a fetusului în vederea respirației. Prin urmare, nu putem şti cu exactitate la ce era bun sughițul, dar probabil că avea un rost oarecare, de mult perimat, în existența strămoşilor noştri primitivi.

NANI – NANI

Pentru că tot a venit vorba de bebeluşi, să amintim pe scurt de o teorie prezentată de antropologul american Dean Falk în revista de specialitate *Behavioural and Brain Science*s, care se ocupă de dezvoltarea limbajului specific cu care ne adresăm celor mici. În esență, fenomenul este cât se poate de straniu: de cum se apropie un matur de bebeluş, îşi schimbă automat mimica. Expresia feței devine mai clară şi adoptă o ținută „excesivă", accentuează fiecare gest şi îl repetă de mai multe ori, recurge, de regulă, la un vocabular pe care nu l-ar înțelege niciun matur şi, ca o încununare, vocea îi urcă şi ea cu o octavă.

După opinia lui Falk, această modalitate de exprimare a apărut atunci când strămoşii noştri şi-au pierdut pilozitatea de pe corp şi au trecut la mersul biped. Pe cât de practic a fost acest pas înainte pe scara evoluției pentru om, bebeluşii au trecut şi ei printr-o schimbare radicală. Pentru că

nu mai aveau cum să se prindă strâns de blana mamei, asemenea puilor de maimuță.

Mai mult decât atât, femeile erau obligate să-i dea mereu jos din brațe pe cei mici, într-un teritoriu atât de plin de primejdii cum cu siguranță era pădurea virgină, ca să aibă mâinile libere, în căutarea hranei. De când se ştie, odată ce pierd contactul corporal cu mamele, sugarii încep să plângă amarnic. Şi cum țipetele lor puteau oricând să stârnească animalele de pradă, în Epoca de Piatră femeile erau nevoite să îi potolească foarte repede. Cu cât stăteau mai liniştiți, cu atât erau mai feriți de primejdii, iar mamele îi alinau cu un şir de sunete melodioase, cu efect calmant. O tactică eficientă care şi azi, după milioane de ani, după părerea antropologilor, funcționează la fel de bine.

Acest mod de comunicare este cât se poate de adecvat, aşa cum au demonstrat studii extinse: sugarii cu care se comunică prin gesturi şi sunete în formele agreate de ei progresează mai uşor decât cei cu care oamenii maturi vorbesc întotdeauna „corect”. Este rațional să te porți cu cei mici ținând seama de vârsta lor, să-i îndrumi potrivit stadiului lor de dezvoltare, fără să le ceri prea mult, iar deprinderea vorbirii nu face deloc o excepție. Aşadar, obiceiul de a adopta automat o modalitate de comunicare infantilă în clipa în care vedem un bebeluş este un mecanism biologic străvechi, dar nu lipsit de sens, care nu numai că

nu-i dăunează copilului, ci îl ajută să se dezvolte.

TEAMĂ ŞI SPAIMĂ

După-amiază târzie. Ultimele raze ale soarelui gata să apună luminau, peste o culme stâncoasă, vârfurile copacilor mai înalți; vegetația măruntă, arbuştii şi ierburile se aflau deja în umbră. Ugur era disperat şi simțea că nu se mai poate stăpâni. De dimineață, auzise mamutul trâmbițând din răsputeri, o clipă crezuse chiar că distinge tropotul copitelor pe terenul pietros şi prinsese şi mai strâns sulița în mână, gata să se năpustească asupra colosului şi să-l străpungă; dar întreg spectacolul se încheiase înainte să înceapă. Peste scurt timp, un gonaci îl anunțase că, epuizat, mamutul îşi adunase toate puterile şi schimbase brusc direcția de fugă, se prăbuşise ca un bloc uriaş de stâncă pe un povârniş şi se făcuse nevăzut, urlând, pe o vale secundară.

Ugur era complet derutat, dar şi bucuros într-o oarecare măsură, deoarece valea în care se refugiase uriaşul cuprins de panică se sfârşea într-o fundătură, o trecătoare îngustă, mărginită de stânci înalte, din care nu exista scăpare. Imediat le-a ordonat oamenilor săi să închidă acea cursă naturală, iar el se instalase nu departe de capătul văii strâmte, ferm hotărât să pună capăt acelei vânători epuizante.

Indiferent cu câtă înfrigurare aştepta mamutul, nu scăpa nicio clipă din privire tufele şi arborii din

jur, pământul năpădit de ierburi, dar şi spațiul deschis, coborând spre un pârâu. Oricât de prielnică era acea vale pentru vânătoare, avea şi un mare dezavantaj: locul mişuna de animale primejdioase – şerpi veninoşi din belşug şi păianjeni mari şi păroşi, care puteau omorî un om dintr-o muşcătură; şi, nu cu multe luni în urmă şi nu departe de locul în care se afla, unul dintre prietenii lui fusese atacat şi ucis de un tigru cu colți-sabie. Ca să nu fie obligat mereu să se uite şi în spate, Ugur stătea rezemat cu umărul de un perete de stâncă abrupt care mărginea valea pe o latură. Instinctiv căuta din privire un copac în care să se poată cățăra în caz de pericol, fără mare efort şi suficient de înalt ca să poată supraveghea toată valea.

Deodată, de undeva din depărtări, un vuiet prelung. Ugur a tresărit şi, din reflex, s-a lipit şi mai bine de stânca din spatele lui. O clipă a crezut că se apropia mamutul, dar apoi şi-a dat seama că nu venea decât o furtună cumplită. Şi nu peste mult timp canionul răsuna de bubuitul tunetelor, sub lumina crudă a fulgerelor. Primele picături începuseră să cadă deja şi apoi s-au dezlănțuit adevărate şuvoaie, cu o asemenea forță, încât nu se mai vedea aproape nimic prin perdeaua lăptoasă.

Ugur tremura din toată ființa lui. Asta mai lipsea! În prăpastia aceea adâncă nu puteau fi loviți de trăsnet, dar Hodur, şamanul, le spunea

întotdeauna că tunetele erau trimise de zei. Ca semn al mâniei lor împotriva tuturor celor care nu le arătau tot respectul? Să dea semnalul de încetare a vânătorii? Avea oare dreptul să-şi expună oamenii furiei imprevizibile a puterilor divine? Simțea cum i se umezeau palmele. Indiferent ce hotărâre ar fi luat, ar fi putut costa vieți omeneşti. Dacă se împotrivea mesajului suprem, zeii erau în stare să dezlănțuie o asemenea viitură în valea aceea îngustă, de nu ar mai fi scăpat niciunul cu viață, nici măcar mamutul. Dacă punea capăt vânătorii, îşi lipsea tribul de o pradă aproape sigură, de o cantitate uriaşă de carne, de care depindeau nu numai bărbații din jurul lui, ci şi femeile şi copiii lor. Oare de când nu se mai săturaseră cu carne, cu delicioasa carne de mamut? Şi le mai rămâneau şi oasele şi blana şi pielea, pe deasupra. Cu câte unelte şi câtă îmbrăcăminte prețioasă nu s-ar alege din el!

Ugur s-a uitat în grabă spre omul aflat ceva mai aproape de ieşirea din defileu şi i-a surprins privirea plină de implorare. Şi de cea mai neagră spaimă. Pune capăt dezastrului, se citea în ochii larg deschişi. Nu te împotrivi zeilor! Mai bine suferim de foame şi de frig decât să ne lovească trăsnetul sau să ne înecăm! Dar pe cât de repede începuse furtuna, la fel de uşor s-a potolit. Un ultim vuiet şi o ultimă flacără stinsă pe cerul serii, câțiva ultimi stropi – şi gata.

În acea clipă, din desiş s-a năpustit mamutul.

CU SPATELE LA ZID

Din fericire, noi nu mai avem de ce ne teme că în satele sau în oraşele în care trăim am fi atacați de fiarele sălbatice. Dar adesea ne comportăm exact ca Ugur, care se rezemase de peretele de stâncă să se ştie protejat din spate, ca să se poată concentra asupra evenimentelor ce se petreceau în fața sa. Primele mese libere ocupate de clienți într-un restaurant gol sunt aproape întotdeauna cele din colțuri; vin la rând cele de-a lungul pereților, în vreme ce mesele din mijloc, unde se stă cu spatele spre o parte din restul localului, se ocupă ultimele, când nu mai există altă alegere.

La fel ca pe timpuri, vrem să avem totul în câmpul vizual, simțim nevoia instinctivă să putem reacționa la evenimente neprevăzute. Vrem să vedem cine intră în restaurant şi ne repugnă ideea că am putea fi interpelați din spate brusc, fără niciun avertisment. Arhitecții cu experiență cunosc acest aspect şi prevăd spațiile cu pereți interiori, oferindu-le oaspeților „acoperire din spate" şi implicit un sentiment de siguranță. La mare căutare sunt mesele din colțuri, care te fac să te simți ca într-un fel de grotă, ferit de orice atac.

Că nu este deloc o preferință limitată la cercul culturii noastre o demonstrează limpede chinezii. Potrivit protocolului tradițional, oaspetele de

onoare la o masă festivă stă întotdeauna cu spatele la perete, şi pe cât posibil cu faţa spre uşă, în aşa fel încât să observe cine intră şi iese. Amfitrionul se aşază vizavi, iar restul oaspeţilor de-o parte şi de alta a mesei. În cărţile de etichetă chineză se poate citi că acest obicei străvechi servea iniţial, exact ca la noi, protejării oaspetelui de pericolul de a fi atacat din spate.

CASA DIN VERDEAŢĂ

Nu puţini psihologi ai evoluţiei îl consideră tocmai pe acesta motivul profund pentru care, în năzuinţa noastră instinctivă de a ne şti în siguranţă, considerăm anumiţi arbori deosebit de atrăgători. Un copac maiestuos, care domină locul, suficient de înalt să se vadă totul din vârful lui, dar şi un adăpost de nădejde din calea sălbăticiunilor, cu ramuri pe care să te poţi uşor căţăra şi cu coroană întinsă, oferind umbră în ceasurile fierbinţi ale amiezii, satisface perfect dorinţele de care nu suntem conştienţi. Nenumăraţi fotografi caută întotdeauna asemenea exemplare rare, indiferent de anotimp, cu care umplu paginile albumelor şi calendarelor, pe care dacă le privim mai atent ne vom da imediat seama cât de bine corespund idealului de frumuseţe arhaic.

De fapt, tot ceea ce înseamnă natură – peisaje, plante, animale – are darul să ne bucure mult mai mult decât secvenţele urbane şi tehnice, pentru că

aparține rădăcinilor noastre străvechi, după părerea oamenilor de știință. Edward Wilson, sociobiolog şi teoretician al evoluției, a inventat în acest sens termenul de „biofilie", adică „predilecție pentru ce este viu", şi arată în scrierile sale că omul se simte aproape irezistibil atras şi este profund înclinat spre experiența vieții în sălbăticie. Iar fizicianul şi autorul englez de succes John D. Barrow îşi exprimă în volumul *The Artful Universe* teoria că, în virtutea moştenirii noastre din Epoca de Piatră, ne simțim bine în medii asemănătoare cu savana, acolo unde au trăit primii oameni. În spațiile relativ deschise, cu vegetație de înălțime medie, primii oameni erau bine apărați de duşmani şi aveau hrană din belşug, din copaci nu mai înalți de doi metri, spre deosebire de cei care trăiau în păduri, unde hrana era mult mai greu accesibilă.

La acelaşi rezultat au condus şi studiile efectuate de psihologi asupra copiilor de diferite vârste, cărora li s-au arătat imagini cu mai multe peisaje: cu cât erau mai mici şi mai lipsiți de experiență, de fapt mai conduşi de instincte, cu atât copiii preferau mai mult imaginile de câmpie, asemănătoare savanelor, acoperite de ierburi, cu arbori izolați. Din câte se pare, noi, oamenii, suntem înclinați spre asemenea zone, predilecția putând să se schimbe apoi, odată cu vârsta şi cu lărgirea ariei de cunoaştere. Aşa se explică de ce majoritatea ne dorim o casă în mijlocul naturii, cu

camerele pentru copii plasate la etaj, din instinctul primar de siguranță şi de protecție. Iar atunci când simțim nevoia de relaxare, alegem de obicei să ne plimbăm în natură şi nu în zonele pietonale din marile oraşe. Ne decorăm locuințele cu plante – indicatori străvechi că suntem înconjurați de un teren fertil, de unde ne putem procura hrana – deşi ele pretind îngrijire permanentă şi intensă şi, doar de dragul plăcerii unui dejun la iarbă verde, riscăm să ne împărțim cu viespile tartinele cu dulceață. La grădina zoologică ne bucurăm să privim animalele din lumea largă, dar şi animalele de companie pe care le primim în casă ne colorează viața şi ne devin cei mai buni prieteni.

PATRUPEDE IUBITE

Da, câinii. I-au însoțit pe oameni încă din Epoca Timpurie a Pietrei, mărturie fiind scheletele descoperite în mormintele multor culturi străvechi. De când se ştie, animalele au jucat un rol important în religie şi în mituri, s-au bucurat de mult respect şi au fost imortalizate în picturi rupestre şi sculpturi. Relația a devenit deosebit de strânsă acum 10000 de ani, când *Homo Sapiens* s-a sedentarizat şi a început să îmblânzească sălbăticiuni, transformându-le în animale domestice bune pentru muncă şi pentru hrană. După câini au urmat caprele, oile, bovinele şi porcii, care coabitau cu strămoşii noştri, mai târziu au urmat caii, găinile şi nenumărate alte

animale de casă. Predecesorii incaşilor din Peru de astăzi au domesticit lame, iar în India primii elefanți au fost îmblânziți acum 2500 de ani.

În lucrarea sa autobiografică *The Diversity of Life (Diversitatea vieții),* Edward Wilson vorbeşte despre relația omului cu natura: „Cele trei teze esențiale ale mele sună astfel: în primul rând – omul este în ultimă instanță produsul evoluției biologice. În al doilea rând – diversitatea biologică este leagănul şi cea mai semnificativă moştenire naturală a umanității. În al treilea rând – filozofia şi religia au prea puțin sens dacă nu se ține seama de primele două teze." Teoria lui Wilson trebuie însoțită de o notă: biofilia îşi atinge foarte repede limitele, în cazul majorității oamenilor, atunci când în joc intră creaturi care cu greu ar putea fi considerate „de casă". Cei mai mulți ne putem împrieteni desigur cu pisici, câini şi păsări, ba chiar şi cu vaci, cai şi porci, însă resursele noastre de afecțiune se epuizează imediat ce este vorba de păianjeni, şerpi, ploşnițe şi şobolani. Aproape nimeni nu se poate simți atras de ele şi cei mai mulți nu îşi pot învinge repulsia, care – aşa cum vom vedea – se poate transforma într-o adevărată fobie.

PEISAJE FLUVIALE

Nu există absolut nicio îndoială că mulți dintre noi se simt bine nu numai în mijlocul naturii, dar şi mai bine în apropierea unei ape. Şi nu ne atrage

în special posibilitatea de a înota, aşa cum este uşor de constatat dacă facem o comparaţie, spre exemplu, la ştrand, între numărul celor ieşiţi în larg şi numărul celor rămaşi la mal, unde apa e mică, sau chiar pe uscat. Şi acest comportament trebuie pus tot pe seama strămoşilor, după cum consideră specialiştii în evoluţie. „Noi, oamenii, nu suntem făcuți pentru înot, ci pentru căscat gura de pe țărm", afirmă profesorul Carsten Niemitz, conducătorul Institutului de Antropologie de la Freie Universität Berlin. Potrivit unui studiu al institutului său – cu sediul pe malul lacului, la Wannsee – persoanele mature venite la ştrand îşi petrec 90 din timp în afara apei. Înoată doar 2 din timp, alte 6 le petrec stând în picioare sau fâțâindu-se în apa până la genunchi. „Strâng broaşte şi melci la mal, exact ca strămoşii lor", explică Niemitz. „Pentru că doar acolo găseau tot timpul anului, chiar şi pe secetă, o ofertă bogată de proteine animale."

Potrivit teoriei sale, malurile apelor, bogate în hrană, au avut o importanță fundamentală pentru dezvoltarea mersului vertical. „Dacă scoatem apa din ecuaţie, maimuțele patrupede nu ar fi avut niciun motiv convingător să se ridice şi să rămână în două picioare. Ca să culegi fructe de pe o creangă trebuie să te întinzi, poate, dar nu e nevoie să mergi", îşi susține el teoria, contrazicând astfel explicația clasică, potrivit căreia viața în savană, folosirea uneltelor, nevoia de a impune şi

de a cerceta împrejurimile ar fi răspunzătoare de poziția noastră verticală. Tranziția complicată de la deplasarea în patru la două picioare ar fi fost mai uşoară doar în apă, deoarece doar în acest mediu primele schimbări ale conformației corporale, în cel mai strict sens al termenului, nu ar fi avut atâta importanță ca pe uscat. Vâscozitatea şi portanța apei, susține el, ar fi protejat articulațiile primilor bipezi şi ar fi atenuat efectele unor căzături mai uşoare, de pe stâncile alunecoase. Şi aşa, mergând neajutorat prin apa de mică adâncime, evoluția i-a retuşat, încet, aducând adaptările necesare: alungirea membrelor posterioare şi modificările survenite la nivelul scheletului, muşchilor şi al sistemului circulator.

Niemitz a întreprins mai multe sondaje în rândul persoanelor adulte – cu suficientă experiență, spre deosebire de cei mici – întrebându-le care sunt cele mai idilice zone. „Malul apelor reprezintă o prioritate limpede", rezumă el rezultatele. „Oamenii se simt în asemenea locuri atât de bine, încât sunt dispuşi să plătească enorm pentru un mal de apă. Dar recordul absolut îl deține imaginea cu o margine de pădure şi puțină pajişte cu vedere spre apă. Nu-i de mirare, deoarece combinația corespunde, să spunem aşa, mediului potrivit speciei omului primitiv, care se putea refugia în pădure şi găsi pradă pe pajiştea deschisă şi în apă."

Însă în general omul modern nu este altfel dispus să meargă foarte departe cu încrederea sa în pădure. Deşi ştim prea bine că au trecut de mult vremurile când lupii şi urşii bântuiau nestingheriți prin codru în căutarea hranei şi nu se dădeau în lături, la nevoie, să atace şi oamenii, mulți au un sentiment difuz de neliniște – o frică primordială, care nici nu se întemeiază pe o amenințare anume, nici nu se lasă risipită cu argumente raționale. Ştim că mistreții – singurele creaturi potențial periculoase din pădurile noastre – sunt extrem de precauți şi evită întotdeauna să ne iasă în cale, astfel încât riscul de a fi atacat de un porc furios sau de o scroafă cu pui rămâne minim; dar, cu toate astea, tot avem un sentiment de apăsare în inima întunecată a codrului.

Şi fetele şi femeile, crescute de mici cu teama de maniaci sexuali, cărora părinții şi profesorii nu au pierdut nicio ocazie să le spună să evite să traverseze singure prin locuri pustii, ar fi trebuit să adauge că potențialii violatori nu pândesc în pădure, departe de orice aşezare omenească, ci mult mai sigur în mijlocul oraşelor, în parcuri, unde, realist vorbind, au mult mai multe şanse să îşi găsească o victimă. Şi, cu toate astea, pădurile pustii par mult mai de temut decât parcurile puțin umblate, teamă care nu de puține ori se transformă în panică la vremea apusului, când copacii se topesc în umbrele lor şi se adâncesc

într-o masă cenuşie. Sigur, nu putem ignora primejdia de a ne rătăci în pădure pe întuneric, dar nu există o explicație rațională de ce se instalează o panică de o asemenea intensitate, în condițiile în care nici pe beznă nu sunt pericole prea mari.

Din această cauză, în general evităm să ne aventurăm singuri prin păduri şi preferăm să mergem întotdeauna în grup, spre exemplu, la cules de ciuperci sau de fructe. Şi nici atunci nu ne permitem să ne îndepărtăm prea mult de ceilalți. La urma urmei, fiecare membru al grupului înseamnă câte o pereche de ochi şi de urechi în plus, gata să perceapă din timp orice primejdie. Iar dacă atunci când culegi ciuperci ridici brusc privirea şi te trezeşti singur, lipsit de protecția hoardei în migrația ei lentă, îți pierzi rapid stăpânirea de sine, te uiți speriat în jur şi începi să strigi: „Hei! Hei!" Scurtă pauză, privire îngrijorată. Iarăşi: „Hei! Unde sunteți?" Ca un pui pierdut de cloşcă.

Cuvântul, „pierdut", sugerează din plin situația. Nu degeaba îl folosim cu cel puțin două sensuri distincte, toate sugerând însă primejdia. Astăzi nu mai este chiar atât de grav, dar în Epoca de Piatră un om rătăcit, lipsit de protecția grupului, cel mai adesea era cu adevărat pierdut.

După părerea psihologului şi paleoantropologului Rudolf Bilz, din aceeaşi perioadă datează şi strigătul de ajutor, un tril care

aduce aminte de țipătul sacadat al păsărilor. Indiferent că e vorba de semnale scurte repetate („Hei!”) sau mai lungi („Unde sunteți?” sau „Aşteptați-mă!”) – strigătul urmează involuntar o secvență sonoră arhaică, potrivit lui Bilz adânc înregistrată în noi: când avem nevoie de ajutor, folosim, fără să fim conştienți, un soi de sunete care îi puneau în stare de alertă şi pe strămoşi, păstrate de atunci în repertoriul nostru instinctual.

PĂIANJENI ŞI ALTE CREATURI

Ajungem să mai pomenim o dată despre teama foarte răspândită față de anumite animale – foarte greu de explicat cu argumente raționale. Dacă jderii, vulpile şi mistreții nu reprezintă o primejdie în ce ne priveşte, cu atât mai puțin şoarecii şi păianjenii, chiar şi şobolanii şi cele mai multe specii de şerpi de la noi. Cu toate astea, multe persoane se înfiorează numai la gândul că s-ar putea trezi cu un şoricel sau un păianjen pe picior. Sau cu un gândac, sau cu un fluture.

Poate părea uluitor, dar oamenii de ştiință au descoperit că asemenea fobii apar independent de gradul de primejdie real. În vremuri preistorice era cu siguranță vital să te fereşti de muşcătura, înțepătura sau zgârietura insectelor, de păianjeni, de rozătoare şi de şerpi. O singură secundă de neatenție te putea costa viața. Aşadar, nici n-ar fi de mirare că frica de astfel de amenințări e adânc

prezentă în moştenirea noastră genetică, în vreme ce pericolele de modă nouă poate încă nu au avut timp să se insinueze cu o intensitate comparabilă. Cum altfel s-ar explica faptul că un om în toată firea goneşte cu 200 de kilometri la oră pe autostradă fără nicio tresărire, dar începe să tremure din toată ființa lui dacă vede un nevinovat păianjen cu cruce? Sau că îl trec toate transpirațiile dacă trebuie să țină în mână o şopârlă-oarbă absolut inofensivă, în vreme ce de Anul Nou lansează cu toată seninătatea petarde de o jumătate de kilogram, de pe urma cărora s-ar putea alege cu arsuri grave?

Psihologul Arne Ohmann şi colegii săi de la Karolinska Institute and Hospital din Stockholm au conceput un test pentru a constata cât de adânc sunt înrădăcinate astfel de spaime în noi; rezultatele au fost publicate în cunoscutul periodic de specialitate *Journal of Experimental Psychology*. Le-au arătat studenților imagini şi le-au cerut să caute pe ele păianjeni şi şerpi înspăimântători. Într-o primă serie de încercări, trebuiau detectate exemplarele izolate, într-o harababură de plante, ciuperci şi flori inofensive, în cea de-a doua subiecții erau puşi să găsească anumite plante într-o învălmăşeală de şerpi şi de păianjeni.

Moştenirea noastră s-a manifestat mai mult decât evident: majoritatea studenților au remarcat de la bun început toate viețuitoarele temute, chiar

şi atunci când fuseseră plasate la marginea imaginilor, ascunse prin vegetație. Cu cât pe subiecți îi speriau mai tare păianjenii, şoarecii sau şerpii, potrivit propriilor declarații, cu atât îi descopereau mai repede, deseori aproape automat, fără să fie nevoie să-i caute. În schimb, în imaginile în care printre jivine amenințătoare se ascundeau câteva plante, juca un rol important locul în care se aflau, fiind recunoscute după mai multe încercări.

Cercetătorii au tras concluzia că suntem programați genetic să percepem automat stimuli care prezintă un potențial pericol, fără să fie nevoie să ne concentrăm. Cu cât ne temem mai mult de asemenea vietăți, cu atât reacționăm mai pronunțat la apariția lor. Evident, mecanismul care le asigura strămoşilor supraviețuirea face şi astăzi ca un arahnofob să detecteze pe loc insecta păroasă, cu opt picioare, chiar şi ascunsă într-un colț de cameră obscur, unde poate rămâne cu totul neobservată de persoane mai puțin sensibile.

SÂNGELE – UN LICHID SPECIAL

Nu doar animalele sunt capabile să ne inspire o teamă irepresibilă; există evident şi alte forme de fobie ce se pot transforma în adevărate atacuri de panică, induse tot de moştenirea noastră evoluționistă. Se întâmplă adesea ca oamenii să fie cuprinşi de greață sau chiar să leşine dacă văd sânge, chiar şi când este vorba de o cantitate a

cărei pierdere, o ştiu prea bine, nu reprezintă un pericol. Şi nu sunt afectate numai persoanele ultrasensibile, ci şi cele cât se poate de robuste mental şi perfect conştiente că sângele este doar un lichid viguros, de culoare roşie, care curge peste tot în corp, fără de care nu ar putea trăi. Însă, dacă un lac de aceeaşi culoare nu le-ar impresiona absolut deloc, la vederea sângelui li se înmoaie picioarele şi se instalează o stare de vomă. Cum pierderea de sânge este însoțită de o scădere considerabilă a presiunii din sistemul circulator, care poate pune în pericol viața victimei, specialiştii pun strania reacție tot pe seama unui mecanism de protecție primitiv.

Tot strămoşilor noştri le mai datorăm şi o serie de alte stări de anxietate, de care suferă cu mult mai mulți oameni decât s-ar crede la o privire superficială. Spre exemplu, dacă ți-e groază să traversezi o piață sau un spațiu cu deschidere largă – „agorafobie” se numeşte acest sindrom în termeni medicali –, teama este probabil provocată de sentimentul adânc înrădăcinat că, fiind lipsit de protecție, poți cădea oricând pradă unui posibil duşman. Iar dacă la ideea de a te urca în ascensor sau de a intra într-un spațiu restrâns ți se înmoaie genunchii şi transpiri-lac, înseamnă că suferi de „claustrofobie” şi te temi de fapt, inconştient, că vei fi prins într-o cursă din care nu poți scăpa fugind, în caz de atac.

Un fenomen asemănător este şi frica de înălțime,

care te poate cuprinde fără niciun motiv real – spre exemplu, pe platforma unui turn înalt, prevăzută cu balustrade solide. Cât de profundă este această teamă ancestrală se constată la bebeluşi, care de regulă se feresc să se apropie de-a buşilea de marginea suprafeței pe care se află, deşi nu au căzut niciodată – şi în mod normal nu conştientizează pericolul.

În aceeaşi categorie pare să între şi teama de zbor, de care suferă mulți nefericiți care nu se urcă în avion, ratând astfel ocazia unor experiențe încântătoare deoarece refuză şansa de a parcurge distanțe lungi în cel mai scurt timp. Dar această fobie îi afectează în special pe cei care, în virtutea meseriei pe care o au, sunt nevoiți să călătorească totuşi cu avionul, totul transformându-se într-un chin.

Pentru oamenii Epocii de Piatră, zonele aflate la altitudine echivalau cu riscul prăbuşirii, şi de aceea preferau, ori de câte ori aveau de ales, să se instaleze la şes.

Prin urmare, existau multe situații de care strămoşii noştri aveau toate motivele să se ferească. Asemenea temeri ancestrale au rămas atât de adânc inoculate în noi în cursul evoluției, încât nu se lasă alungate simplu, prin argumente logice, iar ele declanşează automat reacția de stres. Cercetătorii în domeniul comportamentului au descoperit că este cu mult mai greu să dezbari o maimuță de frica de duşmanii naturali, cum ar fi

şerpii, decât de teama de o puşcă. Este suficient ca o primată să vadă un furtun de grădină sau o bucată de țeavă lăsată pe jos ca instinctiv să se retragă şi să înceapă să țipe, înfricoşată.

Pe părinți îi apucă disperarea când îşi văd copiii avântându-se fără nicio teamă pe o şosea circulată sau când scormonesc cu furculița în priză, dar urlă de groază când văd un câine sau un păianjen şi se tem cumplit de beciurile întunecate. Nu-i nevoie de cine ştie ce fantezie să ne imaginăm că animalele de pradă puternice, păianjenii veninoşi şi cavernele adânci le dădeau fiori strămoşilor noştri – absolut justificat. În schimb, şoselele şi prizele există de prea puțin timp ca să poată exercita o influență evoluționistă asupra comportamentului şi implicit să declanşeze o reacție de adaptare genetică.

FULGER ŞI TUNET

O formă de manifestare cu totul deosebită a temerilor adânc înrădăcinate este panica stârnită de furtuni, care în cazul unora ia forme de-a dreptul dramatice. Fără îndoială, teama de a nu fi lovit de trăsnet este îndreptățită şi astăzi, în anumite situații, spre exemplu, dacă suntem surprinşi de vremea rea traversând o culme de deal neîmpădurită sau o porțiune de uscat, în urma refluxului, unde nu există niciun obiect mai înalt cât vezi în jur. De regulă, însă, în casă suntem cât se poate de bine feriți de toate

neajunsurile unei furtuni şi ne putem bucura fără griji de spectacolul grandios de lumini şi zgomote.

Meteorologii au înțeles în bună măsură cum ia naştere o furtună şi de ce tună şi fulgeră, dar multă lume continuă să creadă, conştient sau inconştient, că tumultul din cer ar fi expresia mâniei unor puteri superioare, care aruncă fulgere asupra muritorilor, aşa cum făcea Zeus din Olimp, în mitologia greacă. Dar în Epoca de Piatră exista şi pericolul, când tuna şi fulgera, ca vegetația să ia foc şi incendiul să se răspândească apoi şi să înghită lacom tot ce îi ieşea în cale – animale, adăposturi, unelte şi oameni, care nu aveau nicio posibilitate de a se lupta cu natura dezlănțuită. Prin urmare, este de înțeles de ce Ugur şi vânătorii lui tremurau de groază când cerul era sfâşiat de lumini urmate de bubuituri asurzitoare.

JETLAG

Ne întoarcem o clipă la subiectul călătoriilor aeriene care cel mai adesea ne poartă rapid la multe fusuri orare distanță: corpul nostru, programat să funcționeze în virtutea unui orar străvechi, se obişnuieşte greu cu schimbarea bruscă a ceasului intern. Genetic, suntem adaptați la o perioadă de 24 de ore – biologii şi medicii vorbesc despre „ritmul circadian” – şi în niciun caz nu suntem pregătiți să străbatem în grabă mai multe fusuri orare. Petrecerea mereu repetată a timpului unei zile este dirijată de

hormoni, eliberarea lor fiind supravegheată de gene, influențată însă, în mai mică măsură, şi de alternanța lumină-întuneric. Organismul suportă doar o modificare de o oră pe zi, şi chiar şi atunci mulți suferă serios, aşa cum se întâmplă de două ori pe an, când schimbăm ora de iarnă cu aceea de vară şi invers.

Ceasul biologic care determină desfăşurarea oricărei zile funcționează, aşa cum au demonstrat multe experimente, şi atunci când ne izolăm cu totul de orice influențe externe. Spre exemplu, o persoană care se află într-o peşteră luminată artificial, unde nu are cum să-şi dea seama ce oră este judecând după lumina zilei sau natura zgomotelor, menține totuşi ritmul celor 24 de ore uimitor de multă vreme. Acesta este motivul pentru care cronometrul interior o ia razna când suntem obligați să ne adaptăm unui ritm de viață mereu schimbat, tipic pentru cei care lucrează în schimburi, de exemplu. Acestor persoane vrednice de milă li se întâmplă adesea să sufere de tulburări profunde ale somnului, de dureri de cap şi de indispoziții emoționale – şi se îmbolnăvesc mai des decât media. Observațiile asupra animalelor lasă loc şi bănuielii că schimbarea permanentă a ritmului poate provoca scurtarea cu mai mulți ani a duratei de viață.

FANATICI AI ARMELOR

Cum trăiau mereu cu ideea că vor fi nevoiți să se

apere, bărbații Epocii de Piatră nu ieşeau niciodată din tabără, şi el un loc doar relativ sigur, fără să poarte arme. La început erau doar bețe cu vârful ascuțit, apoi sulițe mai complicate şi într-un târziu – progres enorm! — arcuri şi săgeți. Mânuirea iscusită a armelor era adesea o chestiune de viață sau de moarte pentru strămoşii noştri vânători-culegători, ca să ucidă animale, salvându-se de la înfometare, şi să se apere de atacurile triburilor vrăjmaşe. Armele însemnau supraviețuire, iar supraviețuirea, în sensul evoluției, reprezintă condiția esențială pentru transmiterea genelor la generațiile următoare. Deşi astăzi nu mai depindem de utilizarea armelor ca să ne procurăm hrana animală, nevoia de siguranță pare să domine în continuare. Ceea ce explică şi faptul că multe persoane întrețin o relație uluitor de apropiată cu armele şi se înscriu în tot felul de asociații de tir, ca să-şi poată achiziționa legal puşti, revolvere sau pistoale, sau că unii vânători adună mai mult de zece carabine şi flinte, deşi n-ar avea nevoie de mai mult de două sau de trei.

În afara armelor de foc, sunt extrem de îndrăgite şi pistoalele cu aer comprimat, cuțitele de tot felul, praştiile şi săbiile exotice. Asemenea obiecte sunt colecționate, păstrate în dulapuri special comandate sau expuse în vitrine luminate, spre uluirea oaspeților. În fața magazinelor de arme se opresc aproape numai bărbați, care studiază

oferta cu priviri pofticioase şi regretă poate, inconştient, că în societatea noastră prosperă de astăzi, organizată şi reglementată până în cele mai mici detalii, nu mai au voie să se plimbe plini de mândrie cu o armă la vedere, ca să impună respect, precum strămoşii lor din Epoca de Piatră.

Atât de intensă este pornirea bărbaților spre puşti, revolvere şi pistoale, încât achiziția şi deținerea de arme de foc au fost limitate prin legi stricte, în majoritatea țărilor. Deşi fiarele sălbatice şi triburile ostile nu mai reprezintă o amenințare, multor bărbați o armă le conferă în continuare un sentiment de siguranță, ceea ce se constată mai ales în Statele Unite, o țară unde libertatea se bucură de mare preț, prin tradiție: potrivit estimărilor, peste o sută de milioane de arme de foc sunt deținute legal, în proprietate privată.

FIOR ŞI ACȚIUNE

O clipă, Ugur a rămas încremenit de spaimă, apoi s-a dezmeticit şi a pornit la atac, năpustindu-se asupra mamutului care nici nu îl observase, ținând strâns lancea pe care se pregătea să i-o înfigă în spate, cu vârful ei ascuțit din piatră. Cu coada ochiului îl urmărea şi pe Ruki, care se afla în fruntea unui grup de trei sau patru bărbați, pregătiți să-i dea mamutului lovitura de grație.

Dar gigantul nu era dispus să cedeze atât de uşor. Dintr-o singură mişcare fulgerătoare, s-a

întors, l-a înfruntat pe Ugur cu ochii lui mici şi răi şi a scos un țipăt ascuțit, de au tresărit cu toții şi involuntar s-au retras cu câțiva paşi. Animalul a folosit cele câteva secunde de derută şi a străpuns lanțul duşmanilor ca un compresor, năpustindu-se spre pârâul din mijlocul văii, umflat de viitură, fără să fie câtuşi de puțin deranjat de lancea înfiptă în spate. Dar şi vânătorii conduşi de Ugur şi-au revenit repede şi şi-au reluat urmărirea, ştiind bine că mamutul era obosit de moarte, în ciuda ieşirii lui violente din încercuire. Şi avea să se domolească imediat, asta era şansa lor. Urlând cu toții din răsputeri, în scurt timp l-au ajuns din urmă şi s-au aruncat asupra lui în apele învolburate ale şuvoiului de munte.

Dar un val masiv stârnit probabil de acel colos, în goana lui, l-a dezechilibrat pe Ugur, şi apoi pe alți câțiva vânători, care au fost luați de apă şi numai după ce au reuşit să se pună din nou pe picioare au constatat că mamutul era complet năucit şi privea în jur dezorientat. Şi atunci au înțeles imediat că din spate se apropiau şi războinicii care îl pândiseră mai sus, în amonte. Şase bărbați, cu lăncile ridicate, pregătiți să dea lupta decisivă, strigau din răsputeri, cât să îngrozească şi mai mult fiara, apropiindu-se prin apa învolburată. Iar mamutul rămăsese neclintit. Primul vânător a aruncat lancea cu toată puterea, străpungând cu un zgomot surd blana groasă,

urmat imediat de o ploaie de lovituri: lăncile se înfigeau în coastele uriaşului care se învârtea în loc, sângele ţâşnea peste tot, în timp ce urletele lui umpleau valea.

În vreme ce apele pârâului se înroşiseră şi mamutul îşi rotea trompa ca pe un bici enorm, căutând să-şi doboare călăii, din urletul lui rămânea doar un şuierat prelung. De pe ambii versanți ai văii oamenii tribului se apropiau în fugă, înfigându-şi lăncile cu vârfuri bine ascuțite în animalul rănit. Colosul s-a mai înălțat o dată, a mai scos un țipăt de groază, după care, cu trompa, a împroşcat un şuvoi roşu asupra tuturor. Şi imediat s-a prăbuşit cu vuiet în apele agitate ale pârâului. Un ultim urlet stins, câteva tresăriri deznădăjduite în trupul masiv şi gata. După o urmărire de peste o săptămână, în sfârşit mamutul fusese răpus.

FEBRA VÂNĂTORII

Asemenea partide de vânătoare, care îi storc pe participanți şi de ultimele puteri, mai există în zilele noastre doar în regiunile extrem de neospitaliere din Siberia, nordul Canadei ori Africa. Dar multă lume preferă să vâneze în pădurile şi pe câmpiile statelor bunăstării. Şi nu puțini rezistă neclintiți nopți întregi înghețate în foişoare, bătuți de vânt, cu speranța că vor doborî o vulpe rătăcită, sau aşteaptă până încremenesc pe picioare, la vânătorile cu gonaci, momentul

când au prilejul să împuşte, dacă au noroc, un biet iepure sau o căprioară sau – pentru mulți trofeul absolut – o femelă de mistreț. Mulți sunt dispuşi să cheltuiască o mică avere doar pentru vânătoare, pe deasupra să sacrifice mai tot timpul lor liber ca să îngrijească terenul, să construiască foişoare şi să le dea sălbăticiunilor de mâncare, iarna. Şi asta cu toate că nici ei, nici apropiații lor nu consumă carne de iepure sau de căprioară, iar produsele pot fi puse pe piață la prețuri care abia dacă acoperă investițiile.

Realitatea este că vânătoarea, cu extravaganțele ei, este un hobby pentru gentlemeni, în proporție zdrobitoare, în vreme ce doamnele sunt mult mai puțin interesate: doar doi până la şase la sută, în funcție de regiune. Ce anume poate fascina într-atât un bărbat, încât să se dea jos din pat în miez de noapte, să se îndese în straie verzi şi să o pornească grăbit spre pădure, cu puşca pe umăr? Ocazia de a se cățăra cu greutate într-un foişor, într-un întuneric deplin, cu speranța că de undeva va sări un căprior, pe care îl va doborî şi apoi va expune trofeul frumos preparat pe peretele salonului? Ei bine, originile noastre neandertaliene sunt aici mai puternice şi mai evidente ca oricând. În ce-i priveşte pe aceşti bărbați, vânătoarea reprezintă luptă, pasiune şi cu siguranță şi simbol de statut; gândul că-şi vor procura hrană joacă mai degrabă un rol secundar.

Cine cutreieră în beznă prin hățişuri pline de

spini, în nopți înghețate, şi pândeşte fără sfârşit într-un foişor bătut de vânt, şi se luptă drum lung prin nămeți până la brâu să ia urma unui biet mistreț, pentru a recunoaşte în cele din urmă că nu are cum să îl ajungă, se comportă, în esență, la fel ca un războinic din Epoca de Piatră. Chiar dacă între timp a schimbat lancea sau arcul şi săgeata cu o armă de vânătoare ultramodernă, cu lunetă şi lentile cu luminozitate reglabilă. Şi de regulă nu trece la acțiune din impulsul de a ucide o sălbăticiune, ci din instinctul arhaic de a urmări, de a pândi şi hăitui, pe scurt, de a domina alte creaturi. Sau, aşa cum spune cunoscutul gânditor european José Ortega y Gasset: „Scopul vânătorului este vânătoarea. Nu vânează ca să ucidă, ci ucide ca să poată vâna."

În acest context, un rol important îl joacă şi mândria de a avea o asemenea îndemânare şi nu în ultimul rând apartenența la o confrerie, în sânul căreia, la lumina focului de tabără şi în sunetul cornului sclipitor, vânătorul modern se simte exact ca Ugur şi tovarăşii săi. Însemnătatea acestei motivații a fost confirmată de un sondaj de opinie al revistei *Jäger*, în care doar 5 din vânătorii chestionați au considerat folosul material al fondurilor cinegetice drept justificare principală a acțiunii lor, în vreme ce pentru 76 prioritatea o reprezenta „bucuria vânătorii", iar pentru alți 14 socializarea.

Faptul că vânătorii de astăzi au fără îndoială un

contact mai intens cu natura, în toate ipostazele ei nestatornice, decât majoritatea contemporanilor lor, care habar nu au că o căprioară nu-i chiar acelaşi lucru cu o ciută şi nu fac deosebirea dintre un iepure de câmp şi unul de casă, are darul să intensifice considerabil satisfacția dată de îndeletnicirile cinegetice. Mai presus de orice, însă, vânătorii moderni, dar şi pescarii şi şoimarii, în forme asemănătoare, îşi asigură atunci când păcălesc o vulpe sau pândesc un mistreț fioros acel fior emoțional suprem, pentru care alții ar fi dispuşi să îşi asume riscuri cu mult mai mari.

În ultimă instanță, este vorba tocmai de acceptarea unei provocări, de testarea limitelor, de depăşirea repetată a temerilor şi de mulțumirea rezultată din demonstrarea propriei valori – față de toți ceilalți, dar în primul rând față de tine însuți – , pentru care mulți dintre noi, în lipsa unei autentice *challenge* fizice şi spirituale, îşi sacrifică o groază de timp şi o parte semnificativă din bani. Cine nu mai are prilejul să fugărească mamuți prin ape iuți de munte îşi asigură adrenalina la vânătoare de cerbi sau de mistreți sau – cu mult mai frisonant – la *free climbing, canyon rafting,* sau la scufundări la mare adâncime ori cu salturi cu paraşuta sau sfidând moartea agățat de un simplu fir elastic. Iar cine optează pentru un *thrill* mai moderat nu are decât să campeze iarna în zăpadă sau să plătească o avere pe o noapte glaciară în hotelul din gheață din Jukkasjärvi, în nordul

Finlandei.

Horst Opaschowski, cercetător în petrecerea timpului liber, explică de ce fenomenul este atât de des întâlnit la tineri: „... plictiseala îi sperie mai mult decât riscul. Iar cel mai tare îi amuză să trăiască fiorul suprem cu prilejul încercărilor fizice.” Verena Guggenberger şi Elisabeth Schaidreiter scriu în lucrarea lor de diplomă intitulată „Sport extrem – De ce tot mai mulți tineri caută fiorul”: „Ştim din studiul comportamental că omul este programat să treacă prin eforturi, prin luptă, risc şi primejdie, să apeleze la forțele lui până la limite. Ce anume ne mai solicită, în zilele noastre? Tânăra generație cunoaşte lupta pentru supraviețuire doar din auzite. Atunci, nu este de mirare că mulți dintre ei vor să-şi cunoască limitele fizice. Practicanții de sporturi extreme vor să-şi înfrunte propriile spaime şi de multe ori caută pericolul în cel mai conştient mod. Apoi, odată depăşit momentul, apare acel sentiment unic, de care este cel mai greu să te desparți. Sentimentul că eşti cel mai bun, că pur şi simplu îți ieşi din piele.”

O altă modalitate îndrăgită de a-ți demonstra ție însuți vrednicia, de a-ți înfrânge slăbiciunile şi de a-i arăta aproapelui tău rămas mut de uimire ce fel de om eşti constă în ascensiunea pe piscuri tot mai înalte, pe rute din ce în ce mai dificile. În aerul rarefiat al înălțimilor înghețate un efort cât de mic înseamnă tortură şi fiecare pas este o decizie de

viață ori de moarte – acolo, alpinistul pasionat trăieşte un sentiment de exultare comparabil cu cel al lui Ugur şi al camarazilor săi după lupta finală cu mamutul aparent copleşitor.

ȚINE RITMUL!

Însă asta nu înseamnă că în zorii preistorici vânătorile se soldau mereu cu asemenea lupte decisive şi cu izbânzi. Se întâmpla ca animalul urmărit să treacă brusc la atac sau să între în scenă şi alte fiare. Iar atunci nu le mai rămânea decât să fugă şi să dispară cât mai repede cu putință. E limpede, avantajul era de partea celor mai iuți şi mai rezistenți alergători. Nu trebuie să ne mire că, dintre probele atletice, alergările sunt considerate cele mai importante şi atrag preferințele publicului cu mult mai mult decât, spre exemplu, aruncarea discului sau săritura cu prăjina. Fără să fie conştienți de asta, sprinterii şi fondiştii amintesc spectatorilor de vânătorul Epocii de Piatră, fugărit de tigri sau leoparzi, având o singură scăpare: un adăpost cât mai sigur.

Am rămas şi astăzi profund marcați de faptul că strămoşii noştri au depins de capacitatea de a alerga repede, pe distanțe lungi, ca să-şi poată procura hrana, înainte să treacă la viața mai comodă de agricultor şi crescător de vite, în urmă cu abia 10000 de ani. Din această cauză, copiii mici nu sunt în stare să păşească măsurat, ci

trebuie să alerge – ca un soi de exercițiu jucăuş, asemănător luptelor în joacă ale puilor de pisică sau de vulpe –, iar maratoniştii se antrenează ca nişte apucați, de parcă ar mai trebui să prindă din urmă o gazelă imaginară sau să se pună la adăpost de atacul unei feline. Nu este o întâmplare că în special descendenții masculini ai vânătorilor primitivi sunt destinați să fie alergători de cursă lungă, judecând după fizicul lor. Nu este o coincidență că sunt mai musculoşi decât femeile, au mai puțină grăsime subcutanată şi mai multe glande sudoripare, ale căror secreții funcționează ca agent de răcire în timpul fugii, prin evaporare.

Antropologii de la Universitatea din Utah sunt de părere că acele curse de fond ale strămoşilor au jucat un rol important în dezvoltarea mersului biped, cu alte cuvinte că în cadrul evoluției au fost avantajați oamenii cu un corp adaptat la alergarea de durată – începând de la glezne, genunchi şi şolduri până la echilibrul capului. O asemenea teorie vine în sprijinul explicației despre cum se face că atât de mulți dintre noi – până la zeci de mii în cazul maratoanelor din marile oraşe – sunt capabili să reziste la curse de peste patruzeci şi doi de kilometri. În vreme ce sprinterii nu se pot compara cu multe animale în privința vitezei – viteza maximă a omului, de doar circa 36 km/h, rămâne jenantă în comparație cu cea a ghepardului, de peste 100 km/h –, alergătorii de fond fac față cu brio concurenților din lumea

animalelor, ba chiar le sunt superiori multora dintre ei. Pe distanțe lungi, atleții de top îi depăşesc chiar şi pe cai.

Biologii pleacă de la ideea că vânătorii din vechime erau în stare, grație rezistenței la alergare, să îşi urmărească prada până când aceasta cădea răpusă de oboseală. Se prea poate să fi alergat atât de bine şi pentru a le-o lua înainte animalelor devoratoare de hoituri. „Când vedeau un stol de vulturi la orizont, strămoşii noştri o porneau imediat într-acolo", explică omul de ştiință Daniel Lieberman de la Universitatea Harvard. „Era preferabil să ajungă înaintea hienelor. Şi cum nu aveau blană deasă şi puteau transpira intens, erau în avantaj."

Potrivit lui Lieberman, alergările de lungă durată prin stepă ar fi putut să aibă şi un alt efect pozitiv asupra omului Epocii de Piatră: ameliorarea simțului echilibrului. Mai exact, structurile specifice din urechea internă la omul modern şi la strămoşii lui preistorici sunt neobişnuit de mari în comparație cu organele corespunzătoare la animale. Iar o trăsătură care asigură un avantaj în procesul de selecție va fi continuu perfecționată de evoluție. Oamenii primitivi capabili să alerge mai repede datorită organelor de echilibru mai dezvoltate aveau şanse mai mari să scape de urmăritori decât semenii lor mai prost dotați. Astfel, aptitudinea a fost moştenită de urmaşi, dintre care din nou au avut şanse de supraviețuire

mai ridicate cei cu simțul echilibrului dezvoltat. Şi aşa mai departe. Indiferent cum stau lucrurile, este cert că niciun alt reprezentant al primatelor, din care fac parte şi maimuțele, nu este dotat, prin morfologia corpului, să alerge mai mult şi mai repede decât omul.

Bărbații din Epoca de Piatră aveau toate motivele să se mențină în formă şi să aibă succes la vânătoare. Fiecare nouă pradă adusă de ei însemna mai multă apreciere din partea celorlalți membri ai tribului. Antropologul kenyan Richard Leaky echivalează carnea procurată de vânători cu o „valută forte"; cine aducea mai multă era considerat cel mai tare şi se bucura de cel mai mare respect în fața celorlalți. Potrivit lui Leaky, faptul că bărbații au ocupat vreme de mii de ani o poziție dominantă se datorează în primul rând mai bunei lor dotări pentru vânătoare. Astăzi însă, în epoca abatoarelor şi a măcelăriilor, acest atu a dispărut, dar după cum se vede mulți domni încă nu au înțeles noua realitate şi continuă să se comporte ca strămoşii primitivi, de a căror pricepere la vânătoare depindea şi restul tribului.

BĂRBAT LA VOLAN

Cum în societatea de astăzi vânarea sălbăticiunilor le asigură prestigiu bărbaților ceva mai rar, ei trebuie să-şi demonstreze superioritatea în alte feluri. Extrem de eficient din acest punct de vedere se dovedeşte a fi

automobilul, care a preluat de multă vreme funcțiunile însemnelor de rang şi ale podoabelor de odinioară. Cu fiecare cal-putere creşte şi numărul penelor înfipte în păr, al ghearelor de urs din colier sau al crestăturilor de pe lance. Cu cât maşina este mai pretențioasă şi mai scumpă, cu atât mai înălțat în rang se simte şi proprietarul, privindu-i de sus pe membrii aceluiaşi sex incapabili să prezinte un simbol egal de statut.

Apoi, pentru satisfacerea pornirii de a domina, îşi montează faruri suplimentare, inscripționări mai mult sau mai puțin originale şi tot soiul de alte zorzoane fără utilitate. Iar cine doreşte să-şi etaleze superioritatea cu mai puțină ostentație recurge la subtilul *understatement,* şi conduce o maşină pe care nu e inscripționată marca.

Însă adevăratul rol al automobilului pe scena puterii şi a aprecierilor iese în evidență abia pe şosea. Unde nu de puține ori şoferul se transformă în vânător al Epocii de Piatră hotărât să ucidă mamutul, trăindu-şi nestăvilit pornirea agresivă. Goneşte, claxonează şi hărțuieşte de parcă ar fi urmărit de monştri, sau ca şi cum el ar fugări o sălbăticiune ce trebuie negreşit răpusă. Înjură şi face gesturi obscene, cum nu ar face niciodată în afara maşinii. Nici nu este de mirare că, potrivit unui studiu al Institutului pentru Siguranța Traficului, comportamentul bărbaților în trafic prezintă un risc cu 30 mai ridicat decât al doamnelor.

Deosebit de agresiv reacționează unii şoferi atunci când cineva îndrăzneşte să îi depăşească. În asemenea clipe, li se trezesc aceleaşi instincte străvechi ca ale vânătorilor din stepele de demult, a căror supraviețuire depindea de capacitatea de a nu-şi lăsa prada în ghearele concurenței. Hans-Peter Krüger, de la Universitatea din Würzburg, a făcut un experiment în cadrul căruia a instalat pe rând mai mulți bărbați într-un simulator auto constatând repetarea aceluiaşi fenomen, aproape fără excepție: când subiectul vede în oglinda retrovizoare un autovehicul care se apropie mult, reacționează de obicei extrem de agresiv, deoarece consideră comportamentul celui din spate o provocare deschisă – chiar dacă mulți dintre ei i-au hărțuit cu nesăbuire pe alții, nu cu mult timp în urmă.

Comportamentistul vienez Klaus Atzwanger consideră că şi în ziua de azi în limuzine circulă tot vânătorul primitiv din Epoca de Piatră: „Cum un şofer nu are aproape niciodată ocazia să îl vadă la față pe un altul, îl receptează ca membru al unui trib străin. Într-o astfel de anonimitate, agresiunea se poate desfăşura în voie.” Iar sociopsihologul Hardy Holte de la Institutul Federal de Cercetare a Drumurilor adaugă: „în trafic, se vede limpede că omul a fost preponderent vânător-culegător de-a lungul dezvoltării sale. Iar evoluția nu a reuşit să țină pasul cu tehnica. Pentru vânătorul ancestral din omul modern,

maşina este o armă, de care se foloseşte atunci când se simte amenințat. Iar amenințare poate să însemne şi un «slalomist» care îl obligă să apese pe frână.”

Cum niciunui şofer nu-i face plăcere să se lase depăşit, nu e deloc de mirare că, în esență, viteza maximă a unui automobil este criteriul principal de achiziție pentru cei mai mulți bărbați. Cu toate că astăzi nu mai avem nevoie să punem pe fugă inamicii sau să ne refugiem din calea lor.

SCOASE DIN BURTĂ

Cu toate astea, putem fi siguri că dintre strămoşii noştri au supraviețuit în primul rând nu cei mai iuți, ci cei mai înțelepți. Mai exact, cei care, în situații extreme şi-au ținut cumpătul, nu au pornit să gonească la întâmplare, ci au luat cea mai bună hotărâre într-o fracțiune de secundă. Dacă ar fi stat pe gânduri să cântărească bine situația, spre exemplu, față în față cu un fioros tigru cu colți-sabie, totul s-ar fi terminat mult mai repede. Şi nici când traversau disperați ape învolburate călare pe un trunchi de copac nu aveau voie să cugete la portanța lemnului pe apă, ci era vital să acționeze cât mai rapid cu putință.

Dar şi în ziua de azi mulți mai avem tendința de-a dreptul compulsivă de a acționa spontan, adesea fără niciun motiv. Gândirea îndelungă nu este caracteristică omului, care de când se ştie îşi datorează scăparea cu viață unor decizii cât mai

spontane. De aceea mulți dintre contemporanii noştri au păstrat percepția arhaică potrivit căreia contează mai mult viteza decât calitatea unei reacții, iar o acțiune, fie şi discutabilă, e mai bună decât pasivitatea. Când avem îndoieli, suntem înclinați să încercăm să facem ceva, fără să ne gândim foarte intens. Când afirmăm despre o persoană că are „stil viguros", considerăm că îi facem un compliment, dar ne uităm compătimitor la cineva care se mişcă lent, după nenumărate ezitări.

Acesta este şi motivul pentru care cei mai mulți dintre noi studiem cu mare neplăcere indicațiile de utilizare. Studii efectuate independent în Europa şi în Statele Unite au ajuns la aceleaşi concluzii: majoritatea celor chestionați – însă în mare proporție bărbații – pun în funcțiune un aparat nou înainte de a-i citi prospectul tehnic, cu excepția cazurilor în care este absolut necesar – şi fără nicio tragere de inimă. Fenomenul se constată cel mai bine la persoanele care utilizează computerul, care, chiar dacă au o experiență modestă în domeniu, se încumetă de regulă să abordeze un program absolut nou, acceptând eventualele pierderi de timp cauzate de permanentele erori de comandă în loc să se familiarizeze cu softul prin lectura atentă a introducerii.

La fel ca oamenii din vechime, ne bizuim pe judecata noastră rodată prin experiență şi nu de

puține ori scoatem spontan din manşetă soluția care ni se pare cea mai potrivită pentru evitarea unei primejdii într-o anumită situație. Grație originilor noastre, avem înnăscută rezolvarea problemelor prin metoda *try and error* şi e un exercițiu de voință să investim ceva timp în studierea instrucțiunilor înainte de a trece la acțiune.

De aceea, dacă dorim să înregistrăm o emisiune de televiziune, preferăm să apăsăm un buton la momentul respectiv, în loc să ne chinuim să programăm tot procesul din timp: dată, canal, început şi sfârşit al înregistrării etc. — adică o serie de decizii obositoare şi fără garanția că operațiunea va fi o reuşită. Şi dacă nu va fi, dăm vina desigur tot pe manualele de utilizare – citite în grabă – şi ne propunem ca în viitor să nu ne mai lăsăm în seama tehnologiei nesigure, ci să procedăm aşa cum ştim, după vechile metode încercate.

DESPRE ARMONII ŞI CACOFONII

Chiar dacă nu avem chef să citim instrucțiunile de folosire a unei noi stații stereo, şi ne bucurăm doar de o parte a capacităților ei neoptimizând redarea sunetelor înalte şi a başilor şi renunțăm la efectele speciale – ne bucurăm fără rezervă de muzica revărsată din difuzoare. Faptul că anumite serii de sunete le considerăm armonioase, iar pe altele disonante şi nemelodioase, ține tot de

moştenirea noastră evoluționistă, după părerea unor oameni de ştiință. Aşa cum consideră compozitorul berlinez Lutz Glandien, o demonstrează şi capacitatea cimpanzeilor de a emite sunete în care se pot recunoaşte, fără dubiu, elemente muzicale. Glandien a separat sunetele antropoidelor în fraze şi apoi le-a reprodus la pian. „Uluitor, dar am găsit câte o notă corespunzătoare fiecărui sunet", spune el. „Au ieşit motive din cele care pot trece şi prin mintea unui jazzman."

Neurologul Mark Tramo de la Universitatea Harvard afirmă că şi balenele, a căror linie de dezvoltare s-a separat cu mult mai devreme de a noastră decât cea a antropoidelor, dispun de structuri cerebrale care le permit să distingă armoniile de cacofonii, să recunoască ritmuri şi să însoțească exprimarea lor vocală cu refrene. El crede că ar fi descoperit modele neuronale asemănătoare şi la grauri şi – să auzi şi să nu crezi! — la şobolani. Desigur, asta nu este o dovadă că maimuțele ar avea simț muzical, dar ar putea indica perceperea armoniilor încă dintr-un stadiu foarte timpuriu al evoluției umane. Ideea este susținută de o multitudine de descoperiri asemănătoare adunate de psihologi, neurocercetători şi zoologi. Potrivit lor, simțul față de armonii serveşte de la începuturi coeziunii sociale a oamenilor. Un bebeluş are nenumărate lucruri de învățat: să stea în picioare, să meargă, să vorbească, să mănânce, spre exemplu, însă el

are un simț înnăscut al seriilor de sunete armonice, format desigur de-a lungul dezvoltării omeneşti, şi anumite înclinații. Profesoara Sandra Trehub din Canada, specialistă în ştiința sunetelor, a descoperit că un copil de şase luni întâmpină anumite acorduri cu mare bucurie, iar pe altele le respinge, dând semne că este deranjat.

Există desigur diferențe fundamentale între gusturile muzicale ale diverselor popoare şi culturi, dar există însă o trăsătură comună a melodiilor unanim apreciate: au o notă fundamentală la care se întorc mai devreme sau mai târziu, ceea ce constituie baza armoniei universale. Faptul este valabil pentru secvențele de sunete concepute de om, dar şi pentru cele ale graurilor sau sturzilor.

MÂNCARE ŞI BĂUTURĂ

Mamutul încă mai zvâcnea când vânătorii şi-au unit forțele şi l-au tras pe uscat, unde l-au tăiat în bucăți cu lame ascuțite, din piatră. Abia atunci, când reuşiseră să pună mâna pe o asemenea cantitate de carne, începeau să simtă cât le era de foame. De mai bine de o săptămână nu mai mâncaseră nimic cu adevărat consistent, hrănindu-se doar cu fructe sălbatice, sâmburi, ciuperci şi din când în când cu câte un iepure. Aşa că, s-au năpustit ca nişte hiene asupra mamutului fără viață, au tăiat bucăți mari de carne şi le-au înfipt în țepuşe, pe care le-au pus în

focul aprins între timp de unul dintre vânători. Înfometați, îşi înfigeau dinții în carnea nici pe jumătate pătrunsă de foc, căutând în primul rând grăsimea; după cum ştiau prea bine, nimic nu le refăcea puterile mai repede decât untura, în cantități cât mai mari. Mestecau grăbit şi înghițeau totul, muşchi, grăsime de pe abdomen şi măruntaie. Plescăind şi mormăind de plăcere.

Şi Ugur mesteca, de parcă s-ar fi temut să nu-i ia cineva mâncarea delicioasă din față. Şi mai sorbea şi din sângele cald încă şi mai lua câte o înghițitură de apă, doar din când în când. A durat ceva până să se sature, iar după ce a dovedit o ultimă bucată de carne grasă, s-a lăsat mulțumit pe spate, a râgâit tare, de câteva ori, şi apoi s-a uitat în jur, la tovarăşii săi: câțiva nu reuşiseră încă să se sature, părând să fi uitat de toți şi de toate de atâta lăcomie.

Apoi a scos dintr-un buzunar o mână de fragi dulci, culeşi de Wala, pe care îi primise ca merinde. După festinul cu carne, fructele bine coapte şi parfumate aveau un gust încântător, şi nu se mai putea opri. Deodată, a tresărit. În dulceața fructelor se amestecase brusc o notă ascuțită, amară. Fără nicio ezitare, a scuipat totul din gură şi s-a clătit temeinic, cu apă. I se mai întâmplase să simtă amăreală şi să înghită, în silă. După care îl chinuise mult timp greața, suferise şi cu stomacul şi îşi pierduse puterile, într-atât încât oamenii lui fuseseră nevoiți să îl care până în

tabără, unde zăcuse zile la rând. Aşa ceva nu trebuia să i se mai întâmple! După ce a reuşit să îndepărteze gustul acela nesuferit din gură, nici nu se mai putea gândi la mâncare şi, epuizat după o asemenea zi, s-a întins pe pământ şi în câteva minute l-a furat somnul.

CATEGORIA GREA

O mişcare înțeleaptă, făcută de Ugur şi de oamenii lui, o masă pe cinste. Deoarece, spre deosebire de noi, cei de astăzi, strămoşii din Epoca de Piatră nu aveau magazine la colțul străzii, fiind obligați, prin urmare, să îşi umple stomacul ori de câte ori le ieşea în cale ceva comestibil. Ceea ce cu siguranță nu se întâmpla zilnic. Dacă nu aveau noroc la vânătoare, nu le rămânea decât să rabde de foame. Dificultățile lor erau cu atât mai mari cu cât, spre deosebire de noi, consumau mult mai multă energie şi prin urmare aveau nevoie şi de mai multă hrană. Erau în acțiune zece până la douăsprezece ore pe zi, şapte zile pe săptămână, fără weekenduri sau vacanțe. Pe deasupra, cărau mereu greutăți foarte mari, uneori în fugă. Perioadele de foamete îndelungată îndurate de strămoşii noştri sunt atestate de cercetările asupra fragmentelor de schelete preistorice. La fel ca şi astăzi, oasele sufereau din cauza hranei insuficiente, prezentând deformări şi tulburări de creştere, vizibile pe radiografii prin aşa-numitele „linii Harris”. Asemenea linii apar frecvent la

osemintele preistorice, indicând perioade de abundență şi de lipsă a hranei. La un studiu atent, şi dantura omului din Epoca de Piatră prezintă colorații în dungi, puse de oamenii de ştiință pe seama fazelor repetate de subnutriție.

Paleoantropologul american Steve Churchill estimează că un neandertalian, cu trupul lui robust, avea nevoie zilnic de cel puțin 6 500 de kilocalorii. Noi, oamenii de astăzi, care stăm pe scaun majoritatea zilei de lucru sau cel puțin nu ne deplasăm constant, avem nevoie de mai puțin de jumătate. Prin urmare, am avea toate motivele să ne adaptăm consumul de hrană la consumul redus de energie. Însă mulți dintre noi se comportă, de îndată ce se văd cu mâncarea în față, la fel ca vânătorul Epocii de Piatră, a cărui genă o purtăm în continuare. Mai ales la petreceri, a căror calitate o judecăm deseori după ce şi cât există de înfulecat, nu cunoaştem măsură. Ne îndopăm cu tot ce ne iese în cale, până nu ne mai putem clinti din loc, şi ca să dregem totul încheiem bucuroşi cu un şnaps digestiv – nici el lipsit de calorii.

Ugur şi oamenii lui, în schimb, erau obligați să se ghiftuiască ori de câte ori aveau această şansă, neavând de unde să ştie când li se va mai ivi ocazia. Stomacul speciei umane a fost şi este cât se poate de adaptat la asemenea excese. Gol, arată ca un săculeț dezumflat, de formă nedefinită, lung de circa douăzeci de centimetri, însă la nevoie se

poate dilata enorm, primind doi litri şi jumătate de hrană, pe care o eliberează treptat şi în porții mici spre intestinul subțire. Şi suntem cu toții conştienți, prin suferințe, că nu s-a schimbat în esență nimic, din vremurile imemoriale până astăzi. Şi mai mult decât atât, intestinul are virtutea fatală de a extrage din bolul alimentar orice moleculă utilă. Mecanismul este bun, pe de o parte, deoarece altfel o doamnă care îşi ia pastila în timpul unei mese opulente ar risca să rămână însărcinată, însă prezintă şi dezavantajul maxim că majoritatea suntem oameni statici şi consumăm zilnic mult mai mult decât avem nevoie.

În ciuda succeselor ocazionale la vânătoare, hrana oamenilor din Epoca de Piatră, preponderent vegetală, era bogată în proteine, însă săracă în glucide şi mai ales în lipide (astăzi, de regulă, conține prea multe substanțe din toate cele trei categorii), iar ei erau deosebit de atraşi de grăsimi, ba se străduiau cu tot dinadinsul să se înzestreze cu un strat de grăsime, un rezervor vital de energie pentru vremuri grele. Dar ei nu prea reuşeau să aibă parte de prea multă grăsime, deoarece, spre deosebire de porcii şi de vitele puse la îngrăşat cu care ne hrănim astăzi, carnea sălbăticiunilor conține grăsimi în cantitate mult mai mică.

Deşi omul modern s-ar descurca perfect cu 70-80 de grame de lipide zilnic, consumăm de

regulă peste 100 şi, inevitabil, depozităm surplusul în bine cunoscutele pernuțe. Cantitatea prea mare de grăsime obturează vasele de sânge şi astfel afecțiunile cardiace şi circulatorii au devenit cauza numărul unu a deceselor, iar diabetul face ravagii tot mai mari. Apoi, excesul de greutate supune tot sistemul osos şi articular la solicitări mult prea mari față de sarcina maximă pentru care au fost concepute.

În vreme ce un om primitiv nu putea aduna şi căra decât o cantitate de hrană vegetală suficientă să se sature el şi cei mai apropiați membri ai familiei, vânarea unui animal mare asigura provizii pentru un întreg trib – putea fi tranşat şi transportat cu uşurință, şi apoi împărțit între toți membrii comunității, ajutându-i pe cei bolnavi să-şi recapete puterile. Primele indicii că strămoşii noştri au consumat cu adevărat carne au fost descoperite cu prilejul săpăturilor din cheile Olduwai, în Tanzania. Paleontologii au găsit acolo, pe lângă rămăşițe ale primului nostru premergător, *Homo habilis,* care a trăit în urmă cu circa două milioane de ani, mai multe aglomerări de unelte din piatră, dar şi peste cincisprezece mii de fragmente de os – majoritatea de şoarece, dar şi de antilope, porci sălbatici şi elefanți. Putem pleca de la premisa că grămezile de pietre şi de oase reprezintă urmele unor tabere ridicate de hoarde de vânători nomazi, primitivi. Remarcabil este că, la microscop, cercetătorii au descoperit pe oase

urme inconfundabile de tăiere şi răzuire – ceea ce arată clar că oamenii acelor vremuri tăiau carnea prăzii lor cu instrumente din piatră şi o îndepărtau de pe oase. Însă s-au descoperit şi dovezi că ei se hrăneau nu numai cu animale vânate, ci şi cu hoituri, deoarece multe oase prezentau urme clare de muşcături majore, lăsate de mari prădători sub scobiturile făcute de uneltele din piatră, de unde se poate trage concluzia că uneori leii şi hienele erau primii care se înfruptau din carne, oamenii mulțumindu-se cu resturile.

SPORTUL E O CRIMĂ

În ziua de azi noi nu mai suntem de mult vânători neobosiți, prin urmare nici dieta lor nu ne mai poate face vreun bine. Măcar dacă ne-am mişca mai mult! Însă aşa cum am moştenit de la ei lăcomia, mai puternică decât orice dictat al modei şi al sănătății, la fel de viu a rămas şi programul străvechi de conservare a puterii, care îi oprea în mod reflex pe oamenii preistorici să-şi consume energia prețioasă alergând încolo şi încoace sau făcând mişcări fizice inutile. Acest mecanism ne blochează atât de bine orice pornire spre sport, încât mulți se pot urni numai cu un mare efort de voință. Dacă oamenii Epocii de Piatră erau obligați să-şi cruțe pe cât posibil forțele şi să evite eforturile inutile, noi am face bine să procedăm exact invers: cât mai mult efort fizic pentru a

împiedica asimilarea exagerată. Ar avea de beneficiat nu numai bilanțul energetic, ci şi circulația sanguină şi muşchii şi toate articulațiile.

Însă noi preferăm să urmărim un meci de tenis la televizor, în loc să facem puțin sport pe teren, sau să ne cumpărăm mere şi cireşe de la supermarket, în loc să le culegem singuri, direct din copaci. Dacă, în loc să luăm liftul, am urca pe scări şi dacă am lăsa mai des maşina în garaj şi am pleca la drum pe jos, nu am mai avea nevoie de o aparatură scumpă de fitness (imaginați-vă cum s-ar fi uitat Ugur la o bancă de forță sau la o bicicletă ergonomică!). Şi toată acea aparatură costisitoare are de cele mai multe ori doar rolul de a linişti conştiința, că de folosit nu o foloseşte aproape nimeni.

POFTA VINE MÂNCÂND

Grăsimea mai prezintă însă şi o altă trăsătură, care pe cât le servea strămoşilor noştri, pe atât ne dăunează nouă, pentru că stârneşte tot mai multă poftă de mâncare. Ştim prea bine ce se întâmplă, de fapt, când nu ne este foame deloc şi ne-am descurca perfect fără să mâncăm nimic în acel moment, dar dacă ne aşezăm la masă şi gustăm ceva, apetitul creşte şi devorăm totul, până „nu mai încape nimic, oricât ne-am strădui". Cercetătorii americani au dovedit că de vină pare să fie un mecanism controlat de creier, în care

rolul decisiv îl joacă o categorie de grăsimi, aşa-numitele trigliceride. Dacă reprezintă mai mult de 30 din hrană, ele activează anumite celule din creier care stimulează intens foamea şi, evident, formarea țesutului adipos şi a bine cunoscutelor pernuțe. Oamenii de ştiință americani au descoperit, în urma testelor făcute pe animale, că regiunile cerebrale responsabile de apetit şi de reglarea greutății sunt uluitor de asemănătoare la om, şoarece şi şobolan. Şi au mai constatat că, la animale, este suficientă o singură masă bogată pentru a declanşa cercul vicios al nevoii de mai mult şi, odată cu el, al predispoziției spre acumularea rezervelor de grăsimi.

În afară de asta, grăsimea scade efectul hormonului numit colecistochinină, secretat de mucoasa duodenală în timpul consumului de alimente, care induce senzația de sațietate. Procesul a fost demonstrat cel puțin la rozătoare – care, după cum am amintit, ne sunt asemănătoare din punct de vedere al nutriției. După ce au administrat şobolanilor acest agent, cercetătorii americani Covasa şi Savastano de la Pennsylvania State University au stabilit că el a produs la animalele hrănite normal încetarea alimentării, dar nu şi în cazul celor alimentate până atunci cu exces de grăsimi. S-au confirmat astfel rezultatele unor experiențe făcute anterior, potrivit cărora persoanele supraalimentate au în sânge mai multă colecistochinină decât cele cu greutate

normală. Corpul lor reacționează mai greu la substanța-mesager, consecința fiind că li se face foame mult mai des şi nu se satură foarte curând.

În acest context, este remarcabil că rezervele de grăsimi în exces se depun în locuri diferite la bărbați şi femei, lucru de care, în opinia cercetătorilor evoluției, sunt răspunzătoare tot genele noastre străvechi. Se poate foarte uşor constata că nedoritele straturi adipoase se formează mai ales în locurile unde deranjează cel mai puțin desfăşurarea funcțiilor corpului. Dacă am dezvolta o platoşă groasă de grăsime pe piept, activitatea inimii ar fi puternic afectată. La bărbați şi femei, deopotrivă. Pentru vânătorii primitivi ar fi fost extrem de neconvenabil şi să depună asemenea țesuturi pe coapse şi pe şezut, ceea ce i-ar fi împiedicat să alerge un timp îndelungat, cu viteză mare, în urmărirea prăzii. Astfel, sub influența evoluției, corpolența bărbaților se face vizibilă în primul rând la abdomen, dar şi la ceafă şi pe spate, cu alte cuvinte aceştia fac uşor burtă de bere, dar nu şi fund de bere.

Pentru femei, în schimb, care când munceau în gospodărie sau culegeau fructe şi ierburi nu aveau de ce să se grăbească şi nici să alerge, grăsimea de pe fese şi coapse nu deranja cu nimic, spre deosebire de pântece, unde ar fi apăsat pe ovare şi în primul rând pe uter, construit în vederea unei eventuale sarcini care să se poată dezvolta în voie. Experții sunt de părere că din această cauză mai

vedem şi astăzi multe femei firave, dar cu şezut şi coapse dezvoltate, dar şi bărbați cu burtă şi picioare subțiri. Atunci când femeile ajung la menopauză sau după operații de îndepărtare a uterului şi ovarelor, când organismul nu se mai poate pregăti pentru o sarcină, grăsimea în exces începe să se depună şi la ele preponderent pe abdomen.

Cam acestea ar fi de spus despre teoria repartizării țesutului adipos la bărbați şi femei. Există însă şi o altă concepție, elaborată de cercetătorii polonezi de la Universitatea din Wroclaw. Potrivit părerii lor, deşi prezintă un dezavantaj estetic, zonele de îngrăşare specific feminine se justifică perfect din punctul de vedere evoluționar. Greutatea suplimentară le ajută pe gravide să-şi mențină echilibrul. În perioada sarcinii, centrul de greutate corporal se deplasează treptat în față, odată cu creşterea pântecelui; femeilor le-ar cere un efort suplimentar şi le-ar fi greu să meargă în poziție verticală, fără o contragreutate. Din această cauză, de-a lungul evoluției omeneşti, femeile cu perne de grăsime pe fese şi pe coapse au fost avantajate din punct de vedere al maternității.

Un alt argument al acestei teorii este şi faptul că femeile extrem de zvelte, spre exemplu, sportivele de performanță, au deseori probleme cu ciclul menstrual, disfuncționalitate care le poate împiedica să rămână însărcinate. În afară de asta,

repartizarea grăsimii tipic feminină apare abia la pubertate. Înainte de acest moment, corpul unei fete are în medie cu 10 mai mult strat adipos decât cel al unui băiat, iar după atingerea pragului de maturitate sexuală procentul creşte la 20 până la 30.

POFTA DE CARNE

Psihologii specializați în evoluție au o explicație cât se poate de limpede de ce bărbații, spre deosebire de femei, în general se dau în vânt după mâncarea pe bază de carne: după părerea lor, de vină este convingerea adânc înrădăcinată a strămoşilor arhaici, care observaseră că animalele deosebit de puternice, „fiare suverane", aşa ca leul şi tigrul, sau vulturul, se hrăneau exclusiv cu carne. Bărbații Epocii de Piatră sperau ca prin consumul unor mari cantități din muşchii acelor animale să îşi însuşească şi forța lor, împreună cu alte calități – independență, mândrie şi, înainte de toate, dibăcia lor de vânători nemiloşi – trăsături care, după părerea cercetătorilor, coincid perfect, fără excepție, cu imaginea preferată a bărbaților despre ei înşişi, de când se ştie.

Iar când am ajuns supraponderali şi am vrea să scăpăm de câteva kilograme, ne confruntăm tot cu un mecanism pus la cale de genele noastre străvechi: aşa-numitul efect yo-yo. Din cauza lui, cel puțin dietele de scurtă durată care abundă prin cărți şi reviste ilustrare nu au nicio şansă pe

termen lung. Şi asta pentru că evoluția ne-a înzestrat organismul cu un program de urgență, permițându-i să supraviețuiască o vreme, în condiții vitrege, în condiții de lipsuri alimentare. Când corpul primeşte mai puțină hrană decât are nevoie, intervine acel program, metabolismul intră în regim de austeritate şi se descurcă cu mult mai puține calorii decât în condiții normale.

Totul ar fi minunat dacă mecanismul de economisire ar înceta să funcționeze odată cu dieta. Nici vorbă, însă. Şi după revenirea la vechile obiceiuri alimentare, organismul continuă o vreme să fie mulțumit cu o alimentație considerabil mai modestă decât cea primită, deoarece exploatează la maximum fiecare calorie. Prin urmare, o masă normală, ba chiar redusă în comparație cu cele dinaintea curei de slăbire, produce pernițe de grăsime şi în scurt timp ne trezim cu un surplus de câteva kilograme. Mecanismul funcționează chiar şi atunci când renunțăm în cea mai mare parte la lipide, deoarece organismul reuşeşte, în urma unor reacții biochimice complicate, să-şi sintetizeze fără probleme grăsimea din proteine şi carbohidrați şi apoi să o depoziteze. Ambele mecanisme – programul de urgență şi aprovizionarea cu suficientă energie din alimente lipsite de grăsimi – au fost o adevărată binecuvântare pentru oamenii Epocii de Piatră, în schimb asupra noastră au cu totul alt efect, din pricina căruia nu vom reuşi să slăbim şi să ne

menținem supli decât dacă vom cheltui mai multă energie decât cea dobândită – fie reducând considerabil cantitatea de alimente, fie făcând mai multă mişcare. Ambele soluții sunt la fel de eficiente, după cum s-a dovedit.

POFTA DE DULCE

În sfârşit, în organismul nostru se mai desfăşoară încă un proces străvechi care accelerează îngrăşarea: depozitarea de grăsimi alimentare înlesnită de consumul de zahăr. De îndată ce mâncăm ceva dulce, pancreasul eliberează hormonul insulină, care transportă zahărul din sânge în celule, unde serveşte la producerea de energie. Iar insulina are un efect secundar fatal, şi anume de a susține depozitarea excesului de grăsimi în țesuturi.

Prin urmare, ca să slăbim ar fi suficient să renunțăm în bună măsură la grăsimi şi la zahăr, nu? Sună logic şi funcționează cu adevărat, în schimb este dificil de aplicat. Deoarece suntem aproape cu toții înzestrați, prin naştere, cu o mare pornire spre dulciuri, fondul genetic dobândit de-a lungul evoluției noastre fiind din nou răspunzător. Fructele coapte şi mierea reprezentau pentru oamenii preistorici alimente rar întâlnite, şi cu atât mai valoroase fiind pline de energie şi de vitamine, şi întotdeauna când le ieşeau în cale se înfruptau până la refuz cu asemenea bunătăți, uneori chiar punându-şi în primejdie viața prin

păduri.

În vreme ce apetitul spre hrana dulce le rămâne complet străin prădătorilor veritabili (deşi vulpile şi bursucii se hrănesc şi cu bace), pentru primate reprezintă o trăsătură tipică. Cimpanzeii, în special, sunt în această privință autentici gurmanzi, incapabili să reziste tentației dulciurilor şi mereu dispuşi să facă mari eforturi ca să ajungă la ele. Nimic nu le stimulează mai eficient fantezia în rezolvarea unei misiuni complexe decât un fruct dulce. Ca să obțină o delicatesă, o banană, spre exemplu, atârnată deasupra cuştii lor, sunt capabili de cele mai năstruşnice idei: construiesc piramide din lăzi, se urcă unul pe umerii celorlalți sau folosesc mai multe bețe puse cap la cap, în încercarea de a-şi apropia prada mult râvnită. Acest comportament este perfect rațional din perspectiva evoluției, deoarece o hrană dulce satură bine şi nu reprezintă un pericol: în natură practic nu există otrăvuri cu gust dulce.

La fel ca în cazul maimuțelor, şi oamenii simt nevoia acută de dulce sau de carne. Nici nu este de mirare că există atâtea magazine de dulciuri care ispitesc cu oferta lor atrăgătoare, în vreme ce un magazin cu alimente acre sau amare ar da urgent faliment. Nu este întâmplător că orice masă bogată se încheie de regulă cu un desert, lăsând în urmă un gust fin şi persistent. Iar când simțim nevoia să mâncăm ceva bun, între mese (revenind la vechile obiceiuri ale strămoşilor de ingestie

neregulată), la ce ne gândim, în primul rând? Aproape niciodată la murături sau la hering sărat, ci aproape întotdeauna la dulciuri, sub formă de bomboane, prăjituri, ciocolată sau înghețată.

Potrivit unor renumiți oameni de știință, în creierul nostru există un fel de sistem de recompense, care ne oferă senzații plăcute atunci când întreprindem ceva legat de avantajul reproductiv, din punctul de vedere al strămoşilor noştri. Psihologul evoluționist american Steven Pinker îl numeşte „acționarea butonului plăcerii", *pushing the pleasure button.* Unii cercetători sunt de părere că şi faptul că femeile sunt în general mai înclinate să ciugulească decât bărbații se explică tot prin trecutul nostru îndepărtat – femeile mergeau la cules de fructe, în pădure, unde erau obligate să guste dacă erau coapte, dar îşi puteau permite şi plăcerea de a mânca direct din copac sau din tufe.

Dar nu am putea recurge la o păcăleală, trecând la îndulcitor în loc de zahăr? Gustul este acelaşi, prin urmare şi satisfacerea pretențiilor şi activarea sistemul de recompensă despre care vorbeam ar trebui să funcționeze, şi fără să ne îngrăşăm. Însă păcăleala merge doar până la un punct. Deoarece gustul dulce perceput de limbă declanşează un reflex condiționat al pancreasului, încredințat că imediat va primi zahăr, care începe să secrete preventiv insulină. În definitiv, îndulcitorul nu a fost cunoscut de-a lungul evoluției speciei umane.

Din acest motiv, organismul echivalează în mod automat gustul dulce cu zahărul şi declanşează toate procesele cuvenite pentru prelucrarea lui. Dar insulina nu întâlneşte zahăr, ci o substanță străină, cu care nu ştie cum să procedeze. Neputând să proceseze decât zahăr, va recurge în regim de criză la zahărul existent în sânge şi îl va transporta în celule.

Urmarea: glicemia va scădea, ceea ce declanşează prompt în corp – mai exact, în centrul saţietăţii din creier – un semnal de alarmă şi senzația de foame intensă, determinându-ne să intervenim cât mai repede cu putință pentru reechilibrarea acestei lipse aparente. Mai limpede spus, îndulcitorul provoacă foame! Efectul a fost pe deplin confirmat de mai multe studii ştiințifice efectuate independent. Aşa se face că un mecanism înnăscut, transmis de când se ştie de părinți copiilor lor, zădărniceşte consecințele aşteptate de la îndulcitor!

SAREA ŞI ALTE BALASTURI

Suntem atraşi nu numai de mâncarea dulce, ci la fel de mult şi de cea condimentată şi picantă. Predispozițiile noastre străvechi joacă şi de data asta un rol important. Sarea este, din punct de vedere chimic, clorură de sodiu pură, iar organismul nostru are nevoie de natriu pentru o gamă variată de funcțiuni, în special pentru circulația nestingherită a apei şi pentru

funcționarea perfectă a nervilor care, în lipsa ionilor de sodiu, nu pot transmite impulsuri. De aceea este de înțeles că strămoşii noştri, care prin activitatea lor fizică intensă pierdeau masiv sare prin transpirație, consumau cu poftă ori de câte ori aveau prilejul nu numai hrană dulce, ci şi picant-sărată.

În condițiile alimentare de astăzi, aportul suplimentar de sare – spre exemplu, din alimente intens condimentate – nu mai este necesar, dar noi mâncăm sărat cu aceeaşi plăcere, dovadă fiind înfloritoarea industrie a preparatelor sărate. Deşi nu este deloc limpede dacă sarea determină creşterea tensiunii arteriale, nu încape nicio îndoială că excesul de clorură de sodiu blochează cantități mari de apă, silind astfel rinichii la activitate inutilă şi inima să pompeze mai intens.

Spre deosebire de oamenii din Epoca de Piatră, însă, avem nevoie acută de fibre alimentare, de aşa-numitele substanțe de balast. Că nu le acordăm mare atenție se vede şi din denumirea lor: potrivit oricărui dicționar, balast reprezintă ceva „împovărător, nefolositor, fără valoare”, dar şi care „asigură stabilitatea sau reglează altitudinea”.

În acest sens, nu putem sub niciun motiv renunța la substanțele vegetale de bază şi susținere – celuloză, în primul rând. Potrivit Societății de Nutriție Germane, fiecare matur are un necesar zilnic de cel puțin 30 de grame, pentru

a reduce la minimum riscul afecțiunilor intestinale, al diabetului şi al arteriosclerozei. Grație fibrelor vegetale, mestecăm mai bine şi mai îndelung mâncarea, ea umple stomacul, încetineşte golirea lui şi permite creşterea lentă şi controlată a zahărului din sânge. Fibrele satură pe termen mai lung şi ajută astfel la menținerea greutății, ba chiar şi la slăbit, deoarece, la volum egal, eliberează mai puține calorii decât alte alimente.

Strămoşii noştri primitivi nu aveau de ce să-şi facă griji în această privință. Când nu aveau la dispoziție carne, mâncau mai ales produse vegetale, bogate în fibre, fructe, într-un cuvânt aveau „hrană completă", conținând toți nutrienții vitali. Acum, însă, ducem lipsa substanțelor de balast şi suntem nevoiți să ne îmbogățim alimentația cu acest element suplimentar greu digerabil, dar atât de important, împotriva voinței noastre, adică fără să ne fie cerut de un program cu bază genetică.

Poate de aceea se bucură de un asemenea succes restaurantele *fast-food,* de genul mcdonald's sau Burger King, pentru că ne pun la dispoziție din belşug tot ceea ce îi pasiona pe oamenii din Epoca de Piatră, renunțând la toate adaosurile plicticoase. Leda Cosmides, specialista americană în psihologie evoluționară, consideră asemenea localuri un „monument închinat modului de alimentație al strămoşilor". *„Fast-food*

conține toate componentele greu accesibile omului Epocii de Piatră, şi în primul rând sare, zahăr şi grăsime", explică ea. „De aceea era important să aibă mereu deschis apetitul pentru ele. Zahăr există în fructele coapte, pe care omul primitiv le avea la dispoziție numai din când în când, prin urmare niciodată suficient. Sălbăticiunile nu sunt foarte grase, prin urmare pofta de grăsime o stimulează pe cea de carne, şi ea mereu insuficientă. Din aceeaşi cauză, strămoşii noştri nu aveau de ce pofti la hrană bogată în fibre vegetale, câtă vreme le consumau din belşug din fructe, rădăcini şi bulbi. Din păcate, am moştenit lăcomiile din Epoca de Piatră, deşi acum dispunem oricând de zahăr şi de carne. Dar cum strămoşii noştri nu se săturau niciodată de ele, şi nouă ne lipseşte, din păcate, o «frână mentală» care să ne spună: «Gata, ajunge cu zahărul şi cu grăsimea!» Pe de altă parte, în ciuda bine cunoscutelor consecințe neplăcute asupra sănătății, un inhibitor cerebral al poftei nu ar fi nici el de dorit, atât timp cât mâncarea are gust şi ne face plăcere să o mâncăm."

GUSTURI DIVERSE

Aşa ajungem la întrebarea următoare: Ce anume ne place şi de ce? Potrivit ultimelor date ştiințifice, dispunem de capacitatea de a diferenția doar şase arome esențiale diferite sau, altfel spus, avem doar şase feluri diferite de receptori de gust, majoritatea

dispuşi pe limbă şi separat ordonați, pe grupuri. Cele şase calități de bază, din care se compun la rândul lor cele circa zece mii de senzații de gust diferite, sunt următoarele: dulce, acru, sărat, amar, gras şi umami, adică „delicios”, în japoneză.

Umami este gustul glutamatului, frecvent utilizat – mai ales în mâncarea gata preparată – ca potențator al gustului, fiind, în forma sa pură, cel care conferă aroma tipică în primul rând produselor din soia. Nu este o întâmplare că distingem tocmai aceste şase gusturi în forma lor pură, ci tocmai rezultatul evoluției, în strânsă legătură cu preferințele strămoşilor. Pentru supraviețuirea lor era hotărâtor – aşa cum spuneam – să consume cât mai multe alimente cu gust gras, dulce sau sărat. În cazul hranei cu gust acru exista riscul unui deranjament stomacal, iar în al hranei cu gust amar – pericolul de otrăvire.

Semnificația evolutivă a gustului umami încă nu este foarte limpede; este posibil să indice alimente bogate în proteine, şi ele vitale pentru omul Epocii de Piatră, deoarece majoritatea moleculelor deosebit de importante şi prin urmare absolut indispensabile organismului nostru – spre exemplu, enzimele, hormonii şi anticorpii – sunt proteine complexe şi nu pot fi sintetizate decât din aminoacizi (componentele lor prezente în hrană).

Atunci, însă, de ce unei persoane îi place ceea ce alteia i se poate părea respingător; de ce, după cum se spune, „gusturile nu se discută”?

Afirmația nu este câtuşi de puțin valabilă pentru toate gusturile şi în egală măsură. Astfel, toți bebeluşii din lume şi majoritatea oamenilor maturi se strâmbă atunci când pun în gură ceva amar sau extrem de iute. Reacția este justificată din punctul de vedere al omului primitiv, deoarece, după cum menționam mai înainte, cele mai multe produse vegetale şi animale indigeste sau chiar otrăvitoare prezintă cu adevărat gust amar sau iute. Gustul amar era un avertisment, atenuat între timp, care însă şi-a păstrat efectul în cele mai multe cazuri. Când întâlnim un gust amar, devenim neîncrezători sau cel puțin ne îndoim de efectele asupra organismului nostru, şi din precauție preferăm să îl evităm. De aceea şi suntem, cei mai mulți dintre noi, cu totul de acord cu afirmația profesorului de chimie Schnauz din *Feuerzangenbowle*[3] *(Bolul de punci),* de Heinrich Spoerl: „Un medicament trebuie să aibă gust amar, altfel nu are niciun efect.” într-adevăr, unele plante conțin substanțe cu gust pronunțat acru-amar, fiind eficiente din punct de vedere farmacologic în unele afecțiuni grave.

În urma unei analize genetice, oamenii de ştiință au reuşit să demonstreze că înzestrarea genetică răspunzătoare de capacitatea de percepere a substanțelor amare s-a dezvoltat de timpuriu în

---

[3] Roman publicat de autorul german în 1933 şi ecranizat de mai multe ori (n. tr.).

istoria evoluției umane, cu aproximativ 100000 de ani în urmă, fiind însă probabil mult mai veche. Cercetătorii au evaluat material genetic de la circa o mie de subiecți din şaizeci de grupuri etnice diferite şi au descoperit gene specifice cu rol-cheie în perceperea substanțelor care conțin acid cianhidric, adică amare. Mutația care a produs această genă s-a petrecut din câte se pare extrem de timpuriu şi, oferindu-le un avantaj evolutiv persoanelor care puteau recunoaşte cu precizie prezența substanțelor amare periculoase, s-a răspândit tot mai mult în genomul uman.

Percepția de gust, cu mult mai mult decât alte percepții senzoriale, depinde însă în mare măsură de procesele de învățare. În vreme ce ne obişnuim foarte greu cu lumina orbitoare şi cu zgomotul puternic, şi doar în anumite condiții cu mirosurile rele şi deloc cu durerea, cu totul altfel se petrec lucrurile în ce priveşte slăbiciunile noastre de gust. Înnăscută este, cum spuneam, aplecarea spre dulciuri, în fața cărora nu rezistă niciun copil. La vârsta de patru luni apare şi preferința față de sare. Însă copiii dobândesc capacitatea de a distinge între mâncăruri cunoscute şi necunoscute abia la trei ani, de când şi mediul înconjurător începe să aibă o însemnătate din ce în ce mai mare. Odată dobândit acest comportament nutrițional, el se desăvârşeşte prin trei procese: învățarea prin testare, apoi prin modele şi, la nevoie, suportând consecințe de

disconfort ca starea de rău şi vărsăturile.

SILA

Cu toate astea, ne putem stăpâni ca să înghiţim tot soiul de produse cu gust neplăcut, dacă ne aşteptăm să ne servească unui scop, cum ar fi medicamentele. În schimb este imposibil să ne stăpânim senzaţia de silă, provenită şi ea din vremurile ancestrale. Pentru că sila este de cele mai multe ori mai puternică decât orice argument raţional. Orice gurmet se dă în vânt după homar fiert, în schimb se scârbeşte numai la gândul de a mânca un gândac de bucătărie pregătit la fel. Deşi este vorba în ambele cazuri de artropode. Sila este un mecanism de protecţie congenital, care ne fereşte de substanţe alterate. Este adevărat, bebeluşii nu simt repulsie faţă de lucrurile neapetisante şi, dacă sunt lăsaţi, se joacă bucuroşi şi cu propriile excremente, însă nici lor nu le este străin dezgustul, care apare însă abia după primii ani de viaţă, fiind vorba prin urmare de un program genetic cu declanşare întârziată.

Şi Darwin a remarcat că mina scârbită este identică la toate popoarele de pe pământ. În psihologie, repulsia, reflectată facial de încreţirea nasului, ridicarea buzei superioare, deschiderea gurii şi poate şi de scoaterea limbii, la fel ca şi bucuria, surpriza, teama, mâhnirea, dispreţul şi furia, toate sunt considerate emoţii universale, zugrăvite pe faţa oricărui locuitor al planetei atât

de limpede, încât mesajul lor este uşor înțeles oriunde. După părerea psihologului american Paul Rozin, toate obiectele capabile să ne stârnească repulsia au o trăsătură comună: ne amintesc intens de originea noastră animală şi că suntem muritori. Valabil nu numai pentru mâncarea stricată şi substanțele alterate, ci şi pentru tot ce se prezintă vâscos, tot ceea ce excretăm, tot ceea ce asociem cu moartea şi cu putreziciunea. Repulsia este mai puternică decât rațiunea, această realitate fiind susținută şi de comportamentul piloților americani ajunşi în sălbăticie în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, care au preferat să se înfometeze decât să mănânce broaşte şi țestoase despre care ştiau sigur să sunt comestibile.

Majoritatea oamenilor nu ar bea dintr-o oală de noapte nici după ce a fost minuțios spălată şi sterilizată şi nu ar înghiți un pahar de suc în care a fost scufundat un gândac de bălegar aseptic. Nu ne este deloc silă să ne înghițim saliva din gură, în schimb nu ne-am atinge de o supă în care am scuipat. Sau în care a căzut un pieptăn nou-nouț şi absolut curat sau un plici de muşte. În cadrul unui experiment întreprins de Paul Rozin, studenții săi au refuzat să mănânce budincă de ciocolată în forma tipică a excrementelor de câine. Şi asta deşi îşi declarau deschis convingerea că este chiar budincă de ciocolată.

Sunt suficiente chiar şi simple reprezentări şi

gânduri pentru ca să ne stârnim sentimentul ancestral de silă, spre exemplu, dacă cineva ne spune că din grabă tocmai am înghiţit o muscă, ne dispare brusc orice urmă de apetit. Şi asta pentru simplul motiv că mai suntem purtători ai unor gene străvechi, care ne apărau strămoşii de agenţii patogeni. Val Curtis, igienistă din Anglia, a constatat în urma unui studiu făcut asupra a 40000 de subiecţi că aproape toţi au avut o reacţie de repulsie în faţa unor imagini pe care se putea distinge orice element posibil dăunător sănătăţii sau asociabil cu o afecţiune. La vederea unui lichid verde şi vâscos, subiecţii făceau o grimasă, dar nu şi la vederea unui lichid limpede, albastru, iar o rană infectată cu puroi îi impresiona mult mai mult decât o arsură roşiatică. Tot înzestrarea noastră genetică determină femeile să aibă reacţii de dezgust de regulă mai rapide şi mai intense decât bărbaţii: de când se ştie, ele au dus greul în creşterea copiilor, expuşi dintotdeauna pericolului germenilor patogeni.

Evoluţia ne-a înzestrat creierul cu un centru al silei în toată puterea cuvântului, prezent încă de la naştere, însă care îşi face tot mai simţită prezenţa abia în timpul copilăriei, graţie educaţiei şi a întâmplărilor capabile să stârnească repulsia. Concludente în acest sens sunt cercetările britanice asupra unui tânăr căruia, în urma unei apoplexii, i-a încetat funcţionarea zonei cerebrale unde se crede că îşi are sediul centrul dezgustului.

S-a dovedit că pacientul nu mai era în stare să perceapă aversiunea profundă pe chipurile altor oameni. Mai mult decât atât, a dispărut şi propria lui „capacitate” de a se scârbi, astfel încât nu avea nicio reacție la vederea unei bucăți de carne alterate, mişunând de viermi. În schimb, tânărul a avut reacții emoționale de om sănătos când a fost supus altora stimuli.

MI-E RĂU!

Dacă sila depăşeşte un anume prag, apare senzația de vomă. Şi în acest caz intervine un program eficient, din zorii preistorici, de care multe animale nu dispun. Biologii specializați în evoluție consideră vomatul un mecanism ereditar, prin care organismul se apără de consecințele lăcomiei fără măsură. Pentru că suntem înclinați, când ne place ceva, să mâncăm în cantități exagerate. Dacă astfel ingurgităm substanțe identificate de receptorii din sistemul digestiv drept otrăvitoare sau incompatibile, ei vor trimite imediat substanțe-mesager care excită aşa-numitul nerv vag. Acesta transmite mesajul de alarmă la centrul specializat din creier, care declanşează un şir de reacții corporale complicate, însoțite de senzația profundă de greață, la capătul cărora stomacul se eliberează de conținutul lui.

După părerea biologului Randolph Nesse, mecanismul are rolul mai profund de a „ne opri să consumăm în continuare acele substanțe

otrăvitoare, iar amintirea lor să ne păzească şi pe viitor să repetăm prostia". Odată ce s-a instalat repulsia față de un aliment care ne-a provocat o dată o reacție de greață puternică, nimic nu ne va mai convinge să repetăm încercarea. Moştenirea noastră evoluționară, cea care l-a împins pe Ugur să scuipe reflex şi să-şi clătească gura de îndată ce a simțit gustul amar, capitulează doar în mică măsură în fața rațiunii. Din câte se pare, natura a urmărit să vină în ajutorul strămoşilor noştri vânători-culegători prin memoria răului, potrivit devizei: „Să nu uiți niciodată fructul sau ciuperca asta. Este otrăvitoare!"

Acest mecanism înnăscut şi irezistibil face ca, după o experiență neplăcută cu un fel de mâncare, să o punem automat pe seama componentului cu cel mai neobişnuit gust, din punctul nostru de vedere. Oamenii de ştiință numesc fenomenul *one trial learning,* adică „învățarea dintr-o singură încercare". Şi, într-adevăr, este suficient un singur „accident culinar" ca să ne declanşeze un dezgust de durată, greu de depăşit. Efectul s-a făcut cunoscut datorită psihologului american Martin Seligman, care a suferit o criză teribilă după o masă la care se servise şi *sauce béarnaise.* Deşi s-a dovedit mai târziu că suferea de o infecție şi greața se declanşase mai degrabă întâmplător în acel moment, şi nu din cauza sosului, mulți ani după aceea Seligman nu a mai putut să vadă sau să miroasă *sauce béarnaise.*

După cum se vede, avem o repulsie naturală față de senzații gustative sau olfactive suspecte, în vreme ce aroma unei mâncări de multe ori încercate fără efecte neplăcute rămâne aproape imună față de asemenea aversiuni. Strămoşii noştri poartă vina că zicala „Țăranul, dacă nu ştie ce este, nu bagă în gură" a rămas şi astăzi valabilă. Chiar dacă astfel refuzăm foarte multe experiențe care ar putea fi plăcute.

MÂNCAT ŞI BĂUT CA ÎN EPOCA DE PIATRĂ?

În concluzie, ar trebui să ne hrănim la fel ca strămoşii noştri din Epoca de Piatră? Să fie nevoie să luăm drept model obişnuințele lor alimentare, ca să ne păstrăm sănătatea? Acum, chestiunea nu este deloc simplă. Dacă strămoşii noştri, siliți de împrejurări, consumau anumite alimente, fiind bine adaptați la acel gen de hrană, nu avem dreptul să tragem concluzia că ar trebui să procedăm la fel şi astăzi, chiar ştiind că, din punct de vedere genetic, am rămas în continuare oameni primitivi. O asemenea concluzie ar fi la fel de nerealistă şi de ineptă ca şi ideea de a trăi în peşteri reci şi vântoase, îmbrăcați în piei şi blănuri de animale, renunțând la locuințele noastre confortabile.

Nutriționiştii sunt în majoritate de acord că ne-ar face bine să ținem seama mai mult de realitățile Epocii de Piatră în privința preferințelor alimentare, că ne-ar prinde bine să ținem post,

câte o zi, în loc să ne îndopăm fără încetare cu dulciuri şi cu grăsimi, şi să facem mişcare mai des şi mai intens. Însă nimeni nu ne-ar putea cere serios să ne hrănim exclusiv cu roadele naturii, un an întreg. Ar fi absolut iluzoriu chiar şi numai din simplul motiv că, în condiţiile statelor noastre industrializate şi intens populate, o bună parte din populaţie ar rămâne pur şi simplu înfometată. Din fericire, suntem capabili să consumăm deopotrivă hrană animală şi vegetală şi, dacă optăm pentru o varietate cât mai mare, punem automat la dispoziţia organismului tot ceea ce îi trebuie pentru a funcţiona normal, şi nu în ultimul rând suficiente minerale şi vitamine.

Din acest motiv, trebuie să rămânem cât se poate de sceptici faţă de toţi aşa-zişii experţi care vor cu tot dinadinsul să ne convingă că există o singură alimentaţie „corectă". Desigur, cele mai multe din nesfârşitele recomandări culinare sunt inofensive, dar ele trebuie să ne fie de folos şi nouă, nu numai celor care le difuzează, care adesea nu îşi pot demonstra în totalitate teoria. Spre exemplu, carnivorii convinşi pot suferi de lipsă de vitamine, în vreme ce vegetarienii trebuie să se îngrijească de acoperirea deficitului de proteine şi de fier. Dacă păstrăm moderaţia, dacă din când în când renunţăm la o delicatesă sau alta şi dacă dăm curs unei înclinaţii apărute tot de-a lungul evoluţiei, de a mânca şi a bea cât mai variat cu putinţă, nu suntem departe de soluţia optimă,

cu condiția să facem ceva mai multă mişcare.

BOALĂ ŞI SUFERINȚĂ

După acea masă îmbelşugată, vânătorii Epocii de Piatră au fost, unul câte unul, cuprinşi de o dulce toropeală. Eforturile lor din ultimele zile, de a urmări şi a răpune mamutul, îi aduseseră în pragul epuizării. Şi în scurt timp au adormit cu toții, sforăind uniform, vegheați de cei care rămăseseră de pază, îngrijindu-se între timp şi ca focul de tabără să nu se stângă în noapte, pentru a ține la distanță sălbăticiunile atrase de mirosul cărnii de mamut. Abia după răsăritul soarelui oamenii au început să se trezească şi să se spele în apa râului unde reuşiseră să captureze fiara, şi apoi s-au ghiftuit din nou cu carnea ei bine friptă.

După aceea s-au adunat din nou în jurul focului. Unii stăteau în picioare, alții aşezați pe trunchiuri de copac sau chirciți pe vine. Ugur le-a împărțit tuturor câte o halcă din uriaşul animal, care trebuia cărată până departe, în tabăra lor. Apoi, pregătindu-se de drum, au stins focul aruncând din belşug apă peste tăciunii încinşi, până nu a mai ieşit niciun pic de fum, şi au plecat într-un lung şir, în frunte cu Ugur.

Dar după scurt timp cerul s-a întunecat deodată şi asupra lor s-a pornit o ploaie dezlănțuită, udându-i până la piele. În ciuda poverii, au grăbit pasul, sfidând umezeala şi frigul. Ploaia s-a oprit însă, la fel de brusc cum începuse, iar ei s-au

uscat repede în arşiţa soarelui, transpirând abundent, din trupurile lor ieşind aburi ce îi învăluiau ca o ceaţă. Nu mai erau în pădure şi solul moale fusese înlocuit de un teren stâncos, cu porţiuni întinse de grohotiş, unde erau nevoiţi să înainteze cu multă atenţie, calculându-şi fiecare mişcare, alunecând şi lovindu-se la fiecare pas sub greutatea poverilor, reuşind totuşi să îşi continue drumul.

Brusc, un ţipăt îngrozitor. Oamenii au îngheţat, inima le bătea nebuneşte, sudoarea le curgea pe frunte şi tremurau din toate încheieturile, strângând cu putere în mâini prada lor de carne, blană şi oase. Unii îşi pregătiseră deja suliţele, gata de atac, dar nu era decât un vultur hotărât să-şi apere cuibul, ţipând strident spre înălţimi. Ugur a cercetat atent împrejurimile, asigurându-se din privirile celorlalţi că totul era în ordine.

Apoi oamenii şi-au reluat marşul în tăcere, ştiind că mai aveau câteva zile bune până să ajungă la tabăra lor. Cu soare şi ploaie, vânt şi arşiţă nemiloasă şi nopţi reci şi mlaştini nesfârşite. Dar aveau merinde suficiente şi îşi puteau reface puterile în fiecare seară, în jurul focului de tabără. După patru zile de când începuseră aventura, au zărit în sfârşit în depărtare coloanele subţiri de fum ale aşezării lor. Încă puţin şi vor ajunge.

Asemenea marşuri în forță – în condiții vitrege şi cu poveri uriaşe – nu mai face nimeni în ziua de azi, decât de bunăvoie. Altfel, tot ce e greu se transportă cu maşina şi ajunge la destinație fără niciun efort. Dar comoditatea şi lipsa de mişcare, împreună cu mâncarea şi băutura din belşug, se plătesc scump. Dincolo de urmările nefaste asupra inimii şi sistemului circulator, modul de viață modern, preponderent sedentar, este, după cum toți medicii sunt de acord, o adevărată pacoste pentru aparatul locomotor şi mai ales pentru coloana vertebrală. „Am devenit o națiune de sedentari", ne avertizează Marianne Koch, preşedinta Ligii germane a suferinzilor de dureri cronice. „Iată cum se desfăşoară o zi normală de-a noastră: stăm pe scaun la micul dejun, apoi pe scaun în autobuz, metrou sau automobil. Apoi pe scaun la birou, la masă în pauza de prânz, apoi din nou pe scaun la birou, iar seara în fotoliu, în fața televizorului. Astfel, structura coloanei noastre vertebrale devine tot mai vulnerabilă."

Din punct de vedere biologic, numai omul se deplasează exclusiv pe membrele posterioare, iar oasele, articulațiile şi muşchii noştri nu sunt nici pe departe deplin adaptați la acest mod neobişnuit de stat în repaus şi mers. Cele trei sau patru milioane de ani cât a avut la dispoziție evoluția pentru optimizarea coloanei vertebrale în vederea

mersului vertical – fără îndoială cea mai convenabilă şi mai puțin obositoare formă de locomoție – s-au dovedit pur şi simplu insuficienți. În loc să preia uniform greutatea părții superioare şi inferioare a corpului, la orizontală, coloana noastră vertebrală ia poziție verticală deasupra osului sacral şi trebuie să susțină nu numai greutatea trunchiului, ci şi pe cea a brațelor şi a capului. Nu-i de mirare că 60 din discopatii apar chiar deasupra bazinului, la nivelul lombar inferior.

Iar în ce priveşte picioarele, potrivit estimărilor, aproape 90 din maturi şi jumătate dintre copiii la vârsta şcolii elementare prezintă deformări cronice. Doar 1-2 din aceste malformații sunt congenitale, cu alte cuvinte majoritatea apar în decursul vieții – în urma unei inadecvări între conformația aparatului locomotor şi pretențiile pe care le avem de la el. Însă atunci când picioarele nu mai funcționează corespunzător, se declanşează o reacție în lanț. Când tendoanele, muşchii şi încheieturile picioarelor şi spatelui sunt solicitate incorect, adică nepotrivit alcătuirii lor, reacționează, firesc, prin dureri cronice.

În acest context, se dovedeşte fatală o trăsătură caracteristică a evoluției invocată de noi în mai multe rânduri, mai precis că este incapabilă să producă o conformație absolut nouă, şi nu poate decât să remodeleze ceva existent şi, în cazul ideal, să aducă îmbunătățiri minore. Din acest motiv, şi

oamenii din Epoca de Piatră au suferit cu siguranță de dureri de spate sau de picioare. Prezența lor masivă şi acută de astăzi este cauzată de faptul că stăm pe loc mult mai mult decât mergem, alergăm sau gonim şi – ceea ce înțeleg acum treptat până şi părinții – ordinul „Stai drept!” adresat copiilor nu le face deloc bine. Durerile cronice de spate, atât de răspândite în rândul națiunilor industriale moderne, transmit un mesaj cât se poate de limpede.

Specialistul în biomecanică Hans-Joachim Wilke de la Universitatea din Ulm a măsurat solicitările la care sunt supuse discurile intervertebrale când stăm în diverse poziții, stabilind că, alături de ținuta aplecat în față, tocmai poziția dreaptă, recomandată atât de insistent în programele de terapie, creează cea mai mare încordare. Dimpotrivă, când stai sprijinit şi neglijent, coloana vertebrală suportă mult mai puțin stres. Oamenii de ştiință au înregistrat apăsarea minimă când subiectul se sprijinea pe spătar, cu spatele relaxat. Rezultatele măsurătorilor nu s-au schimbat nici când subiecții au stat aşezați pe diverse scaune – inclusiv pe unele pretins deosebit de ergonomice.

De aici se poate trage următoarea concluzie: nu este indicat să stăm mult timp nici strâmb, nici drept; dar dacă suntem nevoiți să rămânem lipiți de scaun vreme îndelungată, ar fi bine să ne „fâțâim”, adică să ne schimbăm poziția cât mai des

cu putință. La fel cum făceau Ugur şi companionii săi când stăteau de vorbă dimineața: se cocoțau şi se făceau comozi pe tot ce le ieşea în cale, se ghemuiau, îşi trăgeau picioarele sub corp şi apoi le întindeau din nou, cât puteau mai mult. Se lăsau pe spate, sprijinindu-se în mâini, şi apoi îşi încrucişau brațele la piept. Astfel, probabil că nu-i chinuiau durerile de spate şi cu atât mai puțin discopatiile, a căror apariție masivă în zilele noastre este cauzată în primul rând tot de mişcarea insuficientă. Discurile intervertebrale sunt perne gelatinoase cu menirea de a reduce frecările dintre componentele osoase ale coloanei noastre. Orice mişcare corporală este însoțită de comprimarea şi destinderea acestor elemente de amortizare, de multe mii de ori pe zi, care se şi regenerează cu acest prilej.

Aşadar, buna funcționare a discurilor intervertebrale depinde de mişcare – ele sunt masate şi menținute în formă doar prin activități sportive făcute cu măsură. În esență, se comportă ca un motor: nu se strică mergând, ci doar stând pe loc, nu funcționarea continuă, ci inactivitatea le dăunează. Chiar dacă nu ne face plăcere, evoluția nu ne-a înzestrat cu discuri intervertebrale potrivite modului nostru de viață modern şi cu atât mai puțin adecvate poziției drepte, cu spatele neclintit.

O afecțiune asemănătoare, provocată, după părerea multor ortopezi, tot de stilul nostru comod

de viață, este aşa-numitul cioc la călcâi, un mic pinten crescut pe cel mai mare os al călcâiului, calcaneul. El este legat de oasele metatarsiene prin muşchi de mici dimensiuni, acționând ca nişte arcuri, care asigură curbura tălpii – care se atrofiază dacă stăm locului prea mult sau incorect. Drept urmare, apar procese de inflamare la legăturile dintre muşchi şi oase şi crăpături fine în membrana fibroasă suprasolicitată de sub talpa piciorului. La fel ca la o fractură, osul depune calciu ca să vindece rupturile de tendon, iar materialul acumulat formează în ultimă instanță un pinten extrem de dureros. În susținerea acestei ipoteze vin şi ultimele date legate de succesul tratamentului prin exerciții specifice de fizioterapie: *stretching*-ul special al tălpii şi poziția ghemuită, în aşa fel încât muşchii afectați să fie întinşi, au darul să vindece aceste excrescențe osoase.

METEOSENSIBILITATE

O altă tulburare de sănătate total diferită, însă la fel de neplăcută, care afectează multă lume în ziua de azi este sensibilitatea față de modificările atmosferice. Acest sindrom este definit de lexiconul Meyers drept „influențarea stării generale, a dispoziției sufleteşti şi a randamentului de către fenomenele meteorologice,

spre exemplu, de foen [4] ". Potrivit ultimelor cercetări, el afectează circa o treime din populația central-europeană şi în primul rând pe cei care suferă de tulburări circulatorii. Funcție de intensitatea manifestării, sunt întâlnite trei forme: reacția meteorologică simplă, adică transpirații sau frisoane intense, meteosensibilitate propriu-zisă, presupunând stări de oboseală şi de iritare însoțite de tensiune oscilantă şi, în sfârşit, stadiul autentic de afecțiune, cu dureri pronunțate de cap, posttraumatice şi postamputare şi cu simptome asemănătoare celor reumatice. Trăsătura comună a celor trei forme, de care femeile suferă mult mai adesea decât bărbații, este aceea că medicul poate doar rareori stabili cauze organice. Nu s-a stabilit nici care dintre fenomenele meteorologice – variațiile presiunii şi temperaturii atmosferice sau manifestările electromagnetice – declanşează aceste stări anormale.

Meteosensibilitatea nu este în niciun caz considerată o autentică boală a civilizației, însă ea joacă totuşi un rol cu mult mai mare decât pe timpuri. Astfel, oamenii de ştiință francezi au reuşit să demonstreze că variațiile de temperatură şi de presiune atmosferică sporesc riscul de infarct. Comparând statisticile referitoare la infarct cu cele ale condițiilor meteorologice din

---

[4] Vânt puternic şi cald, caracteristic în Munții Alpi (n. tr.).

ultimii zece ani, ei au stabilit că ori de câte ori temperatura a scăzut cu peste zece grade, riscul de infarct s-a mărit cu aproape 15. Creşterea presiunii atmosferice cu peste zece hectopascali a produs şi ea o mărire a numărului de infarcte miocardice. Cercetătorii canadieni au demonstrat o legătură între anumite vânturi calde şi apariția atacurilor de migrenă.

Există numai bănuieli legate de cauzele creşterii accentuate a bolilor cauzate de situația meteorologică din ultimele decenii: un rol hotărâtor îl joacă fără doar şi poate condițiile vieții noastre moderne. Spațiile închise, climatizate de-a lungul întregului an la o temperatură plăcută, de 22 de grade, produc atrofierea capacităților de adaptare la vreme ale organismului. Nu exagerăm prea mult afirmând că persoanele care nu se expun climatului nici nu trebuie să se aştepte ca organismul lor să se adapteze la el. Presupunerea noastră este întărită de observația că orăşenii, care se aventurează rareori în spațiul liber, suferă mult mai des din cauza fenomenelor meteo decât oamenii de la țară. În cazul celor dintâi, sistemul nervos vegetativ pare să-şi fi pierdut capacitatea de reacție adecvată la schimbările electromagnetice şi de presiune atmosferică care le însoțesc pe cele meteorologice. În loc să stimuleze mecanismele de reglare proprii ale corpului, el o ia razna şi, spre exemplu, micşorează presiunea arterială, urmarea fiind

tulburări masive ale sistemului circulator.

De aceea, întoarcerea la stilul de viață tradițional – sau natural, termenul preferat astăzi – pare o soluție mult mai potrivită decât orice medicamentație împotriva meteosensibilității. O persoană care se străduieşte să evite agitația exagerată, se hrăneşte natural şi renunță în bună măsură la răsfățul cu otrăvuri se află pe calea cea bună. Şi dacă mai face şi mişcare în aer liber, aşa ca strămoşii noştri, dacă iese afară şi pe furtună, pe ploaie, zăpadă şi vânt, dacă îşi expune corpul oricăror intemperii, în loc să stea mereu cuibărită în locuința sa încălzită, are toate şansele să domine aceste neplăceri şi să rămână imună în fața factorilor climatici ostili.

PETE PE PIELE

Preferința noastră pentru viața în spații închise este, după părerea biologilor evoluționari, şi cauza creşterii îngrijorătoare a melanoamelor, formă de cancer manifestată prin pete de culoare întunecată apărute pe piele. Această boală prezintă o creştere anuală de 7 în special în cazul persoanelor cu pielea albă, expuse arsurilor solare, cifră cu adevărat alarmantă! Apariția melanoamelor este strâns legată de frecvența arsurilor solare. Lumina intensă modifică materialul genetic din epidermă şi declanşează astfel creşterea distrugătoare a celulelor. Fenomenul este demonstrat de studiul extins

făcut în provincia australiană Queensland, acolo unde insidiosul melanom apare cel mai adesea. După cum a arătat acesta, printre altele, copiii a căror piele a fost supusă o dată unei arsuri solare sunt de două ori mai expuşi riscului de a face melanom decât ceilalți.

Am putea spera, în realitate, să fim mult mai puțin expuşi riscului de cancer al pielii decât strămoşii noştri din Epoca de Piatră, atât timp cât ei trăiau şi munceau în aer liber aproape tot timpul anului. Potrivit medicului specialist în evoluție Randolph Nesse, însă, creşterea masivă a numărului de cazuri de melanom este pricinuită nu atât de perioada absolută de şedere în aer liber, cât cu mult mai mult de noul nostru mod de expunere la razele solare. Trăim mai tot timpul în spații închise şi ne expunem razelor ultraviolete în weekend şi în concediu. E limpede de ce riscul de arsuri e maxim – mai ales vara, dar şi în zilele însorite de iarnă. Dacă am petrece zilnic multe ore sub cerul liber, precum omul Epocii de Piatră, organismul nostru ar avea şansa să se adapteze mult mai bine cerințelor climatice, fiind redus astfel la minimum riscul de arsuri care, aşa cum spuneam, sunt adesea primul pas spre melanom. Aşadar, nu contează atât de mult cât stăm la soare, ci cât de des. După cum se dovedeşte, cei care, prin natura muncii lor, îşi petrec mult timp afară, suferă de melanoame mult mai puțin decât cei care preferă să stea între patru pereți şi se

expun la soare rareori, dar fără milă.

DILEMA FEMEILOR MODERNE

O altă formă de cancer a cărei creştere poate fi cel puțin parțial pusă pe seama stilului de viață modern este cel mamar – cea mai frecventă apariție de tumori maligne la femei. Datele statistice la scară extinsă au arătat că sunt expuse unui risc ridicat de cancer mamar femeile care au devreme prima sau prea târziu ultima menstruație, care nu au copii şi de aceea nu alăptează niciodată sau care la naşterea celui dintâi copil au peste treizeci de ani.

Femeile primitive practic nu se confruntau cu niciuna dintre aceste situații. În ce priveşte prima menstruație şi începutul maturității sexuale, fenomenul se petrece înainte de vârsta de doisprezece ani. În urmă cu doar patru generații, în jur de 1900, el apărea considerabil mai târziu, spre cincisprezece ani. Corpul femeii dispune, după cum se vede, de un mecanism de control adaptabil capabil să identifice de când o gestație este posibilă şi sănătoasă. Dacă femeia trăieşte în condiții bune, are suficientă hrană la dispoziție şi sistemul ei imunitar nu trebuie să înfrunte frecvente infecții care să o slăbească, înseamnă că există condiții favorabile pentru ca ea să conceapă primul copil. Dar dacă nu sunt întrunite aceste condiții, aşa cum se întâmpla în urmă cu o sută de ani şi cu atât mai mult în Epoca de Piatră,

organismul ia măsurile necesare ca femeia să nu devină prea repede capabilă să conceapă un descendent. Cum femeile Epocii de Piatră se hrăneau mai puțin consistent decât cele contemporane şi, în afară de asta, aveau mai mult de suferit din cauza paraziților, cu siguranță ajungeau mult mai târziu la pubertate şi mai devreme la menopauză – condiții proaste în privința cancerului mamar.

Acelaşi trebuie să fie motivul pentru care tumorile maligne la piept sunt extrem de rare şi astăzi în rândul femeilor din populațiile migratoare, care de regulă rămân însărcinate curând după pubertate şi au copii aproape de-a lungul întregii vieți, pe care apoi îi alăptează luni la rând. Modul lor de viață este în bună măsură asemănător celui din vremurile îndepărtate şi, pornind de la această bază, se bănuieşte că ajustările hormonale din perioada graviditații susțin mecanismul mereu activ de apărare împotriva cancerului mamar. În schimb, femeile din statele industriale moderne, care au copii târziu sau deloc, beneficiază în mult mai mică măsură de această protecție.

Numărul ciclurilor menstruale ale unei femei de-a lungul vieții are şi el o influență covârşitoare asupra îmbolnăvirii de cancer a organelor sexuale, după cum au demonstrat cercetările. O femeie a Epocii de Piatră, însărcinată poate pentru prima oară la şaptesprezece ani şi apoi încă de multe ori

la rând, nu depăşea probabil un total de o sută cincizeci de cicluri până la menopauză. În schimb, femeile de astăzi au adesea de trei ori mai multe. Fiecare ciclu menstrual produce însă oscilații hormonale considerabile, care declanşează procese de reconstrucție celulară extinse în ovare şi în uter. Asemenea reacții ale țesuturilor, care pregătesc de fiecare dată organismul pentru o posibilă gestație, presupun un cost, la fel ca şi alte adaptări ale corpului. Deoarece atunci când țesuturile anumitor organe trebuie să se acomodeze mereu la schimbări ale datelor creşte şi pericolul ca o asemenea reacție să o ia razna la un moment dat, celulele să se degenereze şi să înceapă să se înmulțească necontrolat. Încă o dată se vede că orice funcționare a unui mecanism de adaptare în condiții diferite de cele obişnuite din vremuri imemoriale pentru organismul nostru creşte masiv riscul unor consecințe nocive.

Aceste cunoştințe servesc femeilor moderne doar în măsura în care se vor gândi, poate, să aibă copii mai devreme. Îndemnul de a-şi întârzia conştient dezvoltarea corporală printr-o alimentație săracă sau de a rămâne însărcinate cât mai curând după prima menstruație şi de a avea apoi copil după copil şi de a-i alăpta rând pe rând ar fi nu numai stupid, ci şi greu de urmat. De aceea, medicul şi antropologul american Boyd Eaton propune ca mai întâi să se întreprindă cercetări intense dacă un stil de viață natural, „de Epocă de Piatră”,

reduce cu adevărat probabilitatea apariției de tumori ale organelor sexuale feminine. Este posibil ca asemenea studii să sugereze modalități practice de reducere a îmbolnăvirilor de cancer mamar, însă ne putem teme că singura metodă va fi cea a administrării de hormoni care, după cum se ştie, pot avea efecte secundare nedorite.

SARCINA TOXICĂ

Pentru că tot discutăm despre suferințe tipic feminine – mai există una, şi ea probabil legată tot de trecutul nostru îndepărtat: sarcina toxică sau disgravidia, de toți ştiută şi cu atât mai de temut pentru toate femeile. Profesoara de biologie Margie Profet din Seattle este de părere că starea de greață şi vărsăturile matinale care le chinuie pe multe femei mai ales în primele luni de graviditate nu-şi au cauza în adaptarea hormonală, aşa cum s-a crezut inițial, ci în procesele de protecție a embrionului care se dezvoltă în corpul mamei, apărute de-a lungul evoluției. „Sarcina toxică este un mecanism de apărare a embrionului față de substanțele otrăvitoare din hrana mamei", explică ea. „Pierderea repetată de substanțe hrănitoare prețioase, eliminate prin vărsături, trebuie să fi avut un motiv foarte bine întemeiat, altfel mecanismul nu s-ar fi păstrat de-a lungul mileniilor."

O observație vine în susținerea acestei teorii: în primele luni de graviditate, multe femei prezintă o

aversiune puternică împotriva legumelor cu gust amar sau iute, ca usturoiul, varza creață, ceapa şi broccoli, dar şi a cafelei. Plantele din care provin aceste alimente şi delicatese conțin de fapt deseori cantități infime de otravă cu care se apără, în natură, de insecte dăunătoare şi de alți duşmani. Este posibil ca aceste substanțe să-i dăuneze fătului în faza dificilă de formare a organelor sale, pe când maturii dispun de enzime care descompun otrava şi o fac inofensivă.

Greața şi vărsăturile – declanşate din pricina unei ajustări cât se poate de fine a centrilor gustului şi mirosului din creier – îi servesc mamei în devenire să evite asemenea substanțe dăunătoare şi, eventual, să scape urgent de ele. În vreme ce unii specialişti resping ideea, considerând-o nedemonstrată, alții – spre exemplu, biologii Samuel Flaxman şi Paul Sherman de la Corneli University din America – merg chiar mai departe: ei presupun că starea de greață matinală de la începutul gravidității protejează nu doar embrionul, ci şi pe viitoarea mamă.

Sistemul imunitar al unei femei gravide funcționează pentru început cu adevărat la mică intensitate, pentru a susține fixarea ovulului fecundat în mucoasa uterină, care în esență nu este o structură proprie a organismului. Dezavantajul este că viitoarea mamă rămâne expusă bacteriilor şi viruşilor, care o pot afecta

mai uşor decât pe alte femei – prin urmare fiind silită să verse des, pentru eliminarea respectivilor germeni. Astfel, disgravidia reprezintă un fel de cortină de siguranță de care beneficiază atât mama, cât şi bebeluşul. Iată ce spune ginecologul Pierre Villars din Zürich: „Teoria sună logic şi este uşor de înțeles. Un asemenea mecanism de protecție a jucat cu siguranță un rol şi mai important mai înainte, când alimentele nu erau păstrate la rece şi nici preparate după standardele de igienă moderne."

Cercetările au arătat cu adevărat că femeile care la începutul graviditătii nu suferă de grețuri sau vărsături sunt de două sau de trei ori mai expuse la avort decât cele care trec prin asemenea suferințe. După depăşirea fazei dificile de început, toxinele slabe nu mai pot afecta copilul şi dispar prompt şi stările de rău. Se poate întâmpla chiar ca viitoarea mamă să simtă o poftă teribilă după alimente iuți, amare sau foarte condimentate, mâncând hering sărat sau pâine cu untură şi usturoi. Şi în acest caz poate fi vorba de o reacție cauzată genetic, natura având grijă ca bebeluşul să primească acum acele substanțe nutritive care i-ar fi putut fi dăunătoare în primele stadii de graviditate.

CÂND FEMEILE FLĂMÂNZESC DE BUNĂVOIE

În fine, biologii evoluționari pun tot pe seama moştenirii noastre de oameni ai Epocii de Piatră o

altă maladie, care afectează aproape exclusiv femeile: anorexia. Deşi cele în cauză ştiu bine că îşi fac rău, se abțin de la mâncare până ce rămân aproape doar piele şi os. Nici măcar jumătate dintre ele nu se mai însănătoşesc deplin şi una din zece moare de subnutriție sau se sinucide. Într-un articol renumit, publicat de revista de specialitate *Psychological Review,* psihologul american Shan Guisinger îşi exprimă opinia că sorgintea bolii ar trebui căutată în vremurile de foamete de care sufereau periodic strămoşii noştri. În mod normal, aceştia reacționau la scăderea drastică a hranei prin reducerea activităților lor corporale până la o stare de letargie totală, pentru ca să-şi economisească energia până când aveau din nou ce să mănânce; iar dacă nu interveneau condiții mai bune, mureau de foame. Însă unii dintre ei, dominați de o altă variantă genetică, ar fi pornit la drum ca să-şi salveze viața spre alte locuri, în căutarea hranei – şi tocmai din comportamentul lor ar fi apărut şi anorexia. Astfel, atitudinea lor față de înfometare ar fi fost diferită de a majorității, preferând activitatea intensă în locul apatiei.

În susținerea acestei teorii vine şi starea de surescitare stranie şi altfel inexplicabilă a multor anorectici. În afară de asta, în căutarea unei predispoziții ereditare a acestei periculoase boli de nutriție, geneticienii americani au descoperit la cei afectați o schimbare genetică determinând producerea în creier a acelor molecule-antenă ce

reacționează printr-un sentiment de euforie la mesagerii corpului. Şi în regnul animal există dovezi că de vină pentru anorexie ar putea fi un vechi program biologic: şobolanii care primesc zi de zi mai puțin de mâncare nu-şi restrâng activitatea fizică, ci, dimpotrivă, o sporesc pe măsură ce sunt tot mai înfometați. În loc să mănânce lacom puțina hrană care li se oferă, aleargă în toate părțile până când cad, total epuizați. Opinia lui Shan Guisinger este susținută şi de observațiile uimitoare făcute de corpul auxiliar după cel de-al Doilea Război Mondial: au întâlnit mereu femei care, deşi la un pas de moartea prin inaniție, nu aveau poftă de mâncare, ci simțeau nevoia nestăvilită să se mişte.

Însă chiar dacă se va dovedi cândva că teoria nu este valabilă, efectul ei rămâne pozitiv: femeile anorectice cărora Shan Guisinger, ca terapeut, le spune că de vină pentru suferința lor este un program genetic foarte vechi, salvator odinioară, reacționează în multe cazuri cu extremă uşurare. Deodată, realizează că există un sens în faptul că nu se simt bolnave, deşi sunt conştiente de pericolul anorexiei. Şi, în cazul ideal, înțeleg că e absurd să se poarte ca în Epoca de Piatră şi încep să mănânce normal şi să ia uşor în greutate, chiar dacă le lipseşte apetitul.

TOTUL ÎN NEGRU

Din câte se pare, pentru strămoşii noştri a avut

un rol salvator şi capacitatea de a se retrage după ce sufereau o înfrângere şi de a lăsa evenimentele în voia lor, în loc să se reactiveze pe loc, cu riscul de a înfrunta urmări şi mai rele, mergând până la moarte. În orice caz, însă, după părerea multor teoreticieni ai evoluției, în acest mecanism se găseşte cauza mai profundă a unei suferințe răspândite şi adesea eronat considerate de origine modernă: depresia. Circa patru milioane de germani prezintă, cel puțin temporar, simptomele ei tipice: se retrag în sine, evită întâlnirile cu prieteni şi cunoscuți, îşi petrec multe ore în stare de resemnare contemplativă şi nu se pot bucura de nimic. Sunt copleşiți de profundă tristețe şi văd totul în negru. Mai mult ca orice însă, simt un gol nesfârşit şi o tristețe imensă, fără un motiv imediat, şi resentimente față de sine, şi teamă, vinovăție şi ruşine. Nu au chef de nimic şi nu-i interesează nimic, se îndoiesc că ar exista un sens al vieții şi nu rareori se gândesc la sinucidere.

Medicul Randolph Nesse, amintit aici de mai multe ori, susține că ar fi fost vorba, inițial, de „modele de economie energetică" ale sufletului. „Depresia se asigură că nu ne risipim energia pe lucrurile care nu merită", scrie în cartea sa *Warum wir krank werden (De ce ne îmbolnăvim),* ferindu-ne să nu ne epuizăm pentru ceva ce nu ne face bine. Şi, obligându-ne la vremelnică încremenire emoțională, ne oferă un răgaz pentru regenerare, reflecție şi reorientare." Astfel,

descurajarea le oferea strămoşilor noştri îndepărtați, după o pierdere sau o înfrângere, o perioadă de gândire şi de refacere, un răgaz de nouă aşezare în mediul lor social, având astfel ocazia să priceapă că situația în care se aflau nu le oferea nicio şansă, să judece întreaga problemă în linişte, din nou, de la capăt, şi poate să conceapă o strategie mai bună.

Terapeuții ştiu bine că cele mai multe depresii pot fi treptat depăşite, dacă pacienții acceptă că scopul pe care şi l-au propus nu poate fi atins pe calea aleasă şi trebuie să-şi investească energia în altă direcție, cu mai mari şanse de reuşită. Mai există şi teoria că suficient de multe persoane aparent fericite se înşală asupra propriei lor situații, ceea ce în timp le poate duce spre o depresie profundă. Asta nu înseamnă că ar fi stupid să abordăm cu încredere şi bucurie obstacolele întâlnite în cale, ci doar că speranțele şi țelurile exagerate ascund în ele un potențial de frustrare cu mult mai copleşitor decât o imagine realistă asupra propriilor capacități.

Aşadar, dacă este atât de important să trecem din când în când printr-o depresie uşoară, pentru reflecție şi reorientare, se pune desigur întrebarea dacă este cu adevărat înțelept să recurgem imediat la medicamente pentru ameliorarea stării de spirit, spre liniştire şi alungarea temerilor, aşa cum se face tot mai mult în ziua de azi. Pentru că astfel putem scoate din funcțiune acel sistem de

avertizare psihică timpurie. În orice caz, medicii atrag atenția împotriva utilizării nesocotite a unor asemenea substanțe, afirmând că teama şi deznădejdea i-ar fi ajutat pe oamenii primitivi să depăşească momentele dificile şi să iasă din criză mai întăriți. Medicamentele nu fac altceva decât să agraveze situația, înlăturând efectul, dar nu şi cauza.

FILIP CEL AGITAT

Şi opusul depresiei este considerat de unii psihologi un efect al străvechii noastre moşteniri genetice. Trei până la zece la sută din copii, cu precădere băieții, prezintă simptomele aşa-numitului Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD)[5]. Copiilor şi tinerilor cu ADHD le vine greu să se concentreze asupra unui gând sau activități, se lasă uşor abătuți din cale, sunt în permanentă căutare de noi tentații şi acționează deseori impulsiv, fără să țină seama de consecințe. La toate acestea se adaugă o fire intens irascibilă şi mereu neliniştită, ce aminteşte de „Filip cel agitat".

În cartea sa *Attention Deficit Disorder: A Different Perception*, psihologul american Thom Hartmann – conducător al unui internat pentru tineri hiperactivi, New England Salem Childrens Village – îi prezintă pe copiii cu ADHD nu ca pe nişte

---

[5] Tulburare hiperkinetică cu deficit de atenție (n. tr.).

turbulenți anormali, ci ca pe nişte persoane având capacități deosebite. ADHD nu ar reprezenta o deficiență, explică Hartmann, ci o moştenire evoluționară utilă, din vremea când oamenii trebuiau să fie în continuă alertă în fața pericolelor. „Capacitatea de a percepe intens şi continuu, caracteristică tinerilor cu ADHD, reprezintă astăzi, în sala de clasă, o adevărată boală", explică autorul. „Dar în codrii Epocii de Piatră echivala cu o asigurare de viață. În lipsa atenției perpetue şi a posibilității de a reacționa instantaneu, vânătorul şi-ar fi ratat prada sau ar fi căzut el însuşi victimă. Numim astăzi impulsivitate exact această dispoziție de a intra spontan în acțiune." în definitiv, cea de-a treia trăsătură tipică a ADHD, bucuria intensă a riscului, era indispensabilă vânătorului primitiv, altfel nu s-ar mai fi încumetat să iasă din peşteră în primejdioasa lume din afară şi ar fi murit de foame. Acum circa zece mii de ani, după ce oamenii au devenit sedentari şi au început să practice cultivarea pământului şi creşterea animalelor, viața lor a devenit previzibilă, iar calitățile speciale ale strămoşilor lor şi-au pierdut importanța existențială. În noua societate, erau prețuite răbdarea, adaptabilitatea şi comportamentul echilibrat, ceea ce li se pretinde şi copiilor, în sistemul şcolar de educație, până în zilele noastre. Din această cauză, profesorii şi colegii celor în cauză percep ADHD ca pe o

suferință psihică şi nu, aşa cum s-ar cuveni, ca pe o trăsătură condiționată genetic.

Urmarea fiind că cei afectați de ADHD sunt mereu considerați paria.

Hartmann, şi el părinte al unui copil ADHD tot timpul frământat, doreşte ca abordarea lui – nimic mai mult decât o teorie nedemonstrată până acum – să îi ajute pe copiii respectivi să-şi formeze o imagine de sine mai optimistă, care să-i împace cu cei din jur. După părerea lui, există suficiente meserii în care calitățile lor reprezintă un avantaj: cea de pilot sau de broker, spre exemplu. Apoi, cu un zâmbet în colțul gurii, aminteşte de personalități ca Einstein sau Churchill, oameni de enorm succes, în ciuda ADHD-ului.

NEÎNCREDERE ŞI COMPASIUNE

Când au ajuns foarte aproape de tabără, suficient ca să distingă fiecare sălaş, Ugur a emis un şuierat strident: lung – scurt – lung – lung, semnul de recunoaştere al tribului. Imediat vânătorii au fost înconjurați de copii, care le ieşeau în cale țipând de bucurie, cercetând curioşi prada adusă. Printre ei, şi Korod. Îşi privea tatăl cu bucurie în ochi, iar când Ugur l-a ridicat şi l-a strâns la piept, micuțul a strigat încântat. Intrarea convoiului în aşezarea păzită de mulți bărbați înarmați până în dinți împotriva hoardelor duşmane avea aerul unui marş triumfal. Toți se grăbeau să iasă din peşteri şi adăposturi, ca să îi

întâmpine cum se cuvine pe vânători. Cu toții purtau veşminte din piele vopsite roşu-închis cu sevă de plante, semn distinctiv pentru tribul lor. Iar unii mai aveau şi pe antebraț un tatuaj de formă ondulată, servind aceluiaşi scop.

Ugur o căuta din priviri pe Wala şi a descoperit-o imediat în mijlocul unui grup compact de femei şi copii, cu micuța Alani în brațe. Molipsindu-se de bucuria generală, la vederea tatălui său, fetița a început să scoată țipete ascuțite, cu inflexiuni sălbatice. Wala s-a desprins cu greu din mulțime, grăbindu-se cu paşi mari spre Ugur, care a luat-o în brațe şi a sărutat-o. Şi după ce i-a arătat prada bogată, s-au retras în grota lor spațioasă, de la marginea taberei. Râzând, şi-a scos echipamentul greu, de vânător, purtat atâtea zile la rând, lăsând la vedere şiragul din colți de animale sălbatice pe care îl purta la gât, însemnul lui de căpetenie. Şi a tras-o pe Wala mai aproape, sărutând-o pătimaş.

Însă chiar în clipa în care începea să-şi facă de lucru cu veşmintele ei, s-a auzit strigat de cineva de afară. Atunci s-a îndepărtat de femeia lui, vădit deranjat, şi a ieşit din grotă. Unul dintre bărbații mai vârstnici, care nu mai puteau porni în lungi campanii de vânătoare, a început să-i povestească, scărpinându-se în cap şi zâmbind jenat, că în cortul de la intrarea în tabără se afla trimisul unui trib vecin. Ca măsură de precauție, fusese închis acolo, păzit zi şi noapte, în aşteptarea întoarcerii lui Ugur. Bărbatul voia

desigur să propună un troc – podoabe şi unelte în schimbul cărnii, probabil –, iar el ar face bine să afle ce dorea.

Ugur i-a aruncat lui Wala, apărută şi ea la intrarea în grotă, o privire plină de alean, cerându-i înțelegere, şi l-a urmat bătrân într-un cort unde pe podea stătea ghemuit un tânăr, lipsit de orice armă. Înainte de a păşi înăuntru, Ugur şi-a mai trecut o dată degetele prin păr şi şi-a dres vocea, încurcat. În semn că venea cu intenții paşnice, fără niciun gând rău, i-a întins străinului mâinile deschise şi goale, iar acesta i-a răspuns la salut printr-un gest identic. Ugur s-a străduit să zâmbească, întrebându-l dacă îi lipsea ceva, dacă îi era cumva foame ori sete, şi dacă a fost tratat cum se cuvine în timpul aşteptării sale. Apoi i-a promis o bucată de muşchi de mamut proaspăt fript şi s-a aşezat pe pământ alături de el, începând să discute. În timp ce stăteau de vorbă, sentimentele de respingere au dispărut treptat, povestindu-i despre urmărirea mamutului şi peripețiile lor, iar străinul i-a împărtăşit din amintirile sale de la vânătorile la care luase parte.

FIECARE CU TRIBUL SĂU

La fel ca Ugur şi oamenii lui, şi noi ne bucurăm de obicei să ne vedem întorşi acasă. Ne simțim bine în mijlocul familiei sau al prietenilor, înconjurați de persoane pe care le cunoaştem şi ne sunt dragi, despre care ştim că ne sunt devotate.

Cea mai mare parte a existenței noastre pe acest pământ ne-o petrecem în siguranța unui trib compact, pe care îl cunoaştem bine, rareori cu mai mult de o sută cincizeci de persoane. Numărul membrilor depăşeşte rareori această cifră în cadrul grupurilor sociale active în prezent, spre exemplu, eschimoşii arctici, Kung San africani, Yanomami din America de Sud sau aborigenii australieni. De aceea nu trebuie să ne mirăm că majoritatea oamenilor preferă şi acum asemenea grupuri restrânse anonimatului din cadrul societăți de masă mobile.

Biologii au descoperit o legătură între volumul creierului la diverse specii de maimuțe şi mărimea familiilor unde trăiesc de obicei: cu cât este mai dezvoltat creierul, cu atât va fi mai mare şi grupul. Dacă transferăm această relație asupra noastră, a oamenilor, ajungem chiar la cifra menționată, de o sută cincizeci de persoane, caracteristică din vremuri străvechi majorității societăților de vânători-culegători şi, fapt remarcabil, păstrată până astăzi. Nu este întâmplător că într-o companie militară unitatea minimă este alcătuită din o sută treizeci până la o sută cincizeci de soldați, iar în firmele care au mai mulți angajați găsim o structură ierarhică a personalului în unități având aproximativ aceleaşi dimensiuni. Deşi, față de strămoşii noştri, suntem nevoiți să conviețuim strâns cu mult mai mulți semeni, numărul persoanelor pe care le cunoaştem şi le

îndrăgim cu adevărat nu s-a schimbat, practic, de mii de ani.

Înzestrarea genetică ne împiedică pur şi simplu să stabilim şi să menținem relații sociale strânse cu mai mulți semeni. De aici tragem concluzia că un grup capabil să interacționeze rațional şi să obțină un rezultat productiv optim nu trebuie să depăşească o anumită dimensiune. În acest context, William Allman, jurnalist specializat în ştiințe, îi menționează în cartea sa *Mammutjäger în der Metro (Vânători de mamuți în metrou)* pe hutteriți, fundamentalişti religioşi care limitează numărul membrilor lor organizați în aşa-numite „fraternități" la o sută cincizeci de persoane. Motivul invocat este că un grup mai mare nu poate fi menținut sub control prin presiune socială.

Potrivit opiniei biologilor evoluționari, am moştenit de la strămoşii noştri din Epoca de Piatră nevoia fundamentală a apartenenței la un grup bine structurat. În lipsa unei familii, cea mai mică unitate a tribului, suntem înclinați să căutăm afilierea la alte asociații, pentru a ne satisface nevoia de protecție într-o comunitate stabilă. Astăzi, când peste o treime din căsnicii ajung la divorț şi familiile se destramă, tot mai mulți dintre noi îşi găsesc baza socială în cercuri de prieteni, în asociații, şi chiar în combinații temporare, cum ar fi diversele grupuri de sprijin. Şi nu puțini se dedică unor îndoielnice doctrine în numele salvării, pentru simplul motiv că ele oferă o

coeziune de grup.

Tinerii, în primul rând, par să fie cu adevărat mulțumiți doar atunci când trăiesc în mici comunități, unde pot interacționa cu oameni cu aceleaşi gusturi, pot să se distreze, dar şi să sufere alături de ei. Aspectele financiare joacă desigur un rol, atunci când studenții de ambele sexe locuiesc în comun, evitând astfel singurătatea, dar şi ostilele aglomerări. Faptul că asemenea asocieri sunt căutate şi de tineri care provin din familii bogate arată că în subconştientul lor rezonează năzuințe străvechi, ce îi împing să caute societatea celor care gândesc la fel ca ei, asemenea vânătorilor şi culegătorilor de acum milioane de ani.

SIMBOLURI DE STATUT

Şi, la fel ca oamenilor din Epoca de Piatră, preferăm să ne delimităm propriul trib de celelalte. Antropologii bănuiesc că în vremurile noastre grăbite apartenența la un asemenea grup, mereu pe marginea destrămării, este încă şi mai importantă decât în zorii istoriei. Tocmai de aceea, în viziunea lor, cele mai diverse aspecte câştigă tot mai multă semnificație – îmbrăcămintea chiar şi parțial uniformă, o anumită frizură, bijuterii de acelaşi stil, dar şi un jargon sau dialect caracteristic.

Trupul lui Ötzi, vechi de aproximativ 5 300 de ani, prezintă nu mai puțin de patruzeci şi şapte de

tatuaje, şi putem presupune că măcar unele dintre ele – poate crucea de pe partea dorsală a genunchiului stâng sau liniile albastre, paralele, ce urmăresc coloana vertebrală – semnalează apartenența la un anume trib. Iar celelalte sunt, potrivit paleoantropologilor, semne magic-medicinale de pază împotriva bolilor şi pentru alinarea durerilor.

Au fost descoperite tatuaje şi pe mumia veche de circa 4000 de ani a preotesei egiptene Amunet sau pe trupul vechi de aproape 2400 de ani al unei femei din podişul Ukok, din Rusia. Pe brațele şi pe umerii ei se disting imagini bogat ornamentate, cu păsări, cerbi şi animale mistice, în care experții au distins o modalitate de a indica apartenența tribală, la fel cum se întâmplă astăzi cu şepcile de baseball, emblemele de club, tricourile imprimate, frizurile-tip sau stilurile de muzică inconfundabile.

În vechime, ierarhia în cadrul grupului era simbolizată şi ea prin alte elemente. Îmbrăcămintea şi podoabele purtate de o persoană indicau nu doar apartenența la un trib, ci lămureau şi statutul ei. Şi în ziua de azi simbolurile ierarhizării pot fi văzute la tot pasul: dacă în cadrul unui grup restrâns, ai cărui membri se cunosc foarte bine, ordinea se mai exprimă subtil, printr-un comportament greu de sesizat de un străin, spre exemplu, ascultare atentă sau indiferență fățişă, în cercurile mai largi

şi prin urmare mai anonime simbolurile de statut purtate la vedere joacă un rol extrem de important.

O reşedinţă în cel mai scump cartier, haine de designer cu marca la vedere, bijuterii pretenţioase, ceas de aur, automobil de lux ostentativ şi nu în ultimul rând vacanţe exotice şi vizite în restaurante de clasă, toate acestea atestă veniturile şi sporesc prestigiul social. Nivelul educaţiei este etalat prin exprimarea aleasă, presărată cu termeni de specialitate, superioritatea formei fizice prin sporturi scumpe, cum sunt călăritul sau golful, iar ocupaţia de elită prin maşina de serviciu cu şofer. Iar cine nu a ajuns până în aceste sfere înalte îşi demonstrează importanţa vorbind fără întrerupere la telefonul mobil sau clămpănind la laptop în timpul călătoriei cu trenul, la clasa I. „În principiu, nu există nicio diferenţă între podoabele purtate de oameni acum 40000 de ani şi cravata purtată de elevii de la Eton sau insigna cu cap de mort de pe haina de piele a unui biker”, explică în acest sens arheologul Randall White de la New York University. „Toate sunt semne ale solidarităţii şi apartenenţei la un grup, pe scurt: ale culturii omeneşti, aşa cum este cunoscută de noi.”

LA DISTANŢĂ

Aşa cum strămoşii noştri din Epoca de Piatră îşi delimitau strict tabăra şi nu permiteau accesul

membrilor altor triburi decât dacă se aşteptau la un avantaj, şi grupurile de astăzi procedează la fel cu spațiile lor. Exact ca animalele care îşi apără teritoriul, şi noi, oamenii, suntem în permanentă alertă să-i ținem pe străini la distanță de sfera noastră privată. Şi, la fel ca animalele, devenim cu atât mai vehemenți cu cât intrusul se încumetă să se apropie mai mult. Dacă mai suntem dispuşi poate să schimbăm câteva vorbe cu un necunoscut peste gard, ne revoltă gândul să-l primim în salon. Biologii consideră că am păstrat până astăzi semne cât se poate de vii ale comportamentului teritorial ancestral, spre exemplu, atunci când ținem să ne păstrăm locul preferat, pe care ni-l revendicăm cu tărie: la masa din familie, în restaurantul favorit, în autocar şi chiar şi pe şezlong.

Câtă vreme nu cunoaştem mai bine o anumită persoană, preferăm să fim sceptici şi să o ținem la distanță. În fond, astăzi suntem obligați la o existență foarte diferită de cea tipică. Dacă strămoşii noştri dispuneau de suficient spațiu în jurul triburilor lor, nerevendicat de altcineva, viața în societatea industrială masificată ne sileşte în fiecare clipă să ne acomodăm, în cel mai restrâns spațiu, cu o mulțime de străini. Din marea de oameni pe care îi întâlnim zilnic cunoaştem personal extrem de puțini, iar despre ceilalți nu ştim absolut nimic, nici cine sunt, nici de unde vin sau ce intenții au. Asta ne irită peste poate şi, în

virtutea pornirilor străvechi, încercăm să îi ținem cât mai la distanță.

Trebuie să urmărim o dată cu atenție cum se comportă oamenii în mijlocul mulțimilor din zonele pietonale ale marilor oraşe. Fac toate eforturile să nu se privească unul pe celălalt şi inevitabil afişează o totală nepăsare. Nimănui nu i-ar trece prin cap să-i vorbească unui necunoscut din amabilitate, cu excepția situațiilor în care nu cunoaşte drumul. Ne repugnă apropierea de străini. În sala de aşteptare de la medic, pacienții lasă un scaun liber între ei şi vecin, de câte ori au posibilitatea; la restaurant, nu ne face plăcere să se aşeze cineva la masa noastră; iar când în compartimentul de tren apare un necunoscut, îl privim la început cu neîncredere.

În acest context, este extrem de concludentă observația făcută de sociologul japonez Hidetoshi Kato din Kyoto, care este de părere că oamenii dintr-un mare oraş sau dintr-un spațiu aglomerat cu persoane care nu se cunosc sunt mai puțin preocupați unii de alții decât la țară, unde nu domneşte înghesuiala. „În oraşele intens populate, nu suntem interesați de alți oameni şi nici nu am putea fi", scrie el. „Cum într-un asemenea mediu niciun individ nu-şi poate asigura nici măcar spațiul minim absolut necesar, s-ar supune unui stres enorm dacă ar manifesta vreun interes pentru cei din jur. Cea mai bună şi de fapt singura metodă este de a-i considera pe cei din jur simple

obiecte. Dacă un om nu poate tolera un străin aflat la o distanță mai mică de treizeci de centimetri, rezistă în schimb la prezența unui obiect, a unei pietre, spre exemplu, fără nicio dificultate. De aceea încercăm, reflex, să-i considerăm pe cei din jur simple obiecte."

Iată comentariul lui Kato asupra reportajului unui jurnalist legat de comportamentul călătorilor dintr-un tren de navetişti, în niciun caz preocupați de ceilalți pasageri, ci doar de propria lor persoană, pe cât posibil. „Citesc o carte, moțăie sau privesc pe fereastră. Dacă nu se pot uita afară, îşi coboară privirea sau se străduiesc să nu dea ochii cu ceilalți călători. Însă oamenii de la țară veniți la oraş se lasă «extaziați» de furnicarul uman din jur, căutând încă bucuroşi să stabilească o legătură."

DESPRE SFIALĂ ŞI MOBBING

Şi copiii mici, într-o anumită fază de dezvoltare – de regulă începând de la câteva luni – se apropie şi se împrietenesc cu greu cu cei de-o vârstă cu ei, în special dacă nu au mai interacționat cu alți copii şi în loc să se apropie fără grijă de potențialii tovarăşi de joacă, se agață de fusta mamei şi se ascund în spatele ei. Iar apariția unei persoane necunoscute îi pune pe fugă uneori, chiar dacă nu au niciun motiv să se teamă. Şi copiii ceva mai mari se codesc adesea să dea mâna cu un străin, preferând să-şi ascundă brațul la spate cu

încăpățânare.

Această „sfială”, de care părinții, uluitor, se simt adesea obligați să se scuze, este pusă de cercetători tot pe seama străvechii noastre înzestrări genetice. Ei o consideră o pornire cât se poate de utilă pe vremuri, probabil favorizată de spiritul de selecție, de a-i include în primă instanță pe străini în categoria celor periculoşi. Dar cu trecerea anilor temerile dispar în mare măsură, în schimb rămân active în copilărie, când cei mici nu pot decât să şi le reprime.

Din această cauză, copiii îşi întâmpină un nou coleg cu mult scepticism, sau chiar cu ostilitate, fiind capabili să întrerupă brusc orice discuție la intrarea acestuia în clasă, privindu-l ca pe un lepros. Drumul lui spre bancă este ca o trecere prin furcile caudine. Şi dacă face cea mai mică greşeală, să se împiedice, spre exemplu, cu toții vor râde de el fără milă. Acelaşi tratament i se aplică şi unui nou profesor, unde douăzeci sau treizeci de perechi de ochi îl vor măsura cu neîncredere. Dacă nu reuşeşte să lase o bună impresie de la început, respectivul dascăl va avea nevoie de câteva luni ca să le câştige încrederea şi poate şi afecțiunea.

Copiii pot fi uneori şi deosebit de cruzi cu cei din jur, să ne gândim numai la cei care poartă ochelari de vedere cu multe dioptrii sau sunt clăpăugi sau se bâlbâie sau şchiopătează. Îi vor umili în curtea şcolii, iar uneori se va ajunge şi la bătaie. În ultimii

ani, în presă au apărut o mulțime de relatări despre copii insultați, ponegriți, maltratați sau chiar siliți la fapte înjositoare, nedemne de condiția umană, de către colegii lor de clasă, dacă mai pot fi numiți aşa. În ceea ce priveşte asemenea „agresiuni şocante", psihologul şi paleoantropologul Rudolf Bilz din Mainz a lansat într-un articol publicat de revista *Deutsche Ärzteblatt* în anul 1971 termenul de *mobbing,* astăzi general adoptat, sugerând că asemenea comportamente sunt întâlnite şi în rândul animalelor, care îi atacă şi chiar îi ucid în cazuri extreme pe indivizii din grupul lor care deviază de la norme.

Biologul Friedrich Goethe a întreprins un experiment concludent în 1939 – pe atunci, fără îndoială, cu intenția străvezie de a contesta orice progres civilizator. A colorat penajul unui pescăruş şi a putut să observe cum semenii lui, cu care conviețuise perfect până atunci, din acel moment, pentru că părea diferit, s-au năpustit asupra lui fără cruțare. Mai înainte, un comportament agresiv asemănător constatase la găini şi Nikolaas Tinbergen, behaviorist olandez, laureat al Premiului Nobel, iar în cadrul unui experiment desfăşurat la Universitatea din Münster, un cal căruia i se împletiseră în coamă benzi multicolore a fost crunt hăituit de ceilalți cai.

După părerea lui Rudolf Bilz, comportamentul

oamenilor față de semenii lor neadaptați, mizerabil judecând prin prisma condițiilor actuale, este perfect de înțeles şi justificat dacă ținem seama de aspectele psihologiei evoluționare: strămoşii noştri îndepărtați se protejau astfel de persoanele neconforme normelor şi potențial bolnave, care amenințau să slăbească omogenitatea, capacitatea de funcționare şi forța de atac a grupului. Astfel privit, mobbingul este o metodă extrem de eficientă a igienei de grup. „Oricât ar fi de teribil pentru un individ să se vadă exclus din grup", scrie Bilz, „de acest gest poate depinde supraviețuirea grupului."

Bilz distinge cinci trepte de intensitate a „fervorii agresiv-distructive" care stă la baza mobbingului, manifestate față de un presupus paria nu doar de copii, ci şi de adulți:

Forma cea mai simplă presupune privirea permanentă a celui în cauză „cu ochi răi", în următoarea treaptă apare zâmbetul compătimitor, de sus, cel de-al treilea stadiu este atins când pe seama lui se fac glume (nu degeaba există bancuri oribile cu bâlbâiți, cocoşați şi nebuni), gradul al patrulea este caracterizat prin folosirea forței, iar în cel din urmă respectiva persoană este pur şi simplu linşată.

NUMAI SĂ NU ATRAG ATENȚIA

Dar şi în situații în care nu trebuie să ne temem de asemenea manifestări brutale, ne străduim

adesea să nu ieşim în evidenţă. Spre exemplu, urmându-ne instinctul spre conformism, ne supunem tendinţelor modei chiar şi când nu ne simţim deloc atraşi de ele, ştiind bine că formele, croielile sau culorile respective nu ni se potrivesc. În ziua de astăzi, la şcoală, copiii care nu poartă anumite mărci de bluejeans devin ţinta batjocurii colegilor de clasă, şi nici la adulţi lucrurile nu stau mai bine. Fetele poartă acum tricouri scurte nu numai vara, ci şi toamna şi iarna, deşi le e frig în ele, şi pantofi ascuţiţi, în care li se strivesc degetele, doar pentru că ţin cu orice preţ să nu se mişte împotriva curentului. Dacă insistaţi să ieşiţi în lume cu pantaloni în carouri, deşi nu mai sunt de mult *up to date,* trebuie să acceptaţi că oamenii din jur vor avea de comentat şi chiar vă vor arăta cu degetul. Iar o doamnă care se mai aventurează în societate purtând o haină de blană de vulpe trebuie să fie extrem de stăpână pe sine. Prin urmare, îmbrăcăm tot ce ni se recomandă, aruncăm tot ce nu mai e la modă şi cumpărăm cu bani grei tot ce pretinde noua tendinţă, pentru ca în scurt timp să aruncăm iarăşi totul, când industria lansează un nou semnal.

Până şi persoanele extrem de delicate şi de tolerante îi consideră foarte aparte pe semenii lor cu pielea de altă culoare, cărora le atribuie, a priori, o mulţime de însuşiri, obiceiuri şi opinii dintre cele mai curioase. Dacă o tânără rămâne însărcinată cu un negru multă lume o consideră o

destrăbălată, o vorbeşte de rău şi o ocoleşte pe cât posibil. Însă şi alte abateri de la normele familiare, precum accentul străin, apartenența la un neam necunoscut sau preferințele neobişnuite, ne inspiră scepticism şi ne fac să păstrăm distanța.

Peste tot în societate există rivalități latente sau deschise între persoane de origine, apartenență sau convingeri diferite – oamenii de stânga împotriva celor de dreapta, catolicii împotriva protestanților, germanii din est împotriva celor din vest, fanii lui Werder Bremen împotriva celor ai lui Bayern. Predispoziția noastră străveche de a-i atribui grupului propriu o rațiune de a fi mai presus de toate celelalte şi de a-l considera de la bun început superior a devenit o mare problemă pentru o societate atât de aglomerată.

Considerăm adesea că o persoană e altfel chiar şi pentru simplul motiv că întârzie la teatru sau la slujba religioasă şi este silită să-şi caute locul sub privirile bănuitoare ale tuturor celor prezenți. Într-o tăcere ostilă şi petrecută cu priviri piezişe, ea trebuie să se strecoare printre rânduri, defilând prin fața comunității conformiştilor. Nu este greu de ghicit cât de jenată trebuie să se simtă acea persoană, judecând după mersul ghemuit şi privirile plecate. În asemenea împrejurări rareori reuşeşte cineva să meargă cu fruntea sus şi să le surâdă jovial celor din jur.

Până şi profesioniştii – muzicieni, actori sau oratori – care, în mod normal, ar trebui să fie

obişnuiți să apară pe scenă în fața unui public numeros suferă adesea de un trac incontrolabil, deşi ştiu bine că spectatorii au venit special pentru ei şi pentru reprezentația lor. Această emoție, care se exprimă, spre exemplu, şi prin înfrigurarea simțită de orice candidat în timpul unui examen, este şi ea, după părerea biologilor, o relicvă a vremurilor de demult când oamenii aveau contact aproape exclusiv cu membrii propriului trib, nefiind obişnuiți să se înfățişeze înaintea străinilor. Iar dacă întâlnirea nu putea fi în niciun fel ocolită, atunci îşi concentrau toate forțele şi evitau prin toate mijloacele să arate vreun semn de slăbiciune, pentru ca prestația lor să fie la înălțime.

Pe vremuri, multe comunități profitau de sfiala înnăscută a omului de a fi expus mulțimii, legându-i pe răufăcători la stâlpul infamiei, fără a le provoca însă şi dureri fizice – ştiut fiind că şi durerea sufletească este suficient de chinuitoare. Erau aduşi în posturi umilitoare, raşi în cap, şi mulțimea era dornică de senzație şi însetată de batjocură. Erau obligați să suporte oprobriul public fără să se poată apăra, nici măcar atunci când erau scuipați. O pedeapsă înfricoşătoare!

GENA XENOFOBĂ?

Atât de adânc e înrădăcinată încă în unele persoane aversiunea nutrită şi de strămoşii noştri față de cei din triburile străine, altfel vitală în

anumite cazuri, încât ele îşi arată deschis sentimentul de respingere faţă de străini, şi în primul rând a celor din ţările îndepărtate, cu alte obiceiuri, vorbitori de alte limbi. Chiar dacă xenofobia ar putea avea justificări şi cauze biologice, nu este o scuză pentru excesele verbale sau fizice împotriva cetăţenilor de origine străină, pentru că, spre deosebire de maimuţe – cimpanzeii, de pildă, îi execută fără mult ceremonial pe congenerii lor nedoriţi – oamenii se mândresc cu inteligenţa lor superioară şi, cu ajutorul ei, ar trebui să fie capabili să îşi stăvilească pornirile violente. Tocmai în asta constă natura profundă a condiţiei umane, mai precis nu trebuie să ne lăsăm, neputincioşi, în voia instinctelor şi a modelelor de comportament înnăscute, fiind preferabil să ne preocupăm cerebral de acest aspect pentru a-l putea guverna conştient. Spre deosebire de animale, dispunem de o cultură, definită ca „totalitatea manifestărilor vitale, spirituale şi artistice ale unei comunităţi, respectiv ale unui popor şi – referitor la fiecare individ în parte – educaţia, etosul şi rafinamentul stilului său de viaţă”. Iată cum formulează paleoantropologul Rudolf Bilz: „Cea mai importantă obligaţie pe care o avem este, din câte îndrăznesc să cred, evoluţia noastră, pas cu pas, generaţie cu generaţie, de la hominizi la fiinţe omeneşti.”

Dar această cultură nu a progresat prea mult,

realitate demonstrată de faptul că noi, oamenii, reuşim mai degrabă să ajungem la un consens în ceea ce priveşte protecția speciilor de animale amenințate decât asupra respectării drepturilor fundamentale ale omului sau a interzicerii totale a armelor de distrugere în masă. În sine, ar trebui să ne fie cât se poate de limpede că o continuare a succesului speciei noastre, *Homo Sapiens,* depinde nu de repudierea ostilă a altor oameni, ci de o însuşire omenească opusă: capacitatea de a încheia prietenii şi de a colabora. Spre deosebire de animale, care în mod normal mențin relații de încredere doar în cercul închis al familiei şi al grupului, noi suntem capabili de relații strânse şi cu membri ai speciei cu care nu avem nicio înrudire sau asemănare directă. Dacă strămoşii noştri din Epoca de Piatră nu s-ar fi lăsat la un moment dat convinşi să privească dincolo de limitele micului lor trib şi să se alieze cu cei care inițial le erau duşmani, am mai trăi probabil şi astăzi în peşteri reci şi primitive, şi am fi siliți să ne descurcăm în continuare ca vânători şi pescari.

HOMO SOCIALIS – OMUL SOCIAL

Din punctul de vedere evoluționar, specia cu cele mai mari şanse de a se impune în fața celor concurente este cea care transmite urmaşilor un număr cât mai mare de gene. Pentru asta este necesar, în primă instanță, ca un număr cât mai mare de apartenenți la o specie să atingă vârsta de

înmulțire. Vorbind despre acest unic aspect, şansele strămoşilor noştri au crescut atunci când au decis să împărtăşească şi semenilor experiența şi cunoaşterea lor, pentru ca astfel să între în posesia unor noi percepții, de unde a apărut şi progresul – nu în ultimul rând cel medical. Explozia cunoaşterii pe care o înregistrăm acum, influențând toate domeniile vieții, este posibilă nu în ultimul rând datorită networkului mondial, care mijloceşte contactul strâns dintre oamenii de ştiință şi schimburile de cunoaştere dintre ei, o bază pe care pot construi şi alți experți.

După părerea cercetătorilor, motivul modificării de comportament a oamenilor primitivi – ieşirea din grupul restrâns şi cultivarea contactelor sociale mai largi – ar fi fost schimbarea climatică generală survenită în urmă cu aproximativ două milioane de ani. Drept urmare, în Africa, leagănul omenirii, ar fi dispărut multe păduri bogate, locul lor fiind luat de suprafețe întinse de savană, cu vegetație de mici dimensiuni. Astfel, oamenii au fost obligați să se adapteze la viața în spații deschise, unde puteau vedea departe, fiind însă la rândul lor văzuți, devenind mai uşor prada animalelor periculoase. Prin urmare, pentru a supraviețui, au conceput metode de vânătoare mai sofisticate, ceea ce a presupus şi colaborarea cu alte triburi. Oamenii ajunseseră de mari dimensiuni şi se puteau deplasa doar păşind, fiind prin urmare considerabil mai puțin agili decât

animalele urmărite de ei.

Dar cu armele pe care le aveau nu puteau vâna la prea mare distanță şi erau obligați să se apropie destul de mult de animalele sălbatice urmărite, cu toate că erau prea lenți şi prea stângaci ca să nu fie simțiți şi să le poată ataca prin surprindere, precum leii. Singura lor şansă de succes era să lucreze perfect în echipă – domeniu în care erau superiori, grație inteligenței şi capacității lor de a anticipa. Astfel, goneau vânatul cu zgomote şi cu torțe aprinse, până într-o cursă – în mlaştini, poate, unde mamuții, urşii şi rinocerii lânoşi se împotmoleau, ori pe înălțimi, de unde animalele erau împinse în prăpastie, sau le mânau spre locul unde alți vânători pândeau ascunşi, pregătiți să le doboare cu lăncile lor.

Descoperirile făcute printre altele la Solutré, în centrul Franței, dovedesc că vânătorii străvechi erau perfect familiarizați cu viața şi cu obiceiurile prăzilor lor. La poalele unei înălțimi înconjurate din trei părți de pereți abrupți s-au găsit rămăşițele a nu mai puțin de 10 000 de cai sălbatici! La o cercetare mai amănunțită a oaselor, specialiştii au întâlnit semne de necontestat că veniseră în contact cu focul, de unde concluzia că vânătorii frigeau carnea înainte de a o mânca. Într-un alt sit, cercetătorii au găsit acelaşi gen de urme în locuri diferite, la distanță între ele – dovadă că prada fusese împărțită de mai multe familii, aşa cum se întâmplă şi astăzi la un grătar.

Astfel, cooperarea perfectă dintre vânători avea ca rezultat mai multe animale răpuse, dar şi împărțirea lor în cadrul grupului. Ceea ce, de fapt, este un mare avantaj, pentru că prietenia nu este posibilă fără să împarți. Ca urmare, dintre strămoşii noştri s-au impus (şi s-au înmulțit) în primul rând cei care cooperau cel mai bine şi se preocupau de semenii lor. Pentru că în acest fel se puteau şi ei bucura de afecțiunea şi de spiritul de sacrificiu al altora. Însuşirea de a împărtăşi cu cei din jur şi de a-i susține aparent fără niciun interes este denumită de biologi „altruism reciproc". „Reciproc" pentru că, într-adevăr, de roadele facerii de bine se bucură ambii parteneri.

Dacă nu ar fi aşa, cimpanzeii, frații noştri biologici, s-ar purta mult mai nemilos între ei. Este adevărat, îl mai omoară uneori pe câte un semen nesuferit, mai ales dacă provine dintr-o ceată străină, dar îşi petrec totuşi circa 20 din timp iubindu-şi activ aproapele. Cercetătorii comportamentului sunt unanim de acord că îngrijirea reciprocă a corpului, „puricatul", aşa cum este adesea impropriu denumită, serveşte doar în parte îndepărtării paraziților, fiind în primul rând un gest de exprimare reciprocă a gingăşiei. Maimuțele dau dovadă de uimitoare empatie, spre exemplu, atunci când, în urma unei dispute, îşi îmbrățişează în semn de „consolare" semenul dovedit inferior. Într-o grădină zoologică din Marea Britanie, o femelă bonobo a găsit o

vrabie rănită. A ridicat-o cu grijă, s-a urcat cu ea într-un copac, i-a întins atent aripile şi a lansat-o cu toată convingerea în aer, peste împrejmuire.

Richard Conniff, jurnalist american specializat în ştiințe, lansează în apreciatul său volum *The Ape in the Corner Office* teza că, în cazul omului, senzualul „puricat" a fost înlocuit printr-un fenomen cât se poate de răspândit, întâlnit în toate birourile din lumea asta: mica bârfă. Şi astfel, susține Conniff, se creează un puternic sentiment de coeziune. Vorbim doar rareori cu persoanele pe care nu le simpatizăm în mod deosebit, în schimb căutăm să discutăm cât mai mult cu colegii îndrăgiți. De aceea nici nu ar fi înțelept din partea firmelor să interzică asemenea discuții între angajați; foloasele de pe urma climatului pozitiv şi colegial creat astfel depăşesc cu mult dezavantajul scăderii productivității.

ALTRUISMUL

Craig Stanford, cercetător în domeniul comportamentului de la Jane Goodall Research Center din sudul Californiei, este convins că la baza oricărui gest altruist stau motive absolut egoiste. „Descoperim în societățile omeneşti nenumărate comportamente care aparent servesc binelui acelui grup, dar care de fapt sunt spre folosul individului", explică el. „Cineva care sare în apă să salveze o persoană pe cale să se înece devine un erou. Astfel, se va bucura de diverse

avantaje, spre exemplu, femeile îl vor considera poate mult mai atrăgător decât înainte." Însă Stanford atrage atenția că există şi situații în care gestul de sacrificiu nu sugerează neapărat un folos imediat. Un donator de sânge, susține el, nu se poate aştepta decât că nu va rămâne nici el în voia sorții dacă va avea vreodată nevoie de o transfuzie. Merită să adăugăm totuşi că şi donatorii de sânge se bucură de toată prețuirea şi, în cazuri speciale, sunt onorați cu un certificat, un autocolant sau chiar cu un articol în presă însoțit de fotografie.

Este cât se poate de evident că suntem mânați de o pornire adâncă să ne asumăm riscuri personale dacă putem conta pe apreciere – din partea semenilor, dar şi a unei ființe superioare, a unei zeități. De dragul sentimentului emoționant de a fi lăudat sau chiar răsplătit imediat după fapta eroică sau poate şi mai târziu, post-mortem, salvăm persoane total necunoscute din apa rece ca gheața, scoatem din case în flăcări oameni cu care nu avem nimic de-a face şi, cum spuneam, donăm sânge care poate va salva viața unui criminal în serie sau a unui terorist. Nimic nu pare să-i impresioneze mai mult pe oameni decât faptele de eroism. Nici nu este de mirare că samaritenii şi martirii se bucură dintotdeauna de mai multă vază decât demnitarii de stat şi comandanții de oşti.

Descoperirea făcută de o echipă de arheologi în

Georgia demonstrează că iubirea față de aproape a jucat un rol de seamă din cele mai vechi timpuri. Este vorba de craniul unui hominid vechi de circa 1,8 milioane de ani, care mai avea în gură doar caninul superior din stânga. Această deficiență – astăzi uşor de rezolvat, cu o proteză dentară – echivala atunci cu o condamnare la moarte, pentru că în iernile lungi şi reci oamenii mai aveau doar provizii care le rămâneau din vară. Adică foarte greu de mâncat pentru cineva care nu mai putea să mestece. Cum îşi pierduse dinții acel om preistoric nu se mai poate afla astăzi, însă cercetările amănunțite au arătat că a supraviețuit cu siguranță mulți ani cu acest neajuns. Şi ar fi fost imposibil să reuşească prin propriile lui puteri, ceea ce înseamnă că a avut nevoie de ajutorul dezinteresat al celorlalți membri ai tribului, care i-au cedat măduva moale şi creierul animalelor vânate şi – trebuie să presupunem – au mestecat pentru el hrana dură, de natură vegetală. Rămâne un mister de ce au făcut-o. Să fi fost el, în ciuda handicapului său, un neprețuit vânător? Sau un bătrân înțelept, pe care tribul îl ținea în viață din profund respect? Sau se simțeau fericiți să-şi arate astfel iubirea față de aproape? Nu avem cum şti.

Un lucru rămâne cert: sentimentul minunat pe care ni-l inspiră o „faptă bună” pe care am făcut-o, sacrificiul față de alții şi mulțumirile primite din partea lor ne animă într-o asemenea măsură şi în

ziua de azi, încât suntem capabili de gesturi altfel inexplicabile sau chiar bizare. Astfel, suntem în stare să-i lăsăm un bacşiş regesc unui chelner dintr-un local în care nu vom mai călca probabil niciodată şi să ne bucurăm de plecăciunea lui, deşi nu ne alegem cu niciun alt folos. Facem donații în beneficiul unor victime ale catastrofelor, oameni cu totul necunoscuți, depunem portmonee pline de bani la birourile de obiecte găsite şi plătim de bunăvoie şi fără să ne alegem cu nimic în schimb diversele servicii sociale.

PUTEREA CLIPEI

Din perspectivă evoluționară, această aspirație spre plăcerea de moment este explicabilă şi altfel: înaintaşii noştri nu îşi puteau face planuri pe termen lung, deoarece viața lor era prea riscantă şi adesea prea scurtă. Din fiecare tufiş îi pândeau fiare periculoase, molimele decimau triburi întregi, iar oferta de hrană, cu excepția unor scurte perioade, era mereu săracă. Inevitabil, oamenii trăiau de la o clipă la alta şi acceptau ceea ce li se oferea. Iar când aveau prilejul să îşi procure o bucurie, nu îl ratau cu niciun chip.

Această moştenire ne urmăreşte cu toată forța ori de câte ori trebuie să decidem dacă trebuie să aşteptăm, cântărind situația, sau să acționăm impulsiv. Acțiunea spontană, instinctivă, are atunci cele mai mari şanse să se impună. Şi asta fiind perfect conştienți că răbdarea, precauția şi

autocontrolul ar fi soluția mai bună, că prin acțiune nechibzuită ne putem submina şansele viitoare sau chiar ne putem face rău. Puşi în fața alegerii dintre plăcerea de scurtă durată şi câştigul pe termen lung, alegem deseori, la fel ca oamenii din vechime, calea rezistenței minime, fără să ne treacă prin minte că am face bine să ne stăpânim.

Psihologul newyorkez Alexandra Logue pune acest comportament pe seama faptului că a trecut prea puțină vreme de la Epoca de Piatră, lungă de milioane de ani, ca să putem învăța să fim răbdători. „Cu răbdare se poartă cei care aşteaptă un avantaj mai consistent sau o răsplată vreme mai îndelungată", spune ea, „în loc să se decidă pentru un folos mai mic, dar imediat. Cine subestimează evenimentele care cu siguranță se vor petrece nu face cea mai bună alegere. Spre exemplu, o persoană care continuă să fumeze cu încăpățânare, deşi se expune unor riscuri judecând pe termen lung, are un comportament neavantajos. Fumatul ca obişnuință este urmarea unui impuls neadecvat, deoarece cel în cauză ignoră consecințele, socotindu-le improbabile, sau chiar le ignoră cu totul." Numeroase sondaje au arătat, într-adevăr, că aproape toți fumătorii sunt conştienți că, în timp, îşi fac rău. Cu toate astea nu pot renunța la obiceiul lor nesănătos, pentru că patternul de gândire străvechi le spune mereu: „în clipa asta, țigara îți place, prin urmare fumeaz-o. Cine ştie ce va fi mai târziu? Ce-i în

mână nu-i minciună."

La fel procedăm când se întâmplă în mod excepțional să avem bani disponibili, despre care ştim bine că am putea să-i punem deoparte, pentru planul de pensionare, dar preferăm să ne cumpărăm o instalație stereo sau un televizor de ultimă generație, cu toate opțiunile posibile, deşi nu avem nevoie de aşa ceva. Deşi dacă nu ne-am pripi ne-am da seama într-o clipă că noua captură va intra curând în banalitate, cedăm uşor primului impuls şi alungăm grija zilei de mâine. În mediul nostru relativ sigur şi stabil putem schița viitorul mult mai exact decât în Epoca de Piatră, şi totuşi mai acționăm de multe ori ca şi cum fiecare zi ar fi cea din urmă. În loc să luăm drept măsură a faptelor noastre zicala „mai bine vrabia din mână decât porumbelul de pe gard", am face bine să procedăm după vechea înțelepciune chineză: „Decât un ou astăzi, mai bine o găină mâine."

SIMPATIE ŞI MILĂ

Aspirația de a cunoaşte în relația cu semenii noştri trăiri alese, sub formă de recunoştință şi de recunoaştere, are un efect cât se poate de benefic: în paralel cu atitudinea de respingere activă a tot ce ne este străin, s-a dezvoltat astfel şi un curent cu efect contrar, de sensibilitate socială. Odată ce începem să ne simțim bine, avem tendința să căutăm apropierea de alți oameni, chiar dacă nu-i cunoaştem deloc. Nimănui nu-i place să rămână

singur un timp îndelungat. O demonstrează printre altele şi nenumăratele agenții matrimoniale de pe Internet. Iar fenomenul nu mai poate fi pus în acest caz exclusiv pe tendința tipic evoluționară de perpetuare a genei proprii, având în vedere că mulți dintre cei interesați de ofertă sunt persoane în vârstă, care nu mai pot avea descendenți.

Când suntem lipsiți de prilejul de a face cunoştință cu alți oameni, ne mulțumim cu eroi fictivi şi ne identificăm cu soarta lor. Cum altfel ar fi de explicat că nu numai copiii, ci şi oameni în toată firea se identifică în mare măsură cu personaje din cărți, filme şi emisiuni de televiziune, şi sunt fericiți când îndrăgostiții se regăsesc şi plâng în hohote când preferații lor trec prin clipe grele? Eroii serialelor TV, în special, se bucură de o incredibilă simpatie, telespectatorii fiind capabili să îşi amâne treburi importante pentru a-i vedea.

Psihologii vorbesc despre asemenea fenomene, în sine irații onale, considerându-le „relații parasociale" şi dau vina pe procesele de adaptare evolutivă extrem de lente, care nu au avut cum să țină pasul cu dezvoltarea fulminantă a mediilor. Din această cauză, creierul nostru este incapabil, în esență, să facă deosebirea dintre persoane reale şi virtuale. Reuşim doar cu un intens efort de voință să nu ne identificăm cu protagoniştii romanelor sau filmelor şi să nu suferim alături de

ei.

Creierul uman este într-atât de calibrat să privească totul sub aspectul relațiilor sociale, încât putem dezvolta o relație personală şi cu lucrurile neînsuflețite. Chiar şi copiii foarte mici văd în jucăriile lor mult mai mult decât simple obiecte, considerându-şi adevărați prieteni păpuşile şi ursuleții. Dacă li se prezintă un film în care, spre exemplu, o minge mare din plastic, adică un obiect cu totul lipsit de viață, atacă o minge mică, reacționează cu furie şi se bucură dacă cea mică răspunde într-un fel josnicului atac şi se răzbună.

Un asemenea comportament, în sine straniu, nu se limitează deloc la copii; şi la maturitate, când ar trebui să fim mai conştienți de realitate, umanizăm obiecte neînsuflețite şi fenomene presupus supranaturale. Ne botezăm maşina, îi mângâiem tandru vopseaua şi suntem trişti când o dăm la casare; când nu ne pricepem să facem ceva la computer, găsim explicația că „iar ne joacă o festă" şi simțim ceva gelozie dacă un coleg reuşeşte să îi dea de cap. Ne supărăm pe o măsea dacă ne doare, dar şi pe vreme când ne strică planurile. Poeții şi scriitorii profită din plin de această dispoziție omenească şi dau conştient amploare sentimentelor noastre, vorbind metaforic despre mama natură, despre soarele care ne râde din cer şi despre valurile care mângâie țărmul.

LIMBAJUL CORPORAL

Nu este deloc nevoie ca asemenea emoții să fie formulate în cuvinte pentru a fi înțelese de alții – ba, mai mult, suntem capabili, încă din vremuri străvechi, să ne exprimăm cel puțin la fel de bine doar prin gestică şi prin mimică. Cercetătorii presupun că prin limbajul corporal putem schimba chiar mai multe informații decât cu ajutorul cuvintelor şi al propozițiilor, indiferent cât de încărcate de sens ar fi ele. Şi, deşi culturile diverse recurg la gesturi diverse cu care îşi transmit reciproc sentimentele şi intențiile, pentru câteva dintre trăirile esențiale s-a instituit un soi de sistem de exprimare universală. Este vorba – cum spuneam şi despre sentimentul de repulsie – despre percepții din categoria bucuriei, surprizei, fricii, respingerii, tristeții, furiei şi disprețului. Modul în care ne încordăm muşchii feței şi ne deformăm chipul este atât de profund întipărit în creierul tuturor în ceea ce priveşte aceste emoții fundamentale, încât atunci când sunt arborate le recunoaştem imediat autenticitatea – mai puțin dacă avem de-a face cu actori foarte buni.

Astfel, râsul autentic presupune nu doar ridicarea colțurilor gurii, dezvelind dantura, ci se contractă şi orbicularii din jurul ochilor, ceea ce provoacă acele riduri caracteristice, numite „laba gâştei”. Când râsul e fals, în schimb, zona din jurul ochilor rămâne impasibilă: rezultă o mască încremenită, care se vede lesne că „nu vine din

suflet". La fel şi mina îndurerată: când este prefăcută, chiar dacă se coboară colţurile gurii, sprâncenele rămân indiferente. Iar la furie se contractă gura şi sprâncenele, dar numai la mânie autentică se subţiază puternic şi buzele.

Cercetătorul behaviorist Paul Ekman a demonstrat în urma unui experiment că nu doar o anumită stare de spirit declanşează automat o acţiune a musculaturii faciale, ci că mecanismul funcţionează şi invers: a rugat actori capabili să-şi controleze deliberat mimica să adopte anumite expresii faciale. Ekman nu a definit sentimentul pe care ar fi trebuit să-l ilustreze – cum ar fi: „Acum o faţă mirată!" –, ci le-a dat indicaţii precise, în ce fel să-şi schimonosească ochii, nasul şi gura. Spre exemplu, le-a spus următoarele: „Coborâţi colţurile gurii şi apropiaţi sprâncenele!" Simultan, le măsura reacţiile corporale care însoţeau acest exerciţiu – pulsul, presiunea arterială şi temperatura. Astfel, s-a stabilit că valorile măsurate corespundeau perfect transformărilor prin care trece în mod normal organismul odată cu schimbările afective corespunzătoare.

ELOCVENŢA MÂINILOR

O mare însemnătate, în relaţie cu limbajul, au şi gesturile. Ele sunt capabile să transmită informaţii în mare măsură independent de conţinutul cuvintelor, întărindu-le sau

slăbindu-le înțelesul. Gesturile sunt atât de valoroase în transmiterea unui mesaj, încât încă din Antichitate au făcut parte, şi fac în continuare, din planul de studiu al retoricii. Semnalele nonverbale pot înlocui onomatopeic cuvântul vorbit, pot însoți ilustrativ o exprimare, spre exemplu, indicând o direcție sau descriind o formă cu ajutorul mâinilor, pot transmite o informație încă înainte de mesajul verbal propriu-zis, de pildă, printr-o înclinare a capului, fiind – inflexiunea şi intensitatea, spre exemplu – componente absolut necesare ale vorbirii. Sunt în aşa măsură legate de expresia verbală, încât gesticulăm până şi în timpul convorbirilor telefonice, deşi ştim bine că nu suntem văzuți.

O misiune importantă a semnalelor nerostite constă şi în structurarea unei conversații între două persoane. Spre exemplu, putem cere cuvântul ridicând un deget, ceea ce se practică cel puțin cu prilejuri oficiale. În context relaxat, ne folosim de o altă tehnică: ne prefacem că am dori să-l întrerupem pe vorbitor, de pildă, respirând mai sonor sau semnalând neliniştea, prin mişcări repetate. Adesea îi putem sugera să se oprească dând aprobator din cap şi emițând un „mhm”, pentru a prelua noi replica.

Toate acestea fac ca într-o discuție personală, în care ne uităm în ochii partenerului şi avem ocazia să îi interpretăm direct gesturile, să beneficiem de mult mai multe informații decât la telefon, spre

exemplu, când îl auzim, dar nu îl vedem. Cum însă şi în cazul convorbirilor telefonice o bună parte din informație este cuprinsă în sunetul cuvintelor, ne amintim de veştile primite – aşa cum au arătat nenumărate studii – mult mai intens şi mai îndelungat decât de cele venite în scrisori, e-mailuri sau mesaje telefonice.

Aceste mecanisme sunt profund prezente în noi din vremuri imemoriale, aşa cum demonstrează şi descoperirile făcute de cercetătorii creierului uman, potrivit cărora semnalele nonverbale sunt prelucrate în zone cerebrale care, din punct de vedere filogenetic, sunt considerabil mai vechi decât centrele propriu-zise ale vorbirii din creierul mare. Aşadar, strămoşii noştri ar fi fost în măsură, cu mult înainte de inventarea limbajului, să se înțeleagă perfect doar prin gesturi şi mimică. Nici nu-i de mirare că acest gen de comunicare nonverbală pune în mişcare până astăzi zonele cerebrale legate mai degrabă de sentimente decât de rațiune.

BĂRBAȚI ŞI FEMEI

Deşi îi făcea plăcere discuția cu acel străin, Ugur a înțeles în scurt timp că părerile şi intențiile lor erau într-un total dezacord. Clătinând din cap cu regret, s-a ridicat şi şi-a condus oaspetele afară din cort, îngrijindu-se să-i fie înapoiate armele. Apoi au mers împreună până la ieşirea din tabără, unde şi-au luat rămas-bun. Dar imediat ce

tânărul a apucat să se îndepărteze, Ugur şi Ruki au pornit în urmărirea lui. Indiferent cât de plăcută fusese întrevederea, doreau să se asigure că omul nu venise doar pentru a le spiona tabăra, intenționând să se întoarcă apoi cu tovarăşii săi ca să le fure prada de la vânătoare.

Şi aşa l-au urmărit două zile la rând, ajungând în ținuturi total necunoscute, apoi s-au hotărât să o pornească înapoi. Când au ieşit dintr-o pădure deasă, au zărit în mijlocul unei savane presărate cu arbuşti o căprioară singuratică, privind neliniştită în toate direcțiile. Era limpede că se pierduse de turmă, pornită în căutarea puiului ei care probabil fusese speriat şi pus pe fugă de cine ştie ce prădător. Fără să schimbe o vorbă, Ugur şi Ruki s-au aruncat la pământ în acelaşi timp. Apoi Ugur şi-a făcut palmele pâlnie şi a început să imite țipetele înfricoşate de ied. Căprioara s-a oprit în loc, a aruncat o privire spre ei şi apoi s-a apropiat din ce în ce mai repede. Cei doi vânători şi-au făcut un semn pe tăcute, s-au târât după două tufe, au strâns puternic lancea în mână şi au atacat scurt, concomitent. Deşi ambele arme îşi atinseseră ținta, căprioara nu s-a prăbuşit, ci a început să alerge, făcând salturi uriaşe.

După un schimb de priviri dezamăgite, vânătorii au ieşit din ascunzătoare şi au pornit-o în urmărirea prăzii. La oarecare distanță au găsit în iarba înaltă lancea lui Ugur, dar cealaltă rămăsese înfiptă. Căprioara nu putea ajunge prea departe,

însă, contrar aşteptărilor, urma de sânge i-a purtat de-a curmezişul savanei întinse, până într-o zonă împădurită din apropiere. Cu privirile ațintite pe pământ, cei doi vânători urmăreau şirul de picături roşu-închis. Şi astfel au străbătut toată pădurea şi au ajuns pe o înălțime, unde copacii erau foarte rari. Apoi au intrat din nou într-un crâng întunecat, au mai străbătut o vale stâncoasă şi au coborât o coastă abruptă. Acolo, la baza unei stânci, au găsit căprioara fără suflare.

După ce şi-au împărțit carnea mult râvnită în două porții aproximativ egale, Ugur şi Ruki au pornit-o spre tabără, dându-şi seama că ajunseseră într-un loc îndepărtat, foarte greu de străbătut, unde nu mai fuseseră niciodată, dar amândoi ştiau încotro să o apuce. După ce au ieşit într-un luminiş, Ruki s-a oprit să îşi facă nevoile. S-a uitat în jur şi a găsit un tufiş mai scund, în spatele căruia se putea ascunde cât timp rămânea practic lipsit de apărare, putând în acelaşi timp să supravegheze împrejurimile. Iar Ugur i-a urmat exemplul.

Între timp, Wala se afla în tabără, în mijlocul mai multor femei ocupate să scoată de pe oase fiecare fir de carne şi să împartă totul egal între ele. Era supărată pe Ugur pentru că plecase în urmărirea străinului fără să îi spună nimic. Dar nu lăsa să se vadă asta. Bineînțeles, ştia că Ugur, ca şef al tribului, era obligat să facă asta, ca să prevină orice posibil pericol. Dar o măcina sentimentul de

dezamăgire că după ce lipsise atât de mult, nu îşi găsise timp nici pentru o îmbrăţişare, înainte de o nouă despărţire. Şi îşi mai făcea şi griji pentru el, pentru că ar fi trebuit să se întoarcă de mult.

Dar cum nu dorea să îşi împărtăşească îngrijorarea, participa din plin la discuţia ce se înfiripase între ele în timp ce munceau din greu: despre cele mai bune cuiburi cu ouă de păsări, despre rădăcini, fructe, ciuperci şi buruieni, despre amenajarea grotelor şi a corturilor lor, despre bolile copiilor şi nu în ultimul rând despre defectele bărbaţilor. Ore în şir au vorbit despre vrute şi nevrute, până când au fost întrerupte de un şir de chiote puternice.

Unul dintre copiii care mişunau peste tot se apropia de ele în fugă, vestindu-le cu însufleţire că Ugur şi Ruki se întorseseră cu bine şi încărcaţi de bunătăţi. Şi, în vreme ce amândoi depuneau prada în mijlocul taberei, cu gesturi triumfătoare, bucurându-se vizibil de privirile admirative ale celorlalţi bărbaţi, Wala s-a hotărât că nu avea niciun rost să mai păstreze supărarea sau să îi mai vorbească lui Ugur despre grijile pe care şi le făcuse pentru el.

CONVERSAŢIA

Aptitudinea lui Wala de a discuta atât de însufleţit cu celelalte membre ale tribului se datora unei abilităţi excepţionale a mamiferului om, care – la fel ca mersul vertical – nu mai este

întâlnită la altă făptură de pe pământ, mai precis graiul. Cu siguranță, în special mamiferele superioare scot sunete care pot fi cu încredere considerate auxiliare ale comunicării, dar un mod de exprimare atât de complex ca al oamenilor rămâne unic. Dacă mai demult conta drept criteriu hotărâtor de separare între noi, oamenii, şi regnul animal utilizarea conştientă a unei unelte confecționate cu scop distinct, acest rol a fost între timp preluat de limbă, ca sistem de comunicare complex şi simbolic.

A rămas în schimb deschisă controversa dintre oamenii de ştiință despre cum a apărut vorbirea. Sigur este că ea s-a dezvoltat de-a lungul milioanelor de ani, pornind de la expresiile vocale ale animalelor – mârâit, lătrat, croncănit şi fluierat. Craniile de *Homo habilis,* strămoşii noştri din urmă cu circa 2,5 până la 1,5 de milioane de ani, prezintă în locul unde există la noi centrul vorbirii o protuberanță vizibilă, indicând faptul că dispuneau cel puțin de un sistem de comunicare asemănător vorbirii. Iar la urmaşul său, *Homo erectus,* care a populat pământul de acum 1,6 milioane şi până în urmă cu 300000 de ani, forma maxilarului şi poziția laringelui, favorabilă emiterii de sunete, sugerează că se putea înțelege cu semenii săi printr-un limbaj verbal diferențiat. Pe de altă parte este de bănuit că practic nu am fi în măsură să înțelegem secvențele sonore emise de strămoşii noştri îndepărtați, pe care cu siguranță

am putea să le considerăm doar la limită limbaj în sens modern, cu toate multiplele lui posibilități de exprimare şi nuanțe de sens.

Şi cimpanzeii obişnuiesc să facă un soi de conversație între ei. Cercetătorii au reuşit să distingă aproape treizeci de şiruri de sunete diferite şi mereu repetate, identificându-le drept semnale de salut, emoție, mulțumire, avertisment şi durere. Însă nu numai anatomia insuficientă a organelor de vorbire, ci în special perioada insuficientă de copilărie, în comparație cu omul, nu permit animalelor în creştere să învețe cu adevărat un limbaj matern. Acest proces de învățare pretinde mai mulți ani şi se încheie – dacă se încheie cu adevărat – abia la o vârstă pe care cele mai multe animale o ating cu greu în sălbăticie. La asta se adaugă şi faptul că nu este deloc simplu să înveți o limbă, fie şi pe cea proprie. Şi de-a dreptul imposibil fără un creier de volum potrivit, capabil să comande perfect prin intermediul unor procese de coordonare complexe, şi fără cartilajele şi coardele vocale din laringe, fără faringe, boltă palatină, dar şi limbă şi buze adecvate.

Din acest motiv, cercetătorii presupun că există o strânsă legătură între volumul creierului şi însuşirea unei limbi: cu cât a devenit mai eficient organul gândirii la strămoşii noştri, de-a lungul dezvoltării omeneşti, cu atât le-a venit mai uşor să învețe o limbă; şi, reciproc, dezvoltarea abilităților

lingvistice, care în esență a făcut de prisos limbajul corporal preponderent la nivelul cimpanzeilor (deşi nu trebuie să uităm importanța păstrată de el la nivelul comunicării interumane), a contribuit la creşterea complexității creierului.

David Premack, psiholog şi cercetător behaviorist american, a învățat-o pe Sarah, o femelă de cimpanzeu, să atribuie unor tăblițe din plastic sensuri diverse, cum ar fi „măr" şi „banană", dar şi „mâncare" şi „băutură". Mai târziu, Sarah şi-a însuşit prin aceeaşi metodă şi exprimarea unor noțiuni abstracte, ca „mult", „puțin", „unu", „la fel" şi „altfel". După exerciții care au durat mulți ani, Sarah a reuşit în cele din urmă să exprime prin ordonarea intenționată de simboluri structuri asemănătoare unor propoziții, de genul „măr altfel ca banana". Astfel, Premack a demonstrat că maimuțele antropoide sunt în esență capabile de gândire abstractă şi să transmită rezultatul cugetărilor lor. În orice caz, însă, nu a văzut-o niciodată pe Sarah folosind tăblițele cu simboluri şi atunci când era singură în încăpere. A tras concluzia că motivația de a învăța cuvinte şi gramatică a provenit probabil şi la noi, oamenii, din intenția de a le spune ceva altora, şi nu din strădania, bunăoară, de a cânta sau de a citi o carte.

În acest tablou se încadrează şi opinia preponderentă astăzi că limbajul nu a apărut din nevoia bărbaților din Epoca de Piatră de a vâna

mai eficient, aşa cum s-a presupus multă vreme, ci el a adus cele mai mari foloase în domeniul care ne deosebeşte de alte făpturi: cel al cooperării şi întrajutorării sociale. Sau, aşa cum a formulat cercetătorul lingvist american Paul Bloom de la Yale University: „Evoluția a înzestrat multe ființe cu sisteme de comunicare, iar limbajul omenesc, oricât de eficient ar fi, este doar unul dintre ele. Întrebarea care se pune este de ce graiul reprezintă un instrument atât de puternic doar pentru om, nu şi pentru animale, iar răspunsul trebuie pus pe seama particularității noastre: omul este un animal deosebit de social."

Dezvoltarea limbajului de-a lungul filogenezei umane nu se va putea reconstitui niciodată cu exactitate, dar este cert că le-a prins extrem de bine strămoşilor noştri, din toate punctele de vedere. În loc să fie în stare să scoată doar un singur țipăt de avertizare cu nenumărate înțelesuri, la vânătoare puteau astfel să transmită informații cu mult mai precise. În urmărirea prăzii sau în apărarea de sălbăticiuni, limbajul reprezenta un prețios avantaj pentru descrierile scurte de situații dificile. Apoi, vorbirea permite, mai mult decât oricare altă formă de comunicare, transmiterea experienței proprii către cei din jur, stabilind astfel un sistem al predării şi al învățării. Aşa se face că în timp s-a creat un tezaur de cunoştințe, de care profită fiecare nouă generație, scutind-o să repete mereu greşelile predecesorilor.

Astfel, limbajul le-a oferit celor care au ştiut să se folosească perfect de el de-a lungul evoluției un avantaj decisiv şi şansa de a supraviețui: vânătorii acelui trib care reuşeau să se înțeleagă cel mai exact şi astfel să-şi coordoneze cel mai bine forțele, care acționau cuvenit din punct de vedere strategic, pe baza experienței transmise de părinții lor, doborau prăzi mai multe şi mai mari şi pierdeau mai puțini războinici în luptele cu duşmanii periculoşi. Nu trebuie ignorat nici efectul secundar al graiului, cât se poate de benefic: vânătorii străvechi se puteau bucura de prada lor în jurul focului de tabără purtând discuții vesele sau cântând, ceea ce nu ar fi putut să facă pe muteşte.

Nu doar bărbații profitau însă de aptitudinea de a exprima verbal gânduri, intenții şi sentimente. Şi pentru femei, care adunau deseori fructe şi alte roade ale naturii, şi îşi ajutau bărbații la muncile grele, să jupoaie blana animalelor, să găurească oase, să ascută uneltele din piatră şi os, să tranşeze carnea, să confecționeze veşminte din piei şi blană cusută cu tendoane, era o desfătare să poată sporovăi între ele în timp ce munceau, întorcând pe toate fețele, zi de zi, tot ce le preocupa.

UN BĂRBAT, UN CUVÂNT…[6]

Aşa se explică adevărul că, de când se ştie, graiul îndeplineşte funcţiuni diferite pentru bărbaţi şi femei: dacă bărbaţilor le serveşte în primul rând pentru a îmbunătăţi munca în echipă şi pentru schimbul de informaţii concrete, pentru a stabili o întâlnire şi pentru a ajunge la o înţelegere despre strategia ce trebuie urmată, din punctul de vedere al femeilor limba este un instrument minunat pentru schimbul de idei, pentru conversaţii animate şi nu rareori chiar pentru trecerea vremii. Cel mai limpede se vede la telefon: în vreme ce majoritatea bărbaţilor îl folosesc pentru transmiterea rapidă a unor mesaje care li se par importante şi se limitează la ceea ce ei consideră esenţial, femeile sunt în stare să discute ore întregi cu prietenele, lăsându-se „în voia vorbei”.

Înclinaţia feminină spre vorbire se manifestă foarte de timpuriu: în mod normal, fetiţele învaţă primele cuvinte cu câteva săptămâni mai devreme decât băieţii, îşi dezvoltă capacităţile lingvistice mai repede – o fetiţă de trei ani stăpâneşte nu de puţine ori un vocabular dublu faţă de un băiat de aceeaşi vârstă – şi sunt capabile mai devreme să lege cuvintele în propoziţii simple şi să vorbească fluent. Cu adevărat frapantă devine importanţa copleşitoare a comunicării verbale pentru fete la

---

[6] Continuarea glumeaţă este bineştiută în spaţiul cultural german: „…o femeie, un dicţionar” (n. tr.).

pubertate. Generații întregi de părinți scoşi din sărite ar avea multe de povestit: în orele în care fiica lor adolescentă nu se află la şcoală practic nu au nicio şansă să mai găsească telefonul liber. Mai nou, grație mijloacelor moderne de comunicare, problema s-a rezolvat de la sine.

Băieții, în schimb, obişnuiesc să-şi ia drept model tatăl şi țin ocupat telefonul infim, în comparație cu surorile lor. La fel ca vânătorii Epocii de Piatră, care îşi coordonau şi îşi optimizau acțiunile prin indicații şi declarații scurte, îşi sună în general un prieten doar dacă au ceva să-i spună sau au nevoie de o informație importantă de la el. Cu totul altfel se întâmplă dacă sună o prietenă, însă şi în acest caz nevoia de a vorbi a unui bărbat nu suportă comparație cu dimensiunile comunicării dintre femei. Dacă întrebați o tânără cum a fost la serbarea şcolară, la ora de dans sau la discotecă, probabil va descrie în amănunt cu cine s-a întâlnit, cu ce erau îmbrăcați, ce au discutat; un băiat, în schimb, va răspunde laconic: „A mers."

Măsurătorile exacte făcute cu prilejul studiilor ştiințifice au arătat însă că la întrebarea cine vorbeşte mai mult – femeile sau bărbații – nu este atât de uşor de răspuns. Dacă dăm crezare acestor rapoarte, fetuşii feminini îşi mişcă mandibulele încă din pântecele mamei de treizeci de ori mai des decât cei masculini şi, potrivit numărătorii, femeile ar folosi zilnic în medie douăzeci şi trei de

mii de cuvinte, față de bărbați, care se limitează doar la ceva mai mult de jumătate. Însă un rol esențial îl joacă prilejul. Bărbații, care din cele mai vechi timpuri erau nevoiți să vorbească în primul rând la vânătoare, adică în timpul serviciului, au rămas şi astăzi de regulă oratori aprinşi, când au prilejul să se exprime în public, în vreme ce femeile sunt fără doar şi poate mai elocvente în spațiul privat. Femeile rostesc cele mai multe cuvinte în propria lor casă, unde se simt în siguranță, şi preferă să discute cu persoane cunoscute şi agreabile. Bărbații, dimpotrivă, se lansează în discursuri lungi, când se pune problema să-şi păstreze independența şi statutul lor social, într-o ordine ierarhică. În asemenea prilejuri, acestor domni ai creației le face plăcere să epateze cu ştiința şi logica lor pretins strălucită şi cu forța de convingere, şi să atragă atenția cu bancuri, glume şi informații aparent uluitoare.

Este o realitate că bărbații comunică în general la obiect – de obicei în propoziții scurte, cu structură simplă – şi sunt bucuroşi să tacă, dacă nu au un motiv concret să între în vorbă, ceea ce demonstrează şi exemplul pescarilor care sunt în stare să stea ore în şir pe malul apei fără să schimbe un cuvânt între ei, cu excepția celor absolut necesare pentru a prinde peşti cât mai mulți şi cât mai mari. Altfel simțindu-se minunat, fără să-i deranjeze câtuşi de puțin tăcerea adâncă. O situație de neconceput pentru femei, care ar

discuta „câte în lună şi în stele”, iar dacă conversația s-ar opri, ar fi semn de mare supărare.

Ca să rezumăm: de când se ştiu, cei mai mulți bărbați susțin fără tragere de inimă orice conversație care nu are alt scop decât transmiterea unui mesaj; le face plăcere să discute cu cineva din acelaşi domeniu sau cu aceleaşi interese, pe scurt, stau de vorbă doar dacă se aşteaptă la un folos. Pentru femei, în schimb, conversația este deseori un scop în sine; le place să vorbească despre cunoştințe comune, îşi mărturisesc reciproc preferințe, evenimente fericite, planuri personale, dar şi experiențe proaste şi temeri, după care – deosebit de important – se simt mult mai uşurate.

TU NU MĂ ÎNȚELEGI

Din acest motiv, nu trebuie să ne mire că femeile se plâng deseori că nu sunt înțelese de partenerii lor, reversul fiind la fel de valabil. Şi lingvista Deborah Tannen vorbeşte în cartea ei *You Just Don’t Understand: Women and Men in Conversation*[7] despre *cross purposes,* „intențiile contrare” care apar în conversațiile dintre ei. Femeile trăncănesc şi astăzi la fel ca în peştera primordială, unde asigurau coeziunea tribală ocupându-se împreună de treburile zilnice, timp în care îşi povesteau între ele întâmplări mai mult

---

[7] Tradusă sub titlul *Ce spun eu şi ce înțelegi tu* (n. tr.).

sau mai puțin fericite şi îşi vărsau sufletul, în vreme ce bărbații recurg în continuare la conversație mai ales ca mijloc de rezolvare a unor probleme reale sau presupuse.

Atunci când cele două atitudini intră în coliziune fără să treacă prin vreun filtru, „limbajul de relatare” al bărbaților şi „limbajul de conexiune” al femeilor reprezintă o perpetuă sursă de neînțelegeri, aşteptări neîmplinite şi dezamăgiri profunde. Dacă vânătorii de odinioară erau obligați prin natura activității lor să confirme că au recepționat şi înțeles o indicație printr-o reacție discretă, care să nu pună pe fugă animalul, un gest scurt din cap sau o şoaptă, un asemenea comportament li se poate părea femeilor de astăzi un semn de ignoranță şi răceală. Când o femeie îi relatează bărbatului ei o problemă, o face la fel ca în vechiul cerc din peşteră şi cu un scop precis: ca să-şi „ia de pe suflet” o durere. Şi se aşteaptă, bineînțeles, ca el să o asculte şi să-şi arate compătimirea, însă el – vânător preocupat doar să fie eficient – îi propune imediat soluția perfectă după părerea lui – care în acel moment nu are nicio valoare, din punctul ei de vedere.

Iar bărbatul, dacă are o problemă, nici nu se gândeşte să i-o dezvăluie soției. Preferă să-şi urmeze obişnuința străveche, să o rezolve cu propriile lui puteri, să se retragă în sine şi să întoarcă lucrurile pe toate fețele, până când consideră că a găsit soluția. Femeile sunt înclinate

să considere că ar fi un semn de lipsă de încredere, fără să țină seama că un bărbat din Epoca de Piatră aflat la vânătoare de mamuți nu avea cum să se întoarcă în tabără ori de câte ori avea dificultăți pentru a i le povesti femeii lui, de la care să primească apoi sfaturi şi sprijin sufletesc.

Dacă ne vom compara pe noi, oamenii, cu cimpanzeii, în privința capacităților de comunicare, între masculii celor două specii practic nu apar diferențe: în ambele cazuri, contactele sociale dintre ei iau forma unui soi de legături ierarhice. Este valabil şi pentru maimuțele masculi din grădina zoologică. În schimb, maimuțele femele aflate în captivitate sunt în măsură să dezvolte contacte sociale relativ complexe, asemănător cu femeile, lăsând impresia că o fac nu numai cu intenție concretă sau de dragul unui avantaj personal, ci pur şi simplu dintr-o anumită simpatie. Nu trebuie să ne mire că prieteniile dintre femelele cimpanzeu crescute în grădina zoologică pot să dureze o viață, în vreme ce alianțele de convenință dintre semenii lor masculi sunt de regulă efemere.

Mecanismele care determină din vremuri imemoriale diferențele dintre modul de a vorbi al bărbaților şi cel al femeilor se reflectă nu doar în limbaj, ci sunt recognoscibile şi în formele însoțitoare nonverbale, de mimică. În vreme ce o femeie reacționează în general la cuvintele partenerului şi cu atât mai mult ale partenerei ei

de discuție cu o întreagă paletă de expresii faciale, exprimându-şi cât se poate de limpede compasiunea, în spatele mimicii bărbatului se ghiceşte vânătorul de demult, pornit să îi ascundă potențialului adversar gândurile sale. Putem doar bănui că acesta este motivul pentru care mulți bărbați încearcă să îşi acopere sentimentele sub imobilitatea izbitoare a feței – însă este limpede că masca lor nu înseamnă că ar fi lipsiți de simțăminte.

Investigațiile făcute cu ajutorul aparaturii de magnetorezonanță capabile să evidențieze activitățile cerebrale din timpul unei anumite acțiuni au arătat că bărbații trec prin emoții la fel de intense ca femeile – însă evită de multe ori să şi le expună deschis. Faptul trebuie cu siguranță atribuit în mare măsură principiului arhaic de educație aplicat băieților, de a le interzice încă de mici să plângă. „Bărbații sunt crescuți să-şi reprime toate emoțiile, cu excepția – în anumite circumstanțe – a supărării şi a furiei", afirmă psihologul american Jonathan Kramer. „Sunt învățați de la bun început să fie reținuți şi calmi, mai ales în situații dificile sau periculoase."

HOHOTE SONORE DE RÂS

Acesta trebuie să fie şi motivul pentru care bărbații şi femeile râd atât de diferit. Deoarece, după părerea psihologilor, râsul este unul dintre cele mai vechi mijloace de comunicare omeneşti,

folosit de strămoşii noştri, cu mult înainte să poată vorbi, ca să se înțeleagă între ei şi să transmită mesaje care – la fel ca astăzi – nu ajungeau decât la destinatar, indiferent de nivelul sonor. Biologii presupun că râsul a apărut în decursul evoluției umane din gestul de dezvelire silențioasă a dinților, prin care cimpanzeii şi gorilele îşi semnalizează şi astăzi disponibilitatea de a se supune şi practic dorința de armonie. Valabilitatea concluziei că strămoşii noştri au râs cu mult înainte să vorbească este demonstrată de faptul că aceste exprimări sonore provin din regiuni diferite ale creierului. Centrul vorbirii se află în partea anterioară a cortexului cerebral, dar râsul provine dintr-o zonă extrem de veche din punct de vedere al istoriei evoluției – sistemul limbic, răspunzător de emoții.

Jo-Anne Bachorowski de la Vanderbilt University din statul american Tennessee s-a ocupat intens de acest fenomen. Ea a descoperit că bărbații şi femeile râd în registre total diferite. Dacă bărbații coboară de obicei spre bas profund, femeile urcă spre înălțimi sonore remarcabile, în cazuri extreme atât de sus încât pot sparge pahare. În afară de asta, o izbucnire de râs feminină sună melodios, în vreme ce bărbații se mulțumesc cu un şir de mormăieli şi grohăituri.

Bachorowski pune fenomenul pe seama obligațiilor diferite îndeplinite de cele două sexe de-a lungul a sute de mii de ani, în cadrul vieții de

familie. În vreme ce bărbații trebuiau să se concentreze la vânătoare, şi abia seara, în jurul focului de tabără, puteau să râdă din toată inima, femeile se ocupau de copii care, după cum se ştie, râd spre mama lor cu mult înainte să poată vorbi. Chiar şi bebeluşii născuți surzi sau orbi încep pe la patru luni să râdă cât îi ține gura, dacă cineva îi gâdilă sau râde la ei. Bachorowski bănuieşte că femeile au dezvoltat un repertoriu de sunete mai bogat pentru că, din cele mai îndepărtate timpuri, trebuiau să fie în stare să îşi înveselească bebeluşii – ceva ce vânătorii Epocii de Piatră aveau rareori ocazia să facă. Astfel, nici nu este de mirare că femeile se folosesc de râsul lor foarte nuanțat cu mult mai mult decât bărbații, cu repertoriul lor monoton, atunci când flirtează, adică atunci când îşi caută un partener. După multe cercetări, Bachorowski a descoperit că femeile râd foarte mult în prezența bărbaților, în vreme ce bărbații râd cel mai des şi mai intens când se află între ei.

ASOCIERI DE BĂRBAȚI

Bărbații preferă cel mai mult compania altor bărbați – atât de mult, încât aderă la tot felul de grupuri, asociații sau uniuni ori de câte ori li se oferă prilejul. Din acest motiv, comportamentul dintr-un cerc exclusiv masculin li se poate părea femeilor, de cele mai multe ori, cu totul de neînțeles. Originile acestei conduite se regăsesc în obiceiurile şi practicile hoardelor arhaice de

bărbați, ce izbucnesc în forță la băieții ajunşi la vârsta pubertății. Când începe să li se îngroaşe vocea, să le încolțească firele din zona pubiană şi din barbă, tinerii domni nu se mai înțeleg cu cei din jur, îşi schimbă comportamentul oricât ar fi fost de cuviincioşi până atunci, şi fac tot posibilul să pară cât mai respingători şi distanți. Şi cum, în general, părinții sunt foarte tulburați de schimbările majore, adolescenților nu le mai rămâne decât să îşi urmeze instinctul ancestral şi să se alăture bandelor formate din alții ca ei, bântuind ca haitele de lupi. Şi în lupta de a-şi câştiga un loc în ierarhia grupului, învață să suporte tot soiul de agresiuni personale şi, la rândul lor, să dezvolte agresiuni la adresa celor din jur.

Din asemenea asocieri alcătuite exclusiv din bărbați, ai căror membri, dintr-un profund sentiment de identitate, nu suportă între ei şi femei sau le permit accesul doar cu prilejuri speciale (ceea ce le sporeşte şi mai mult exclusivitatea), au luat naştere corporații studențeşti, asociații sportive şi cercuri ştiințifice, dar şi mai nobilele cluburi englezeşti şi loji masonice. Acceptarea noilor membri se petrece – la fel ca pe vremuri, când copilul creştea şi era primit în tagma vânătorilor –, după inițierea în legile şi în modalitățile de gândire ale grupului, în cadrul unor sărbători solemne, urmând tot felul de ritualuri stranii; din acel moment, aveau

dreptul să poarte semnele de identificare ale grupului – insigne, bandane, berete sau uniforme. Toate acestea servesc la menținerea solidarității de grup şi la delimitarea față de cei din afara lui, inspirându-i nou-venitului sentimentul apartenenței la o comunitate sub jurământ, o comunitate din partea căreia se poate aştepta la loialitate şi la credință, în caz de primejdie. Un mijloc verificat de întărire a coeziunii este secretomania deliberată, delimitarea de lumea din afară, nu rareori însoțită de un idiom elitist – să ne gândim doar la limbajul vânătoresc – dar şi de o simbolistică aparte şi de practici enigmatice.

Din când în când se face auzită bănuiala că asemenea asocieri se încheie între tipi cu înclinații homosexuale, dar asta nu-i decât o dovadă a judecării greşite a naturii lor. Deoarece grupurile celor de un cuget nu sunt deloc preocupate de sexualitate, ele fiind o manifestare modernă a legăturilor ce apar între bărbați cu prilejul vânătorii. Importanța copleşitoare pe care o au în continuare pentru majoritatea bărbaților grupurile şi asociațiile exclusiv masculine de toate categoriile arată cât de eficient îi influențează încă instinctele primare ale strămoşilor vânători.

Antropologii Lionel Tiger şi Robin Fox scriu în cartea lor *The Imperial Animal,* apărută în germană cu subtitlul „Vânători din Epoca de Piatră în capitalismul târziu”: „Bărbații stabilesc asemenea relații în diverse situații – spre exemplu,

când în joc sunt dominația, forța şi intervenția într-un caz de pericol – şi exclud conştient şi emoțional femeile din astfel de asocieri. Asemenea prietenii cu aspect pregnant de alianțe au rădăcini biologice în perioada preistorică, atunci când bărbații vânau şi adunau hrană în hoarde, pentru a-şi putea apăra cercul familiei lor." Iată un alt pasaj: „Dacă ținem seama de cerințele vânătorii şi de responsabilitatea procurării hranei, puse pe seama bărbaților de-a lungul îndelungatei faze de dezvoltare omenească, înțelegem extraordinara presiune de selecție în favoarea bărbatului care, în vederea îndeplinirii îndatoririlor sale de vânător şi de protector, trebuia să stabilească relații de succes cu semenii săi bărbați. Solitarul era foarte probabil sortit să piară – având oricum mai puține şanse de a-şi perpetua fondul genetic." Pentru a contribui la fondul genetic, adică pentru transmiterea genelor proprii la cât mai mulți urmaşi, criteriul hotărâtor al succesului în procesul de evoluție, descris de Darwin prin conceptul pe cât de cunoscut, tot atât de adesea greşit interpretat, de *survival of the fittest,* a fost şi rămâne supraviețuirea celui mai bine adaptat.

Unele femei se supără când bărbații lor le lasă singure, ca să îşi petreacă timpul pe terenurile de sport sau în diferite fraternități ori cu prietenii lor prin cluburi. Însă le fac o nedreptate, după părerea lui Desmond Morris, autor al bestsellerului *Maimuța goală:* „Comportamentul

bărbaților nu este decât o expresie modernă a străvechii compulsii, inerentă speciei noastre, de prezență în comunitatea vânătorească. Pentru maimuța goală, este un gest la fel de elementar ca împerecherea dintre bărbat şi femeie – şi s-au şi dezvoltat în strânsă interdependență. Şi aşa va rămâne – cel puțin atât cât în genotipul nostru nu va interveni o transformare mai radicală."

BANDA DE ROCKERI

Există şi o altă analogie care arată că, la fel ca în vremurile imemoriale, tinerii şi bărbații în toată firea mai percep şi savurează şi acum suspansul şi tensiunea aparte ale vânătorii în mult mai mare măsură decât fetele şi femeile: ne gândim la formațiile de muzică rock, alcătuite cel mai adesea numai din bărbați, care produc muzică aidoma unei cete de războinici sălbatici. Se dedică unei melodii, improvizează în jurul motivului, îl pasează de la unul la celălalt, se preocupă de el solo sau în perechi, apoi îl reiau cu toții şi îl amplifică până la punctul culminant. Pe parcurs înaintează cu toții pe calea extazului, iar la final se opresc cu toții şi gustă împreună din euforia perfecțiunii.

Niciun band feminin nu este capabil de o performanță comparabilă, deşi femeile se lasă şi ele, bineînțeles, impresionate de ritmurile sălbatice. Pentru că modul de a interpreta această muzică corespunde desfăşurării unei vânători;

celor două îndeletniciri le sunt comune înțelegerea şi conlucrarea tacită, dar extrem de precisă, dintre participanți: acum intri tu într-un solo, pe urmă e rândul meu, apoi reluăm împreună, acum creştem volumul şi tempoul, dăm totul din noi şi intrăm perfect în armonie. Tinerii talentați învață singuri jocul, fără să aibă nevoie să le arate cineva, şi uneori ajung pe culmile perfecțiunii. Asemănările cu o acțiune de grup, la vânătoare, sunt izbitoare: muzica începe să semene tot mai mult cu goana după o pradă.

BIROUL CA DOMENIU DE VÂNĂTOARE

Mulți bărbați cultivă cu profesia lor relații la fel de strânse ca acelea cu asociațiile sau grupurile din care fac parte, tot în virtutea străvechilor obiceiuri vânătoreşti – şi fără ca ele să se excludă reciproc. Îşi consideră munca zilnică un fel de surogat al vânătorii şi i se dedică astfel cu tot devotamentul. S-ar spune chiar că profesia nu numai că a înlocuit vânătoarea, dar a preluat şi unele trăsături ale ei. La fel cum şirurile nesfârşite ale generațiilor de vânători porneau în zori în căutarea hranei pentru familiile lor, şi munca de astăzi a multor bărbați începe cu deplasarea spre „terenurile de vânătoare", unde li se oferă o mulțime de prilejuri de a intra în raporturi reciproce cu alți bărbați. Şi, la fel ca la vânătoare, munca productivă depinde de planificarea precaută şi de coordonarea strategică. În acest

scop, bărbații recurg şi astăzi cu precădere la relații de comunicare reciprocă cât mai greu de pătruns pentru cineva din afară, favorizând astfel şi coeziunea de grup.

Dacă li se pune întrebarea de ce munca are pentru ei atâta importanță, vor răspunde că trebuie să câştige bani ca să-şi întrețină familia, uşor de interpretat ca analogie a străvechii prăzi cu care se întorceau acasă. Idealul modern de relație, care aşază bărbatul şi femeia pe aceeaşi treaptă în ceea ce priveşte câştigurile materiale, dar şi grija de casă şi de urmaşi, depăşind astfel străvechiul patriarhat, se dovedeşte adesea, la o privire mai atentă, un element extrem de fragil din mintea celor în cauză. Pentru că în modul de a se vedea pe sine al bărbaților, dar şi al multor femei, se ascunde încă o înțelegere arhaică a rolului propriu care le guvernează comportamentul, uneori fără să conştientizeze asta.

Modelul întipărit de milioane de ani în creierul nostru, de vânător care pleacă în sălbăticie şi se foloseşte de toate capacitățile lui mentale şi fizice, mergând până la sacrificiul suprem, ca să doboare animale pentru hrana tribului, în vreme ce femeia lui păzeşte focul şi se îngrijeşte de copii în grota familiei, nu poate fi şters atât de uşor, după doar câteva sute de generații post-Epoca de Piatră. Dimpotrivă, acest tipar pare să determine în continuare comportamentul bărbaților; şi, deşi nu îşi mai împlinesc de mult aventurile şi faptele de

glorie în medii primejdioase, cum ar fi savanele şi jungla, ci de obicei în faţa monitoarelor de computer şi în spaţii climatizate, se simt şi acum aidoma strămoşilor lor din zorii istoriei, de ale căror vitejie şi devotament depindea prosperitatea întregii aşezări. Bazaţi pe această apreciere de sine, nu-i de mirare că adesea fac exces de zel şi nu mai au nici energie, nici timp pentru cei care îi aşteaptă acasă.

Sondajele au arătat că în 70-80 din familiile germane, tot femeile se ocupă de rufe, de curăţenia din baie şi de bucătărie, iar 60 din bărbaţi mai spală maşina, din când în când, şi mai fac şi mici reparaţii în gospodărie, dacă trebuie neapărat. În vreme ce pentru cele mai multe femei familia reprezintă cel mai important lucru din viaţă, majoritatea bărbaţilor consideră profesia esenţa supremă a existenţei, în special cei care deţin poziţii de conducere în economie, dar şi independenţii, artiştii, profesorii şi funcţionarii îşi iau rolul foarte în serios, potrivit vechilor cutume.

Cât de greu se despart mulţi bărbaţi de terenurile lor de vânătoare se vede limpede din problemele pe care le au când viaţa profesională li se încheie şi ies la pensie. Cu cât îşi percepeau activitatea – chiar şi inconştient – ca pe un pandant al vânătorii preistorice în grup, cu atât este mai dureroasă pierderea bruscă a colegilor şi prietenilor, devenind irascibili şi deznădăjduiţi, mergând până la depresie. Nici nu-i de mirare că

bărbații ajung nu rareori în această perioadă de viață să bea excesiv sau să îşi caute refugiul în tot felul de boli, adesea închipuite. Chiar şi cei care nu s-au dus cu prea multă bucurie la serviciu găsesc insuportabil gândul de a se trezi inutili, de pe o zi pe alta, fiind cu totul de neînțeles că „frăția vânătorilor" se va descurca şi fără ei.

Şi, adânc în sufletul lor de urmaşi ai Epocii de Piatră, aşteaptă – zadarnic, de cele mai multe ori – un semnal din partea camarazilor: „Haide, vino înapoi. Fără tine suntem pierduți!"

AGRESIVITATE

Un alt gen de compensație pentru vânătoarea strămoşească este sportul, care tocmai din această cauză are o importanță cu totul ieşită din comun pentru unii bărbați. Cei mai mulți nici nu se gândesc să devină activi, dimpotrivă, nimic nu le dă sentimentul de vânători eficienți decât urmărirea cu aviditate a evenimentelor sportive din tribunele stadioanelor sau – o treaptă şi mai pasivă – din fotoliul de acasă, la televizor. Şi în ambele cazuri sunt trup şi suflet cu idolii lor, ca într-o chestiune de viață sau de moarte.

Ei reuşesc fără niciun efort – şi absolut de neînțeles pentru multe femei – să se identifice în asemenea măsură cu activitatea sportivă pe care o urmăresc, încât au sentimentul că participă la competiție. Orice reuşită le dă fiori, orice ratare îi distruge. Se ceartă cu arbitrii, deşi ştiu bine că nu

pot fi auziți, şi exultă la penalizările primite de adversari. Dacă echipa „lor” marchează un gol, urlă ca Ugur şi oamenii lui după doborârea unui rinocer lânos, iar la înfrângere sunt negri de supărare multă vreme. Iată comentariul psihologului american Perry Garfinkel din cartea sa *In a Man's World:* „Suficient ca bărbații să vorbească despre sport sau să urmărească un meci şi imediat adoptă o atitudine războinică. I-am văzut certându-se, cu ochii ieşiți din orbite, pe tema unui out.”

Cert este că vreme de sute de mii de ani bărbații au participat la vânătoare în grupuri, dezvoltându-şi multe calități fizice, ca rezistența, forța şi viteza, dar şi pe cele mentale – capacitatea de a cântări şi anticipa o situație şi de a născocii viclenii. Astăzi nu se mai întâmplă aşa, dar genele au rămas active şi oamenii se simt obligați să găsească o modalitate de a-şi pune în valoare calitățile. Şi nimic nu-i mai potrivit decât sportul. Încă din copilărie băieții bat peste tot mingea, iar când cresc nu văd niciun motiv să renunțe. De aceea vezi oameni în toată firea, spre exemplu, în parcările de pe autostradă, bătând mingea cu mare plăcere aşa, ca să se destindă; absolut de neînțeles pentru femei, şi greşit interpretat de ele drept comportament copilăros sau – şi mai grav – imatur.

Nevoia ancestrală de a se măsura cu un adversar este atât de irezistibilă pentru mulți bărbați, încât

asistă cu sufletul la gură la competiții care au prea puțin de-a face cu sportul şi se avântă cu şi mai mare plăcere în ele. Fie că e vorba de jocuri de cărți, ca tabinet sau whist, fie de lungi băute până îşi bagă adversarii sub masă, acceptă orice provocare cu elan nestăvilit şi suferă cumplit dacă pierd. Regula se aplică mai cu seamă exemplarelor masculine care altfel duc o existență cenuşie, lipsită de momente dramatice. Cu cât au o meserie mai plicticoasă şi mai monotonă, cu atât mai intensă este de obicei pasiunea lor sportivă. Mai curând sau mai târziu, bărbatul trebuie să elibereze din el vânătorul primitiv, iar pentru femeia lui este cu atât mai bine cu cât se adaptează mai repede.

Soția ideală, din acest punct de vedere, este cea care se arată plină de înțelegere chiar şi când bărbatul ei se întoarce de la stadion nu doar vopsit pe față în culorile clubului, ci total răguşit, croncănind neinteligibil. Deoarece, tot aşa cum strămoşii noştri obişnuiau înainte de luptă să bea licori amețitoare şi apoi să intoneze cântări sălbatice de atac, şi un adevărat fan al fotbalului se cuvine să prindă curaj cu o bere ca să poată apoi să-şi susțină cu tărie echipa şi să reverse asupra adversarilor scandări pline de insulte. Desigur, între timp secvențele sonore neandertaliene au fost înlocuite de melodia *Yellow Submarine* – versurile fiind cele ale bine cunoscutului şi spiritualului cântec „Dați-le jos

bavarezilor pantalonii lor de piele!” cu toate astea, însă, asemenea coruri le insuflă şi astăzi bărbaților un sentiment de fericire că aparțin unui trib atotputernic – având ritualuri şi tabuuri comune şi, nu în ultimul rând, urlete de triumf comune, cu atât mai capabile să-i unească. Sau, după cum formulează psihologul american Anthony Stevens: „Războiul şi sportul sunt forme de expresie simbolică a aceleiaşi nevoi, … tema conflictului agresiv între grupuri de bărbați, unite şi organizate.”

DE DRUM NU ÎNTREBI

Când vânătorii Epocii de Piatră se aflau în urmărirea unui mamut şi ajungeau într-o regiune necunoscută, pentru succesul, dar şi pentru siguranța lor era esențial să ştie în fiecare moment unde se află prada şi grupul lor, adică să-şi facă permanent o imagine cât mai precisă despre direcția şi viteza relativă a mişcării lor. În schimb, pentru femei era deosebit de important să țină minte locul în care creşteau ciuperci sau copaci cu fructe gustoase. De aceea, evoluția a favorizat dezvoltarea unei percepții vizuale în spațiu în creierul femeilor cu ajutorul căreia ele sunt capabile să regăsească anumite obiecte aflate la distanță între ele, dar imobile. În cazul bărbaților iese în evidență relația dintre punctele cardinale şi viteza şi direcția mişcării proprii. Când călătoresc sau se plimbă, ei se orientează mult mai puțin

decât femeile după repere care atrag atenția, case sau alte puncte remarcabile din peisaj, bazându-se în special pe simțul direcției şi al mişcării, care le permitea în adâncul istoriei să îşi urmărească prada fără să-şi piardă imaginea de ansamblu. Astfel cei mai mulți bărbați, chiar dacă se află pentru prima dată într-un loc şi cerul este înnorat, tot ştiu încotro este vestul. Simțul lor spațial le îngăduie şi astăzi să parcheze rapid şi cu precizie în marşarier, într-un spațiu restrâns, spre uimirea şi invidia doamnelor.

La asta se adaugă şi faptul că dintotdeauna bărbații s-au bazat doar pe forțele proprii ca să îşi găsească drumul şi să iasă la lumină fără ajutor. După cum susține Deborah Tannen, autoarea volumului *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation,* bărbaților nu le face nicio plăcere să fie ajutați, deoarece se simt înjosiți, preferând să creadă că dețin controlul absolut. Bărbații evită cu orice preț să ceară ajutorul cuiva, în subconştientul lor asta echivalând cu recunoaşterea superiorității respectivei persoane.

Simțul orientării mai dezvoltat decât al femeilor şi aversiunea față primirea unui ajutor fac, împreună, ca bărbaților să le vină şi astăzi foarte greu să admită că s-au rătăcit şi preferă să bâjbâie ore întregi în loc să întrebe orice trecător, chiar dacă li se atrage atenția că nu sunt pe drumul cel bun. Comentariul jurnalistului american Bob Reiss: „Abia după ce-mi ies din pepeni întreb pe

unde naiba să o iau. Toată treaba este o competiție: cine iese învingător – eu sau şoseaua?" Şi tot el: „Bărbații sunt ca troglodiții. Vor să fie cei mai buni vânători şi de aceea mizează pe autarhie."

SHOPPING – DE LA PLĂCERE LA FRUSTRARE

Modul lor special de orientare le prinde foarte bine femeilor şi pentru o îndeletnicire dintre cele mai îndrăgite de ele: shoppingul, mai ales când se gândesc la îmbrăcăminte. Ce plăcere mai mare poate exista decât să o porneşti cu o prietenă şi să cutreieri magazin după magazin, să probezi, să te gândeşti, să mai bei o cafea, să te răzgândeşti, străbătând agale un raion după altul, cercetând ofertele, probând o piesă sau alta, în aşa fel încât totul să dureze cât mai mult cu putință. Chiar şi dacă într-un târziu se întorc acasă cu mâinile goale. Bărbații dezavuează cu totul acest mod de petrecere a timpului, în primul rând din cauză că, încă de la apariția ei, în Epoca de Piatră, îmbrăcămintea îndeplinea funcții total diferite pentru bărbați şi pentru femei. Desigur, trebuia să fie practică în ambele cazuri, însă în ceea ce le privea pe femei, hainele mai trebuiau să fie şi atrăgătoare, în vreme ce bărbații îşi doreau mai întâi de toate ca veşmintele lor să fie foarte potrivite pentru vânătoare şi să îi apere de potențialii duşmani.

De aceea făceau tot ce le stătea în putință ca să

aibă un aspect cât mai fioros, ceea ce nu le-a lăsat bunul-gust să evolueze în direcția unor haine şic. Apoi, obligațiile lor de vânători şi de furnizori ai cărnii nu le dădeau răgazul să se mai ocupe şi de podoabe şi de modă. Aşa încât toate acestea au fost lăsate în seama femeilor, care le confecționau îmbrăcămintea, mai ales din blana animalelor răpuse de ei. Bărbații o purtau, fără alte complicații. De aceea mai există şi astăzi mulți domni extrem de mulțumiți când soțiile îi scutesc de corvoada cumpăratului de haine. Alți cercetători sunt însă de altă părere, postulând că femeilor le face mult mai multă plăcere să se ocupe de cumpărături pentru că ele evocă străvechea lor pornire de a aduna.

Indiferent care este adevărul, de necontestat rămâne faptul că unii bărbați sunt în continuare atât de stăpâniți de străvechea lor experiență vânătorească, ale cărei coordonate principale sunt eficiența şi gestionarea rațională a timpului, încât urăsc de-a dreptul shoppingul de amorul artei. Cel târziu în al doilea magazin vizitat sunt loviți de un atac de panică şi vor să iasă cât mai repede cu putință în aer liber sau, şi mai bine, direct în cel mai apropiat magazin specializat în bricolaj. Sau în orice caz într-un loc unde să-şi folosească timpul, unde să facă ceva normal, în loc să ardă gazul în aşteptare prin fața cabinelor de probă, discutând despre ce nu se pricep deloc. Nu degeaba departamentele pentru bărbați din marile

magazine sunt plasate de obicei la parter sau cel mult la primul etaj, adică în locuri unde se ajunge repede şi fără efort. Iar când bărbații fac singuri cumpărături – de regulă ştiind exact dinainte ce anume caută –, totul se desfăşoară într-un tempo de neînțeles pentru femei, dar, cel mai important, cu rezultate îndoielnice, din punctul lor de vedere.

INTUIȚIA FEMININĂ

Se prea poate ca hainele să nu prezinte multă importanță pentru bărbați şi din cauză că ei abia observă cu ce sunt îmbrăcați şi cei din jur. După ce a stat cinci ore la o petrecere, un bărbat abia dacă poate să comenteze sumar despre vreo doamnă, şi în rest, nimic. Iar dacă soția îl întreabă dacă i-a plăcut rochia doamnei X, va constata că el nici nu a observat că doamna X a fost acolo. Ceea ce nu i se poate întâmpla unei femei. Fără să li se citească nimic pe chip, femeile ştiu totul, observă totul şi comentează totul.

Şi, cu totul de neînțeles pentru un bărbat, simt şi starea sufletească a celor prezenți. Judecând după minuscule inflexiuni ale limbajului corporal, îşi dau seama într-o clipă dacă o persoană e tristă sau supărată, dar şi dacă minte – de aceea le şi este atât de greu bărbaților să îşi ascundă aventurile. Şi de această dată pare să intervină un mecanism ancestral: prin îndatorirea lor de paznici ai peşterii şi protectoare ale descendenților, femeile erau obligate să perceapă

şi să interpreteze corect cele mai fine abateri de la comportamentul normal al copiilor lor, dar şi starea de spirit a celorlalte femei din tabără. Adică să îşi dea seama dacă micuții țipă de foame sau pentru că îi doare stomacul, ori din motive mult mai serioase. Femeile au păstrat această capacitate până astăzi, spre marea mirare a bărbaților.

În vreme ce ei – grație sutelor de mii de ani de vânătoare – au o foarte bună vedere în adâncime, mai precis disting mult mai bine cea de-a treia dimensiune, femeile se evidențiază printr-o foarte bună capacitate de a sesiza detaliile din imediata lor apropiere, adevărata intuiție feminină fiind totodată un dar deosebit de a percepe şi cântări situații, de care în general bărbații nu prea au parte. Ca să doboare un mamut, vânătorii neandertalieni nu erau obligați să țină seama de detalii, dar femeile erau nevoite să remarce toate amănuntele vitale pentru întreținerea relațiilor interumane.

În cadrul unor teste de evaluare a stării de spirit a unor persoane diverse, pe baza fotografiilor lor, femeile s-au dovedit în general mult mai pricepute decât bărbații. Înțeleg mult mai bine chiar şi conținutul emoțional al unei convorbiri doar în parte inteligibile. Cauza probabilă este apariția unor diferențe de structură între creierul femeii şi cel al bărbatului, condiționate de evoluție: corpul calos care face legătura dintre emisferele cerebrale

este mai bine dezvoltat la femei decât la bărbați. Prin urmare femeile folosesc în mult mai mare măsură simultan cele două emisfere – cea stângă, mai degrabă rațională, şi cea dreaptă, preponderent imaginativă – între ele desfăşurându-se un schimb intens de informații. Iată cum explică psihologul american Joyce Brothers: „Capacitatea de a analiza o problemă simultan cu ambele jumătăți ale creierului le face pe femei mult mai sensibile. Simt mult mai bine diferența între ce spun şi ce gândesc oamenii şi disting mult mai corect nuanțele care dezvăluie adevăratele sentimente ale interlocutorului."

Relațiile speciale de care sunt capabile femeile sunt subliniate şi de rezultatele unui test, în cadrul căruia psihologii au arătat unor copii aceleaşi seturi de imagini. Băieții au putut să enumere multe dintre obiectele pe care le conțineau, în vreme ce fetele îşi aminteau preponderent de oamenii reprezentați în ele.

În fine, capacitatea mai redusă de sesizare a detaliilor şi tendința de asumare a riscurilor par vinovate şi de faptul că bărbații sunt mult mai expuşi la accidente decât femeile. Chiar din copilărie, la traversarea străzii, fetele sunt mult mai puțin expuse unor evenimente nefericite decât băieții. Şi situația nu se schimbă la maturitate. Potrivit unui studiu efectuat de Michigan University, în cazul bărbaților, şi în special al celor din zonele urbane, riscul de accident mortal este

cu 62 mai mare decât pentru femei.

SĂ FACI PIPI CA UN BĂRBAT

Pentru că tot discutăm despre riscul corporal: de câte ori îşi făcea nevoile fiziologice, vânătorul neandertalian se afla în mare primejdie, deoarece în acele clipe rămânea fără apărare şi putea să cadă pradă fiarelor sălbatice capabile să se apropie pe nesimțite. De aceea, bărbații se puteau bucura că măcar nu trebuiau să se lase pe vine, nefiind astfel obligați să nu mai poată avea sub control împrejurimile. Preferința de a rezolva problema stând în picioare s-a păstrat de aceea până astăzi. Desigur, bărbatul modern nu se mai teme de sălbăticiuni, dar dacă se întâmplă să facă pipi în natură tot vrea să fie sigur că nu apare nimeni în jur – prin urmare, cât timp durează acțiunea, priveşte roată cu toată atenția, ceea ce nu poate face decât stând în picioare. Atât de adânc înrădăcinată este această măsură de precauție, încât şi în toaleta de acasă, unde este în perfectă siguranță, bărbatul modern preferă să rămână în picioare, în loc să se aşeze. Desigur, este vorba aici şi de puțină comoditate.

Şi încă o slăbiciune tipic masculină trebuie pusă tot pe seama evoluției: incapacitatea de a face pipi într-o toaletă publică în prezența altora, o fobie destul de răspândită, numită de medici *paruresis*. Indiferent cât haz stârneşte o asemenea problemă, ea este foarte serioasă, persoanele afectate

ajungând să evite să iasă în oraş, să meargă la cinematograf sau să plece în excursii. Unii nici nu mai îndrăznesc să consume lichide dacă nu au posibilitatea să se întoarcă acasă în timp util.

După părerea biologilor specializați în evoluție, cauza este aceeaşi: cât fac pipi, bărbații se simt neprotejați, lipsiți de posibilitatea de a se apăra sau de a fugi. În cazul unei potențiale agresiuni, un mecanism străvechi activează zona simpatică a sistemului nervos vegetativ, programată pentru atac sau retragere, după care se desfăşoară cele discutate în capitolul despre „Corp şi simțuri": o reacție necontrolabilă de stres. Ea declanşează în organism toate elementele necesare apărării de un atac: tensiunea şi pulsul cresc, la fel şi ritmul respirației, muşchii se încordează şi pielea devine alunecoasă, datorită transpirației, în aşa fel încât atacatorul să nu aibă o priză bună. Şi nu mai poate face un lucru extrem de important, mai precis nu se mai îngrijeşte de excreție. Din cauza asta, celui stresat îi este imposibil să-şi golească vezica.

Nici măcar aşezat.

IUBIRE ŞI SEX

Wala s-a apropiat de Ugur, şi-a înlănțuit brațele după gâtul lui şi l-a sărutat zgomotos, sub privirile întregului trib. Apoi s-a uitat în jur, iar Ugur a înțeles cât era de mândră. Uitați-vă, ce om! Părea să spună. Căpetenia tribului – bărbatul meu! Pe

chipul câtorva femei încolțise invidia, iar Ugur era puțin încurcat de naivitatea lui Wala, care părea prea sigură de admirația tuturor.

Privirile lui s-au oprit asupra Sarenei, o femeie remarcabil de bine proporționată, cu figură expresivă, al cărei bărbat fusese răpus nu de mult în timp ce se lupta cu un urs. De atunci, Sarena se baza pe sprijinul celor din jur în toate treburile de zi cu zi, inclusiv în ce privea creşterea numărului de membri ai tribului, iar Ugur se stăpânea cu greu să rămână la distanță. I-ar fi plăcut să se apropie puțin. Măcar o dată sau de două ori.

Dar când a întâlnit în ochii lui Wala o bine cunoscută expresie de temut, şi-a alungat toate gândurile de la acea ființă atrăgătoare şi s-a concentrat asupra primei iubiri. Se pregătise să fie frumoasă, de dragul lui, trebuia să recunoască. Purta veşminte noi din piele, împodobite cu broderii, pe care şi le lucrase cu doar câteva săptămâni în urmă, iar pe obraji, a mai remarcat Ugur, avea puțină culoare roşiatică, atent întinsă, care să-i dea strălucire şi tinerețe feței.

Wala l-a prins de mână pe tăcute şi l-a tras după ea, iar el a urmat-o bucuros. Peste câteva clipe cei doi se țineau în brațe, întinşi pe o grămadă de blănuri moi din grota lor, mângâindu-se cu tandrețe, învăluiți în parfumul lui Wala, plin de note excitante aducătoare de extaz. Se sărutau cu foc pe obraji şi se iubeau cu pasiune, Wala fiind însă permanent atentă la copilul din pântecele ei,

pe care, dacă totul mergea bine, avea să-l țină curând în brațele sale puternice, ca pe un pui plăpând.

CHIPURI FRUMOASE

Dragostea şi sexul sunt strâns legate de forța de atracție. Independent de faptul că bărbații găsesc deosebit de atrăgătoare anumite caracteristici fizice ale femeilor şi reciproc, de-a lungul evoluției omeneşti s-au format atribute general valabile, în special referitoare la chipul jumătății alese, pe care le percepem ca fiind frumoase. În acest sens, în urma mai multor experimente, se dovedeşte prea puțin valabil vechiul clişeu „frumusețea ține de gust", în general ei nefiind impresionați atât de trăsăturile neobişnuite sau exotice, cât de chipurile cu cât mai multă simetrie. Constatarea a fost confirmată ştiințific de cercetătorii de la St Andrews University, din Scoția, care au prezentat unor subiecți fotografii cu persoane cât mai diverse, cerându-le să le evalueze forța de atracție. S-a dovedit că cele mai multe preferințe au fost întrunite nu de chipurile care se remarcau prin ochi foarte mari, nas deosebit sau gură frumoasă, ci de cele cu simetrie cât mai aproape de perfecțiune.

Rezultatele au fost întărite de un alt experiment, în care câte 100 de imagini cu fețe de bărbați şi de femei au fost digitalizate şi apoi recompuse în computer, printr-un program de generare

aleatorie. Pentru că, atunci când subiecților le-au fost prezentate „chipuri comune”, alcătuite din până la 32 de componente diferite, ei au considerat aceste variante compuse cu mult mai atrăgătoare decât cele autentice, de unde proveneau respectivele componente. Evoluția ne-a ajustat în aşa fel încât figurile să ni se pară cu atât mai frumoase cu cât sunt mai corespunzătoare unei medii.

Trăsăturile simetrice sugerează, fără ca observatorul să fie conştient, o înzestrare genetică favorabilă, pentru că este reprezentativă şi nu se abate de la norme, iar asimetria feței o dezvoltare imperfectă – posibil din cauza unor boli. Este limpede că echivalăm automat armonia corpului, judecată în primul rând pornind de la chip, cu sănătatea, considerând o persoană astfel înzestrată drept partener ideal de împerechere. Este posibil să preferăm instinctiv chipurile comune şi deoarece pe ele sunt uşor de citit formele de exprimare prin mimică – bucuria, îngrijorarea şi furia – care, aşa cum am văzut, reprezintă semnale de comunicare socială deosebit de importante şi universale.

CE LE PLACE FEMEILOR LA BĂRBAȚI

În niciun alt domeniu al existenței şi acțiunii umane nu se fac mai acut simțite standardele şi aşteptările decât în alegerea partenerilor, fiind cel mai atent studiat de cercetătorii specializați în

evoluție. Decizia unui bărbat şi a unei femei de a deveni parteneri sexuali depinde doar în mică măsură de gânduri şi de planuri conştiente, ci aproape exclusiv de criterii stabilite de evoluție de-a lungul milioanelor de ani, care astăzi ne guvernează trăirile şi acțiunile la fel ca în zorii civilizației. Să ne oprim puțin asupra întrebării care trăsături fizice şi sufleteşti fac ca un bărbat să fie dorit de o femeie.

Să ne aducem aminte: din punct de vedere evoluționar, măsura a ceea ce Darwin numeşte *fitness* şi s-a tradus, de obicei inadecvat, prin „putere", este determinată de succesul reproductiv, adică de transmiterea de cât mai multe gene către descendenți. Într-o populație se impun pe termen lung acele ființe care lasă trăsăturile lor moştenire fiilor şi fiicelor, în vreme ce indivizii care nu reuşesc, din cauza unor însuşiri dezavantajoase oarecare, ies din competiție. Pornind de la această reflecție, Ellis, teoretician american evoluționist, susține teza potrivit căreia, de-a lungul evoluției, presiunea selecției a produs o diferențiere a bărbaților în privința „valorii de împerechere", din punctul de vedere feminin. Astfel, există două calități pentru care, încă din vremuri îndepărtate, femeile preferă în mod deosebit un anumit bărbat: în primul rând capacitatea lui de a se îngriji de femeie şi de viitorii descendenți, apoi disponibilitatea de a se implica afectiv în relația de cuplu şi cu copiii. Adică, pe

scurt, selecția naturală s-a îngrijit ca femeile să-i aleagă pe bărbații care oferă unei viitoare familii cele mai bune şanse de supraviețuire şi de propagare.

Cel mai important criteriu al unei femei în alegerea partenerului pare să fie statutul lui social şi economic, care sub niciun motiv nu trebuie să fie inferior celui propriu. În Epoca de Piatră, asta însemna că alesul trebuia să dețină un rang cât mai înalt în cadrul tribului şi, prin urmare, o influență considerabilă şi suficient acces la hrană. Numeroase studii arată că statutul social şi situația economică ale unui bărbat – reflectate nu în ultimul rând prin lucruri palpabile, vilă, Porsche şi iaht de lux – şi însuşiri cum ar fi inteligența, puterea, ambiția şi perseverența sunt şi astăzi pentru femei cu mult mai importante decât înfățişarea atrăgătoare. La ce i-ar fi folosit unei femei ca Wala un bărbat în stare să câştige un premiu la un concurs de frumusețe – desigur, nimeni nu le organiza printre neandertalieni care în schimb nu se putea îngriji de ea şi de copii? Cu mult mai importante decât aspectul atrăgător erau corpul bine clădit, curajul şi calitățile atletice, care îi îngăduiau bărbatului să-şi hrănească familia şi să o apere de duşmani.

Într-adevăr, studiile au dezvăluit că în alegerea unui partener, pe lângă indiciile care sugerează o poziție dominantă în societate, soliditatea corpului unui bărbat reprezintă un criteriu decisiv. Încă

din vechime femeile au asociat o ținută bărbătească impunătoare cu prestigiul şi puterea. Cercetările demonstrează că bărbații voinici, în comparație cu cei mai firavi, se bucură de numeroase avantaje remarcabile: îşi găsesc mai uşor un serviciu, sunt mai bine plătiți şi mai des avansați, şi au şanse mai mari să câştige în alegeri. Pentru că aşa stau lucrurile, femeile din toate spațiile culturale îşi doresc, mai presus de orice, un bărbat care să le domine din punctul de vedere al dimensiunilor fizice. Acest criteriu joacă un rol atât de important, încât profesoarele de psihologie Ellen Berscheid şi Elaine Walster îl numesc „principiul cardinal al selecției partenerului".

„Instinctiv, femeile echivalează robustețea cu o calitate genetică", spune cercetătorul Robin Dunbar de la Liverpool University. „Şi nu cu totul pe nedrept. În condiții de trai egale – au arătat experimentele asupra animalelor – masculii mai bine înzestrați genetic, mai sănătoşi, cresc mai mari decât semenii lor mai puțin dotați." între dimensiunile corpului şi sănătate pare să existe cu adevărat o legătură, iar femeile îşi doresc un tată zdravăn şi energic pentru copiii lor. Cercetătorul englez John Lazarus de la Newcastle University comentează astfel: „Preferința feminină pentru masculii bine făcuți este după toate probabilitățile o relicvă din zorii preistorici, când voinicia lor reprezenta o garanție de buni vânători

şi buni furnizori ai mijloacelor de trai. Un bărbat vânjos promite o friptură zdravănă şi o cămară plină."

Aşa cum spuneam, femeile mai consideră esențial şi ca bărbatul să aibă calități de viitor tată, să fie în măsură să participe emoțional şi să contribuie benefic la dezvoltarea copiilor, investind timp şi alte resurse – astăzi financiare, în primul rând –, pentru a le asigura descendenților (desigur şi soției ale) o viață fără griji materiale. În chestionarele despre calitățile soțului ideal, femeile au bifat în cele mai multe cazuri „afectuos", „comunicativ", „grijuliu" şi „de nădejde" şi deloc „arătos" ori „sexy".

„Asemenea calități îşi găsesc şi o exprimare exterioară", este de părere psihologul Harald Euler de la Universitatea Kassel. „Femeile nu ar îmbrăca vreodată aceleaşi haine două zile la rând, dar bărbații ar face-o fără probleme, fiind în stare să îşi cumpere şi trei cămăşi la fel dacă le place modelul. O doamnă care îşi înnoieşte adesea garderoba vine în întâmpinarea dorinței de schimbare a bărbatului. Însă bărbații semnalizează statornicia prin haine mai degrabă monotone." Colegul său american David Buss, care a întreprins mai multe studii pe această temă, mai invocă şi un alt criteriu: după experiența sa, femeile se simt în mod deosebit atrase de bărbați care fac toate eforturile să îi ajute pe copiii lor, material şi intelectual, pricepându-se

însă să se şi poarte foarte bine cu ei. „Aproape niciuna nu rezistă în faţa unui bărbat care este încântat să se joace cu copiii”, spune Buss.

Şi încă o însuşire bărbătească pare să se bucure de mare trecere la femei: vocea gravă. Cel puţin asta este concluzia unui studiu desfăşurat de Sarah Collins la Nottingham University, în care 54 de femei au fost întrebate în ce constă cea mai mare atracţie erotică pentru ele. Nici aici nu a fost vorba în principal de aspectul fizic, ci imediat s-au distins bărbaţii cu voce gravă, pe care femeile o asociază automat cu rezonanţa sonoră a unor oameni înalţi, laţi în umeri şi musculoşi, poate şi cu pieptul păros – însuşiri care le inspirau încă din Epoca de Piatră un sentiment de siguranţă şi protecţie.

ŞARMUL BĂRBAŢILOR MAI ÎN VÂRSTĂ

Dacă luăm în considerare toate preferinţele feminine despre care am discutat, în ceea ce priveşte un potenţial partener sexual, nu e de mirare că multe se simt atrase de bărbaţi mai în vârstă, presupus mai maturi, care frecvent dispun exact de calităţile dorite – statut, bani, timp, empatie şi, în cazul ideal, şi corp atletic şi voce gravă. Uimitor este în orice caz că doamnele deseori nu sunt conştiente de aceste preferinţe care le influenţează automat hotărârile. Doar aşa se explică o aparentă contradicţie: în faţa unei prezentări video, femeile preferă domnii mai în

vârstă, cu un statut social mai înalt, în vreme ce în interviuri declară că asemenea criterii nu au nicio valoare.

Tot în străvechiul mecanism evolutiv-psihologic în virtutea căruia femeile sunt în căutarea bărbaților cu stare se găseşte şi cauza mai adâncă, altfel surprinzătoare, pentru care majoritatea femeilor mai resping şi astăzi – în ciuda tuturor progreselor, a emancipării şi protestelor lor constante împotriva dependențelor – persoanele care le sunt inferioare în anumite privințe – fizic, intelectual sau financiar. Neajunsuri cărora le sunt mult mai puțin expuse alături de un bărbat matur, ajuns deja pe o treaptă înaltă a societății, decât în compania unui tânăr, indiferent cât de atrăgător ar fi. Suntem atât de familiarizați cu acest arhaic criteriu de selecție, încât un domn mai în vârstă alături de o tânără agreabilă (poate inferioară lui din punct de vedere intelectual şi material) nu ni se pare ceva ieşit din comun, în schimb o doamnă mai în vârstă cu un partener tânăr ne stârneşte compasiunea şi imaginația cea mai sumbră.

Pentru multe femei, indiferent cât de emancipate şi de independente se consideră, ideea de a face o „partidă bună” rămâne în continuare dezirabilă, potrivit sondajelor. La fel ca neandertalienele, ele îşi doresc nespus (chiar şi atunci când nu o mărturisesc deschis) să îşi asigure viitorul lor şi pe al copiilor ce îi vor avea prin alianța cu un bărbat

înstărit – care poate fi şi considerabil mai matur. Pentru care renunță uneori şi la marea iubire (mai ales dacă au avut parte de deziluzii) sau, altfel spus, ataşamentul pentru cariera şi banii partenerului este mai important decât partenerul însuşi. Jean Anouilh trage concluzia: „Mulți bărbați îşi datorează succesul în viață primei soții – iar pe cea de a doua soție, succesului."

CE LE PLACE BĂRBAȚILOR LA FEMEI

Rezultă limpede că, în căutarea partenerelor, bărbații au cu totul alte criterii de selecție. Psihologii americani Koestner şi Wheeler au studiat un mare număr de anunțuri matrimoniale şi declarațiile personale conținute în ele şi au stabilit că bărbații îşi menționează statutul social mai frecvent cu 44 decât femeile care, la rândul lor, se interesează în căutările lor de acest aspect cu 95 mai frecvent, potrivit datelor. În schimb, femeile îşi descriu înfățişarea cu 65 mai frecvent decât bărbații, care, la rândul lor, consideră hotărâtoare tocmai această trăsătură, cu 90 mai frecvent decât ele.

Prin urmare, este de reținut că de când lumea femeile sunt interesate de statutul bărbaților şi, tot de atunci, pe bărbați îi atrage frumusețea feminină. Psihologii Buss şi Barnes pun fenomenul pe seama unui mecanism pe cât de vechi, pe atât de simplu: în alegerea partenerei, hotărâtoare sunt elementele care promit realizarea

cu succes a reproducției. Pe când fertilitatea unei femei şi şansele unei sarcini fără dificultăți depind în mare măsură de vârsta ei şi de starea de sănătate – sugerate de forța ei de atracție –, fecunditatea unui bărbat fiind mai greu de stabilit cu precizie pe baza înfățişării sale, ținând seama şi de faptul că teoretic ar putea concepe copii până la o vârstă înaintată, transmițându-şi mai departe genele.

Atributele unei femei care emană sănătate şi formă perfectă, prin urmare că ea poate concepe copii capabili să dea piept cu viața, la rândul lor în stare să transmită genele familiei la generația următoare, sunt proporțiile armonioase şi musculatura puternică, pielea fină şi delicată, ochii limpezi, părul lucios, buzele pline, dinții sclipitori şi mersul elegant-grațios, sugerând forță. Reclamele pentru industria modei şi pentru cosmetice dovedesc că acelaşi ideal de frumusețe este valabil practic în toate culturile lumii. Modelele alcătuite corespund cu exactitate acestor norme, care sugerează vitalitate şi bucurie de viață. Şi asta nu fără o anumită justificare: trăsăturile corporale menționate aici sunt în strânsă corelație cu un nivel ridicat al estrogenului, indicând prin urmare prezența din belşug a hormonilor sexuali feminini, la rândul lor o premisă a fertilității, a capacității de a procrea.

În ce priveşte proporțiile, femeia ideală ar trebui să fie zveltă, dar nu filiformă, iar şoldurile – sunt

concluziile multor cercetări, în cele mai diverse culturi – circa o treime mai dezvoltate decât talia. Această relație dintre şolduri şi talie pare să fie una dintre cele mai semnificative caracteristici ale siluetei feminine perfecte, mai importantă în orice caz decât robustețea obiectiv măsurabilă. Dacă ne uităm la şirul de femei care au fost Miss America de-a lungul anilor şi al deceniilor, este frapant că sunt cu circa 30 mai slabe decât în trecut, însă raportul dintre circumferința şoldurilor şi cea a taliei a rămas aproape identic cu străvechiul raport optim. Este posibil să intervină aici şi faptul că măsura ideală poate fi obținută doar având un abdomen relativ plat – dintotdeauna un indiciu sigur că o femeie nu este însărcinată într-un stadiu avansat. Iar pernele de grăsime dezvoltate pe şolduri în vremurile de restrişte ale strămoşilor noştri neandertalieni indicau rezerve suficiente de energie, absolut necesare pentru alăptarea de durată a unui sugar.

Pe lângă şolduri şi talie, un bărbat ține seama întotdeauna şi de forma şi mărimea sânilor când judecă frumusețea unei femei. Femeile sunt desigur şi ele conştiente de asta şi, ori de câte ori este posibil, nu se feresc să-şi pună în valoare aceste calități. Deşi chestionarele au arătat că majoritatea bărbaților, mai exact 69, se uită prima oară la fața, mai precis în ochii unei femei necunoscute, pe poziția imediat următoare vin însă sânii, pe care ei îi măsoară imediat după chip.

Dintre femeile intervievate, 32 au considerat absolut normal interesul bărbaților față de sâni, 17 mărturisind chiar fără ocolişuri că privesc ca pe un compliment privirile lor lacome.

Din toate acestea este evident că înfățişarea unei femei a fost dintotdeauna pentru un bărbat mult mai semnificativă decât invers, aspectul unui bărbat în ochii femeii. Iată cum explică fenomenul din punct de vedere biologic-evolutiv oamenii de ştiință Buss şi Barnes: „Din acest motiv, în procesul de selecție naturală au fost întotdeauna avantajați bărbații care s-au lăsat îndrumați în căutarea partenerei de preferința lor pentru acest gen de criterii ale frumuseții fizice, în sine indicii folositoare asupra vârstei şi stării de sănătate, prin urmare asupra capacității de reproducție a unei femei."

În volumul său *Traumpartner (Partener de vis),* psihologul Andreas Hejj de la Universitatea din München enumeră pe lângă asemenea elemente exterioare şi caracteristici comportamentale, care permit concluzii despre existența unui potențial considerabil de energie – de altfel ambele motive pentru care bărbații preferă femei mai tinere – şi un alt criteriu care oferă indicii despre capacitatea reproductivă feminină, fiind de aceea de o importanță deosebită pentru bărbați în alegerea partenerei: „reputația" ei, bunul ei nume, adică informații la îndemână despre sănătatea ei, purtările ei şi în primul rând despre preferințele şi

activitățile ei sexuale. Pare de înțeles, atât timp cât de la începutul lumii încoace, un bărbat nu a putut să fie niciodată sigur că este tatăl copilului adus pe lume de partenera lui. Dacă stabilim drept etalon al valorii evolutive succesul reproducției, adică transmiterea cât mai eficientă a genelor proprii, va fi fără îndoială avantajat bărbatul a cărui soție îi este fidelă şi se abține de la relații extraconjugale, deoarece astfel poate fi sigur că genele sale se regăsesc în copiii lor.

Pentru femeie, în schimb, din punct de vedere al evoluției, rămâne un element secundar cine este tatăl copilului ei – jumătate dintre gene provin oricum de la ea. Rezumând, putem spune că de-a lungul evoluției umane s-au impus la bărbați acele comportamente care au favorizat alegerea unei partenere din partea căreia se puteau aştepta la copii sănătoşi şi concepuți doar prin contribuția factorilor lor genetici – şi nu la un „ou de cuc" la ei în cuib.

FRUMUSEȚE DE VÂNZARE

Femeile ştiu bineînțeles de o eternitate cât de mult pot impresiona un bărbat cu înfățişarea lor şi prin urmare nu trec cu vederea – tot de când lumea – niciun mijloc pentru a deveni cât mai atrăgătoare, pentru a-şi pune în cea mai bună lumină calitățile şi pentru a-şi ascunde defectele. Cea mai bună mărturie în acest sens o depun cifrele de afaceri ale industriei cosmetice şi

prețurile plătite pentru creme, parfumuri, deodorante şi şampoane de marcă. La care se adaugă şi reclama cu care suntem bombardați din toate părțile, care exercită o presiune enormă asupra majorității femeilor, fluturându-le prin fața ochilor idealuri de frumusețe pe care cele mai multe, la o privire autocritică, nu le vor putea atinge niciodată, dar la care se străduiesc neobosit să ajungă. Dermatologul Paul Lazar de la Northwest University din Chicago a întreprins mai multe studii extinse asupra acestei teme, ajungând la rezultatul – fenomenal şi copleşitor, deopotrivă – că o americancă obişnuită apelează în fiecare dimineață la 17 până la 21 de produse de îngrijire şi frumusețe. Upjohn Hair Information Center a întreprins un studiu care completează această informație: femeile îşi verifică şi îşi pun în ordine coafura de aproximativ cinci ori pe zi, având nevoie în medie de 36 de minute. Din acelaşi motiv, chirurgia plastică a cunoscut un adevărat boom în ultimii ani: trei din patru operații de corectură a nasului sunt făcute de femei.

Femeile depun cele mai mari eforturi să arate bine, ceea ce serveşte, de fapt, doar pentru ca bărbații să-şi facă o falsă impresie despre vârsta şi vitalitatea lor – din punct de vedere evolutiv-biologic, despre capacitatea lor reproductivă –, ceea ce nu numai ele, ci şi bărbații iluzionați consideră ceva de la sine înțeles. Dar, la

rândul lor, nu consideră deloc necesar să acorde atenție propriului aspect, fiind chiar recomandabil să nu pună un preț exagerat pe el, riscând altfel să trezească bănuiala că ar fi homosexuali. Prin urmare, puțini bărbați îşi bat capul să-şi ascundă ridurile, să-şi vopsească părul sau să-şi revigoreze pleoapele lăsate. În cartea sa *The Great Divide – How Females and Males Really Differ (Marea dezbinare – în ce fel se deosebesc cu adevărat femeile şi bărbații),* autorul american Daniel Evan Weiss citează un studiu potrivit căruia 42 din bărbați se consideră atrăgători, în comparație cu doar 28 din femei. Nu-i de mirare, în acest context, că a apărut şi concluzia că „O femeie îmbătrâneşte, un bărbat devine interesant."

Şi pentru că femeilor le face în general plăcere să-şi expună pielea – cum spuneam, străvechi indicator al stării de sănătate, pentru bărbați –, sacrifică sume mari şi eforturi pe măsură pentru a-şi îndepărta pilozitatea, inclusiv din zonele intime. Biologii britanici Walter Bodmer şi Mark Pagei sunt de părere că teoria curentă, potrivit căreia oamenii şi-ar fi pierdut părul de pe corp, de-a lungul evoluției, deoarece în stepa africană s-a făcut prea cald, nu stă în picioare, având în vedere nopțile africane extrem de reci. Ei propun în schimb un alt model: oamenii Epocii de Piatră, inițial păroşi, au învățat mai întâi să umble cu focul, să înalțe construcții şi să facă haine. Astfel, şi-au asigurat căldura şi prin urmare blana lor a

devenit inutilă. Şi au economisit mult timp şi energie, deoarece blana pretindea îngrijire zi de zi – aşa cum fac cimpanzeii, spre exemplu; un alt avantaj a fost că, odată cu părul, oamenii primitivi au scăpat de o parte dintre paraziții – ploşnițe, păduchi şi purici – care îi chinuiau peste măsură.

Potrivit acestei teorii, bărbații au început să aibă tot mai des ocazia să vadă pielea unei femei, neacoperită de blană, putând să aprecieze astfel vârsta, starea generală de sănătate şi, din nou, capacitatea de reproducție. Pe scurt: au deprins să perceapă pielea netedă, întinsă, drept atrăgătoare din punct de vedere sexual – proces psihic rămas neschimbat până astăzi. Mark Pagei spune: „Pilozitatea corporală intensă, în special la femei, poate de-a dreptul să ne strice buna dispoziție. Oamenii se deosebesc din acest punct de vedere – şi nu fără rost – de toate celelalte mamifere.” Şi cum femeile aflate în căutarea unui partener nu doresc să tulbure niciun potențial candidat, sacrifică oricând şi timp, şi bani ca să îndepărteze cu atenție şi răbdare fiecare fir de păr nedorit.

PUTEREA SECRETĂ A PARFUMURILOR

Când apare un bărbat care îşi semnalează interesul față de o femeie, intră în joc un alt străvechi criteriu de alegere, care are o influență hotărâtoare în formarea noului cuplu: mirosul. Importanța enormă a emanațiilor corpului nostru – prin care nu se înțelege deloc mirosul din gură

sau de transpirație – a fost cercetată în cadrul a nenumărate studii. Potrivit psihologilor Dobkin de Rios şi Hayden, mirosurile umane au determinat chiar şi diviziunea muncii la primii hominizi: „Din cauză că multe carnivore reacționează agresiv când simt mirosul unei femei aflate în perioada de ciclu, grupurile de vânători mixte din Epoca de Piatră aveau mai puțin succes decât cele formate exclusiv din bărbați. De aceea, femeile au rămas în tabere, culegând fructe, lăsându-i pe bărbați să plece singuri la vânătoare."

Simțul olfactiv joacă însă rolul cel mai important în alegerea partenerului sexual. Unii bărbați devin atât de atraşi de chemarea de sirenă a aşa-numitei „copuline" – substanță aromată emanată de femei în perioada de ovulație –, încât îşi pierd total capacitatea de a le judeca obiectiv calitățile estetice şi intelectuale. Dar doamnele suspină când sunt întrebate ce calități deosebite are alesul inimii: „Are un parfum nebun!"

Trebuie să ştim că feromonii – grupul cel mai mare şi mai eficient de substanțe-mesager sexuale – nu miros a nimic, din punctul de vedere al celulelor noastre olfactive „normale". Pentru a percepe aceste substanțe, dispunem, aşa cum afirmă cercetătorii, de un simț suplimentar, plasat într-o mică aglomerație de glande, celule senzoriale şi nervi de pe ambele părți ale septului nazal. Specialiştii încă nu au ajuns la o concluzie comună dacă acesta este renumitul „al şaselea

simț", cel cu ajutorul căruia luăm multe hotărâri în mod intuitiv. Cert este că experimentele au arătat în repetate rânduri cât de mult ne influențează feromonii comportamentul. Astfel, în cadrul unui test întreprins în sala de aşteptare a unui ginecolog, mult mai multe femei, complet în necunoştință de cauză, s-au aşezat mai ales pe un scaun pe care fuseseră pulverizați feromoni masculini şi nu pe altele absolut identice, la stânga şi la dreapta lui. Într-un alt experiment, bărbații au considerat cu atât mai frumos mirositoare tricourile unor femei, cu cât fuseseră purtate mai aproape de perioada de ovulație. Femeile, la rândul lor, reuşesc să perceapă hormonii sexuali bărbăteşti în concentrații de o mie de ori mai mici decât sunt capabili să perceapă bărbații.

Odată ce înțelegem rolul jucat de simțul olfactiv în luarea deciziilor noastre referitoare la celălalt sex, devine limpede de ce unii bărbați şi femei se simpatizează din prima clipă, dar şi de ce partenerii care aparent ar fi perfect potriviți nu formează o pereche. Nu zadarnic admiratoarele pasionate îşi aruncă bikini pe scenă, cuprinse de extaz, în timpul concertelor idolilor lor. Comportamentul lor reflectă un gen ancestral de a face o curte intensă, tinerele ştiind cu exactitate, sau cel puțin simțind instinctiv, cât de puternic reacționează bărbații la parfumul lor specific sexual. Mulți biologi sunt de părere că acest miros

special îi dezvăluia omului neandertalian – dar şi altor specii de sălbăticiuni – când o femeie era sau nu pregătită pentru a procrea.

Însă alegerea unui potențial partener sexual, pe cale olfactivă, este cu mult mai importantă decât evaluarea făcută de bărbat asupra unei femei, dacă este aptă de fecundare sau nu. La urma urmei, având în vedere perioada de sarcină şi de alăptare, urmaşii îi pretind femeii o investiție de resurse mult mai consistentă decât cea a bărbatului. De aceea nu este de mirare că femeile strâmbă mult mai des din nas până îşi aleg un partener. Pentru ele este esențial să fie pretențioase, deoarece o opțiune greşită scade, din punct de vedere evolutiv, nu numai şansele de supraviețuire ale urmaşilor şi astfel de răspândire a genelor, ci o expune şi pericolului personal de a-şi risipi o perioadă din viață deloc neglijabilă, în timpul sarcinii şi apoi în intervalul de a creşte copilul. Cum bărbații nu au asemenea probleme, tocmai ei, domnii creației, nu au fost supuşi niciunei presiuni de selecție care să-i oblige să-şi examineze mai amănunțit potențiala parteneră, din punct de vedere olfactiv. Acesta este motivul pentru care, în cadrul testelor, bărbații au considerat foarte plăcută mireasma degajată de lenjeria feminină, în vreme ce invers, femeile care adulmecă lenjerie masculină simt cu mult mai puțină plăcere.

Rămâne în orice caz de reținut că percepția

mirosului – de regulă intuitivă – unui potențial partener de sex joacă un rol în luarea deciziei de a începe o relație la fel de mare ca reflecțiile raționale. Cercetătorii pornesc chiar de la premisa că strămoşii noştri, în stadiile timpurii ale evoluției, se adulmecau reciproc – la fel cum fac şi astăzi cimpanzeii – şi astfel, în funcție de rezultatul testului olfactiv, fie intrau în stare de excitare sexuală, fie constatau de la bun început că nu există un interes reciproc.

SĂRUTĂRI PASIONALE

Unii cercetători ai procesului de evoluție consideră că una dintre cauzele profunde ale sărutului este tocmai mirositul intens – contrazicându-l astfel pe Sigmund Freud, care a explicat contactul reciproc al buzelor ca o imitație a suptului de la pieptul mamei. Alți biologi behaviorişti presupun că sărutul este un vestigiu al hrănirii simbolice din timpul dansului nupțial la păsări, prin care mulți bărbătuşi îşi invită partenerele să construiască împreună un cuib. Această teorie este susținută, printre altele, de faptul că vechii egipteni foloseau o hieroglifă comună pentru „a mânca” şi „a săruta”.

Ingelore Ebberfeld, specialistă în studii culturale la Bremen, s-a distins în domeniul cercetărilor asupra sărutului, incluse în cartea *Küss mich – Eine unterhaltsame Geschichte der wollüstigen Küsse (Sărută-mă – O istorie amuzantă a*

săruturilor senzuale), care include şi rezultatele a peste 1300 de volume dedicate subiectului. Potrivit tezei sale, plăcerea de a atinge şi de a mirosi s-a transformat cu timpul în sărut, aşa cum îl cunoaştem astăzi. „Sărutul franțuzesc este un act sexual simbolic", spune ea şi explică în continuare că atingerea reciprocă a buzelor a apărut în cursul evoluției din adulmecarea şi linsul posteriorului, prin care multe dintre patrupede îşi determină reciproc disponibilitatea de contact sexual. Abia după ce omul s-a ridicat în două picioare şi a trecut la mersul biped şi apropierea dintre parteneri în vederea actului sexual s-a mutat şi ea mai sus şi a fost inventat sărutul gură la gură.

Doar pornind de la această ipoteză se explică, după părerea lui Ebberfeld, de ce sărutul este un tabu în public pentru numeroase culturi, dezvoltate independent între ele. Şi nu vorbim aici doar de Islamul conservator. „Faptul că sărutul franțuzesc trebuie privit ca un soi de act sexual simbolic", explică ea, „o dovedesc şi reacțiile corpului stârnite de el: creierul începe să secrete mai intens hormonii fericirii, pulsul se accelerează până la 150 de bătăi pe minut, tensiunea creşte şi ea. Nici nu-i de mirare că pupăturile îi distrau de minune pe neandertalieni."

NU POATE RĂMÂNE FIDEL

Odată ce, după adulmecări şi săruturi intense,

se forma o pereche de neandertalieni, femeia, în primul rând, nu putea fi niciodată sigură că bărbatul îi va rămâne fidel. Făcând abstracție că studiile mai recente demonstrează că femeile măritate de astăzi sunt la fel de dispuse să calce pe alături ca bărbații, pare un fapt cert că domnii creației se lansau cu plăcere în alte aventuri încă din zorii istoriei. Indiferent cât de dezgustător li se poate părea femeilor, acest comportament este cu siguranță rațional în sensul evoluției, deoarece plasează pe primul loc succesul în reproducere şi transmiterea genelor. „Promiscuitatea masculină este o moştenire a istoriei evoluției noastre", afirmă şi David Jessel şi Anne Moir în cartea lor *Brain Sex.* „Era cât se poate de oportun ca tribul să fie înmulțit cu orice prilej. Cu cât mai mare numărul urmaşilor, cu atât mai multe şanse de a transmite genele proprii generației următoare. Promiscuitatea este codificată în genele masculine şi încorporată în centrul de control al creierului unui bărbat."

În cartea sa *The Moral Animal: Evolutionary Psychology and Everyday Life,* Robert Wright caracterizează „desfrânarea masculină" drept un impuls evolutiv care permite bărbatului să-şi propage genele cu efort minim. Cum aplecarea spre adulter este evident o relicvă neandertaliană adânc înrădăcinată, în epoca prezervativului şi a pilulei şi-a pierdut tot sensul evoluționar, însă nu şi farmecul. Profesoara Isabelle Dupanloup de la

Universitatea Ferrara din Italia susține că „poligamia” trebuie să fi fost foarte răspândită în Epoca de Piatră, când cu siguranță mulți bărbați piereau în timpul vânătorii, făcând referire şi la maimuțele antropoide, la care acest fenomen este cunoscut de mult. Din studiile ei de genetică asupra cromozomilor y prezenți la bărbați, a tras concluzia că de-a lungul unei perioade îndelungate a istoriei omeneşti puțini bărbați au conceput un număr mare de copii, în vreme ce alții nu au avut niciun urmaş.

De acest fenomen s-a preocupat intens americanca Laura Zigman în *Animal Husbandry (Încrucişarea la animale),* romanul ei ajuns bestseller, în care protagonista trece prin aceeaşi experiență amară: după săptămâni de extaz amoros reciproc, în care partenerii se cunosc tot mai bine şi încep chiar să-şi facă planuri concrete de viitor, bărbatul îi întoarce deodată spatele femeii, bâiguie câteva explicații neplauzibile şi în scurt timp este văzut în compania unei noi „vaci”. „Indiferent cât ar putea părea de atroce un asemenea comportament”, explică Laura Zigman, „din perspectiva biologiei evoluționare reprezintă o strategie rațională de reproducere. Cum, după o perioadă de sex repetat un mascul nu mai poate produce urmaşi cu aceeaşi parteneră, în creierul lui se inițiază mai mult sau mai puțin automat un proces prin care libidoul i se îndreaptă către altă femeie.”

De curând, psihologul canadian Dennis Fiorano de la Vancouver University a dat de urma bazelor biochimice ale procesului, demonstrând că, în cazul şobolanilor, dopamina, ca substanță-mesager, joacă un rol determinant în creier pentru creşterea şi diminuarea plăcerii. La întâlnirea cu o femelă, nivelul acestui „drog al fericirii" creşte brusc, pentru ca apoi să coboare lent la valoarea inițială, până când apare pe radar o nouă parteneră potențială şi dopamina curge din nou în valuri. Este de presupus că dintotdeauna acest mecanism funcționează şi din cauza lui multor bărbați le este greu să rămână credincioşi.

Specialistul în psihologie sexuală Donald Symons relatează în cartea sa *The Evolution of Human Sexuality* despre un studiu în care persoane de ambele sexe au fost chestionate dacă ar profita de o ocazie apărută spontan de a face sex cu cineva de sex opus, chiar dacă nu ar fi mai atrăgător sau atrăgătoare decât partenerul din acel moment şi nici nu ar prezenta alte avantaje. Dintre subiecții care aveau o relație stabilă, de patru ori mai mulți bărbați decât femei au răspuns „Aş accepta cu siguranță." Cât despre persoanele libere, de şase ori mai mulți bărbați decât femei au dat acest răspuns, în vreme ce un număr dublu de bărbați față de femei au răspuns „Cu siguranță, nu".

Asta nu înseamnă că bărbații îşi pot face de cap liniştiți, dând vina pe instinctele lor

neandertaliene care îi împiedică să acorde importanță fidelității conjugale. Deoarece, după cum spuneam şi când am discutat despre „xenofobie”, suntem perfect în măsură să depăşim, prin voință, străvechile slăbiciuni de caracter, fără să ne supunem lor necondiționat. De fapt, ne face plăcere să subliniem cu orice prilej că le suntem superiori maimuțelor, grație inteligenței noastre speciale. Ar fi nu doar ilogic, ci de-a dreptul o infamie să invocăm această superioritate doar când ne avantajează, şi altfel să dăm vina doar pe moştenirea genetică dificilă, căreia nu i ne putem împotrivi.

GELOZIA ESTE O PATIMĂ…

Nu putem pune nicio componentă a comportamentului nostru şi nicio suferință exclusiv pe seama moştenirii genetice, un exemplu suprem despre prezența omului primordial în fiecare din noi fiind gelozia. Logica ei evoluționară este cât se poate de limpede: dacă un bărbat depune eforturi pentru creşterea unui copil care nu este al lui, fiind prin urmare purtător al unei moşteniri genetice străine, înseamnă că risipeşte fără să ştie timp şi energie, fără ca genele sale să ajungă la generația următoare. Adică poartă de grijă unui genom absolut inutil pentru succesul genelor sale spre reproducere. Nici nu-i de mirare că orice semnal de alarmă tras de apariția oricărui potențial rival declanşează cel mai agresiv

comportament.

Dar femeile geloase sunt guvernate de cu totul alte motive. Primejdia ca bărbatul ei infidel să o împiedice să se înmulțească apare doar dacă o părăseşte cu totul, şi chiar şi atunci ea îşi poate transmite mai departe genele urmaşilor făcuți cu oricare alt bărbat. Prin urmare, una sau mai multe escapade ale partenerului nu o afectează din acest punct de vedere. Grijile pe care şi le fac femeile nu sunt legate de lăsarea unei moşteniri genetice, ci de susținerea de care se bucură din partea partenerului, atât ele, cât şi copiii lor. Dacă această susținere scade sau încetează, familia s-ar vedea lipsită de resurse vitale; iar pe apariția unui alt partener care să umple golul, care însă nu este tatăl copiilor, este foarte greu de contat.

Din acest motiv, femeia este – conştient sau inconştient – mereu în căutarea unor semne ale infidelității bărbatului: urme de ruj pe obraji, un fir de păr blond pe costum, un număr de telefon care nu-i spune nimic sau o întâlnire ciudată menționată în agenda lui. Pe scurt, o femeie are cel mai mult de pierdut din perspectivă evolutivă dacă, alături de copii, este părăsită de soțul său pentru o altă femeie, în vreme ce bărbatul este doar un mare fraier dacă soția lui rămâne însărcinată cu alt bărbat. Cercetările făcute de psihologul american David Buss de la Michigan University, de mai multe ori amintit în acest volum, au confirmat că gelozia masculină apare

mai ales din teama că partenera ar putea să aibă relații intime cu un alt bărbat, în vreme ce gelozia feminină e stârnită de spaima că partenerul s-ar putea îndepărta emoțional, în beneficiul altei femei. Teza este cât se poate de tranşant formulată de jurnalista Bettina Mickra: „Gelozia îi păzeşte pe tați de puii de cuc şi pe mame să moară de foame."

În ceea ce priveşte gelozia masculină, ea a provocat de-a lungul istoriei nenumărate încercări mai mult sau mai puțin stângace de a pune sub control pornirile sexuale ale femeilor. Încă din negura vremurilor, bărbații şi-au închis nevestele în harem, le-au pus centuri de castitate, le-au aplicat pedepse grele pentru adulter sau – ceva mai delicat, dar nu mai puțin perfid – le-au încredințat în pază unor doamne de companie – îngrijorați fiind să nu se trezească în casă cu copii străini. În anumite spații culturale, bărbații au mers până acolo încât au instituit control total pe capacitatea de reproducere a soțiilor lor, considerând-o un bun privat. Exemplul extrem sunt haremurile orientale, invocate deja, în care un singur bărbat devenea stăpân peste nenumărate femei, instituind asupra lor un monopol sexual – în niciun caz exclusiv cu scop de reproducere, ci şi ca simbol de statut față de alți bărbați.

Michael Hutchison, autor al bestsellerului *Megabrain,* face observația că, indiferent de spațiul cultural studiat, cercetătorii au identificat

gelozia masculină – şi odată cu ea teama de „ouăle de cuc şi de pierderea prestigiului” – drept principala cauză a abuzurilor aplicate femeilor, mergând până la crimă. Potrivit opiniei lor, bărbații au frecvent sentimentul că femeia ar fi o proprietate, de unde şi convingerea că ar avea dreptul să îşi exercite dominația asupra ei, la nevoie şi prin mijloace fizice.

În schimb, gelozia feminină se exprimă mai degrabă verbal: prin reproşuri, rugăminți, implorări, plânsete şi izbucniri isterice; în general, se caracterizează printr-un grad considerabil mai ridicat de nesiguranță. În ea se reflectă identificarea femeii, în primul rând emoțională, cu relația pe care o are şi teama de a o pierde, veche de când lumea. Cum femeile sunt de regulă mai dispuse să discute mai mult decât bărbații despre trăirile lor, inclusiv despre gelozie, este foarte răspândită părerea – dovedit falsă – că femeile ar fi în esență mai geloase.

Într-un articol intitulat „în miezul iubirii geloase”, publicat în revista *Psychology Today,* psihologul american Virginia Adams vorbeşte despre influența rădăcinilor genetice străvechi asupra manifestărilor geloziei la bărbați şi femei. Potrivit părerii ei, femeile încearcă să salveze o relație pusă în pericol de o rivală, în vreme ce bărbații înşelați sunt în primul rând preocupați să salveze aparențele, adică prestigiul personal. Pe fundalul nostru evolutiv, asta nu înseamnă nimic

altceva decât că femeile se tem să nu-l piardă pe cel de care depinde hrana familiei, pe când bărbații îşi fac griji să nu îşi rişte statutul în comunitatea lor de vânători. În cazul femeilor, adevăratul motiv al geloziei lor perpetue este adesea sentimentul propriei imperfecțiuni, în vreme ce bărbații se simt inferiori abia când încep să creadă că suspiciunea lor se bazează pe motive concrete. În general, pentru gelozia lor, bărbații caută vina mai degrabă la alții, în timp ce femeile se învinovățesc singure.

Cercetătorii sunt însă de acord într-o anumită privință: gelozia – oricât de dăunătoare ar fi şi oricât de rele consecințele ei – reprezintă, din punctul de vedere evolutiv-biologic, o strategie împotriva infidelității care în ultimă instanță serveşte ambelor sexe. Este o trăire compulsivă, arhaică, şi se activează automat în mulți dintre noi când există suspiciunea de infidelitate – chiar şi atunci când nu avem intenția de a ne transmite mai departe genele. Acest sentiment poate scoate din minți un bărbat şi atunci când nu trebuie să se teamă că soția lui va rămâne însărcinată şi îi va pune în brațe un copil făcut cu altul, iar o femeie poate fi împinsă la disperare chiar şi dacă nu are nicio problemă să se întrețină singură şi să-şi crească şi copiii, fără susținere din partea unui bărbat.

Astfel, gelozia este cu adevărat un exemplu perfect ce demonstrează că omul primitiv are în

continuare o puternică influență asupra omului modern, influențându-ne hotărârile şi acțiunile într-o măsură de care, în mod excepțional, suntem conştienți. Zestrea genetică, apărută în urmă cu milioane de ani şi înregistrând schimbări minime din Epoca de Piatră şi până astăzi, ne obligă la moduri de comportament care par de neînțeles, absurde, chiar groteşti uneori, în vremurile actuale, cărora ne putem împotrivi cu mare greutate, deoarece au rămas întipărite în genomul uman, la fel ca dimensiunile corpului, culoarea ochilor şi nu în ultimul rând inteligența. Putem trăi în ultramoderne palate de sticlă, înconjurați de cele mai recente minuni ale tehnicii, putem fi capabili să ignorăm orice capriciu al vremii în echipamentele sport de ultimă generație şi putem intra oricând în legătură cu orice colț al lumii, cu un simplu telefon mobil; în ciuda acestor realizări de necontestat, din punct de vedere biologic ne deosebim doar în aspecte de nuanță de strămoşii noştri neandertalieni, ale căror schelete sunt aduse la lumina zilei de oamenii de ştiință, bucată cu bucată, de peste tot din lume.

Ne convine sau nu, de schimbat nu putem schimba nimic: noi toți, inclusiv tu şi cu mine, suntem şi rămânem neandertalieni ai secolului XXI.

Bibliografie

Adams, Virginia, „Getting at the Heart of Jealous Love", în *Psychology Today*, 1980 (3)

Allensbacher Berichte, „Gute und ungute Vorzeichen", 2005 (7)

Allman, William, *Mammutjäger în der Metro,* Spektrum Verlag, 1999

Barrow, John D., *The Artful Universe: The Cosmic Source of Human Creativity,* Back Bay Books, 1996

Bilz, Rudolf, *Wie frei ist der Mensch?,* Suhrkamp Verlag, 1973

Braem, Harald, *Die magische Welt der Schamanen und Höhlenmaler,* Du Mont Verlag, 1994

Brater, Jürgen, *Lexikon der rätselhaften Körpervorgdnge,* Eichborn Verlag, 2002

Brockhaus – Phänomen Mensch, Brockhaus Verlag, 1999

Brothers, Joyce, *Ich liebe ihn und ich möchte ihn auch verstehen,* Heyne Verlag, 1986

Buss, David, *The Evolution of Desire,* BasicBooks, 1994

Buss, David, *Evolutionary Psychology,* Pearson, 1998

Buss, David, *The Dangerous Passion: Why Jealousy Is as Necessary as Love and Sex,* The Free Press, 2000

Buss, David şi Barnes, Michael, „Preferences în

human mate selection", în *Journal of Personality and Social Psychology,* 1986 (50)

Collins, Sarah, „Men's Voices and Women's Choices", în *Animal Behaviour,* 2000 (60)

Conniff, Richard, *The Ape in the Corner Office,* Crown Business, New York, 2005

Darwin, Charles, *On the Origin of Species by Means of Natural Selection,* 1859

Dawkins, Richard, *The Selfish Gene,* Oxford University Press, 1976

Degen, Rolf, „Nicht nur Verdorbenes macht Angst", în *Tabula,* 2005 (aprilie)

Degen, Rolf, „Wenn das Essen hochkommt", în *Tabula,* 2005 (aprilie)

Dennis, Harris, *Leben în der Steinzeit,* Bibliographisches Institut, 2004

Diamond, Jared, *The Third Chimpanzee,* Harper Collins, 1992

Ebberfeld, Ingelore, *Küss mich – Eine unterhaltsame Geschichte der wollüstigen Küsse,* Piper Verlag, 2004

Eibl-Eibesfeldt, Irenäus, *Der vorprogrammierte Mensch,* Orion-Heimreiter Verlag, 1985

Eibl-Eibesfeldt, Irenäus, *Die Biologie des menschlichen Verhaltens,* Blank Verlag, 2004

Ekman, Paul, *Gesichtssprache,* Böhlau Verlag, 1988

Evatt, Cris, *Opposite Sides of the Bed,* Conary Press, 1992

Franz, Angelika, „Zahnlos în der Steinzeit", în

Zeit Online, 2005 (24)

Garfinkel, Perry, *În a man's world,* Teen Speed Press, 1993

George, Uwe, *Expedition în die Urwelt,* Gruner und Jahr, 1993

Gilbert, Bailey, *Genes on the couch,* Brunner-Routledge, 2000

Glantz, Pearce, *Exiles from Eden,* W.W. Norton, 1989

Grant, de Panafieu, *Die Steinzeitmenschen,* Arena Verlag, 2002

Gray, John, *Men Are from Mars, Women Are from Venus,* Thorsons, 1992

Harris, Marvin, *Wohigeschmack und Widerwillen,* DTV Verlag, 1995

Hartmann, Thom, *Attention Deficit Disorder: A Different Perception,* Underwood Books, 1997

Hejj, Andreas, *Traumpartner – Evolutionspsychologische Aspekte der Partnerwahl,* Springer Verlag, 1996

Hergersberg, Peter, „Tirili în Dur", în *Die Zeit,* 2001 (16)

Hemegger, Rudolf, *Psychologische Anthropologie,* Beltz Verlag, 1982

Hoffmann, Emil, *Lexikon der Steinzeit,* C.H. Beck Verlag, 1999

Hutchison, Michael, *Mega Brain: New Tools And Techniques For Brain Growth And Mind Expansion,* Ballantine, 1990

Jennions, Petrie, „Why De Females Mate

Multiply?", în *Biological Revue,* 2000 (75)
Johanson, Donald; Blake, Edgar şi Brill, David, *From Lucy to Language,* Simon Schuster, 2001
Johnson, Earle, *The Evolution of Human Societies,* Stanford Universal Press, 1987
Jonas, Fester, *Kinder der Hohle,* Kösel Verlag, 1984
Juan, Stephen, *The Odd Body: Mysteries of Our Weird and Wonderful Bodies Explained,* Andrews MeMeel Publishing, 2004
Jungblut, Christian, „Rhhrrrhhrrr – Psychologie des Lachens", în *Zeitwissen,* 2006 (01)
Kirstein, Tiefers, *Leben und Alltag în der Steinzeit,* BVK Verlag, 2004
Koestner, Wheeler, „Self-presentation în personal advertisements", în *Journal of Social and Personal Relationships,* 1988 (5)
Krupp, Kerstin, „Kleine Jäger în einer Welt voller Bauem", în *Berliner Zeitung,* 1998 (8 iulie)
Kutzschenbach, Claus von, *Frauen, Männer, Management,* Rosenberger Verlag, 2004
Löbsack, Theo, *Unter dem Smoking das Bärenfell,* Weltbild Verlag, 1994
Logue, Alexandra W., *The Psychology of Eating and Drinking,* Routledge, 1986
Lorenz, Konrad, *Civilized Man's Eight Deadly Sins,* Harcourt Brace Jovanovich, 1974
Lomsen, Dirk, *Rokal, der Steinzeitjäger,* Thienemann Verlag, 1987
Marks, Nesse, „Fear and fitness"; în *Ethology*

and Sociobiology, 1994 (15)

Micka, Bettina, „Eifersucht ist ein nützliches Erbe der Evolution", în *Die Welt,* 19.02.2006

Miller, Geoffrey, *The Mating Mind: How Sexual Choice Shaped the Evolution of Human Nature,* Anchor, 2001

Moir, Anne şi Jessel, David, *Brain Sex – The Real Difference between Men and Women,* Bantam Doubleday Dell Publishing Group, 1980

Molcho, Samy, *Alles über Körpersprache,* Mosaik Verlag, 2002

Morris, Desmond, *The Human Animal,* BBC Books, 1994

Morris, Desmond, *The Naked Ape,* Jonathan Cape, 1967

Müller-Beck, Hansjürgen, *Die Steinzeit,* C.H. Beck Verlag, 2004

Nesse, Randolph M. şi Williams, George C., *Why We Get Sick: The New Science of Darwinian Medicine,* Vintage, 1996

Nesse Randolph M., „Evolutionary explanations of emoțions", în *Human Nature,* 1990 (1)

Neumann, Dieter; Schöppe, Arno şi Treml, Alfred K., *Die Natur der Moral,* Hirzel Verlag, 1999

Niemitz, Carsten, *Das Geheimnis des aufrechten Gangs,* Beck Verlag, 2004

Nougier, Louis-Rene, *Die Welt der Höhlenmenschen,* Patmos Verlag, 2004

Opaschowski, Horst W., *Xtrem – Der kalkulierte Wahnsinn,* Germa-Press Verlag, 2000

Palmer, Douglas, *Die Geschichte des Lebens auf der Erde,* Primus Verlag, 2004

Paulus, Jochen, „Hunger macht rastlos", în *Die Zeit,* 2004 (11)

Pease, Allan şi Allan, Barbara, *Why Men Don't Listen and Women Can't Read Maps,* Pease Internațional Pty, 2001

Pinker, Steven, *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature,* Penguin Books, 2002

Pinker, Steven şi Bloom, Paul, „Natural Language and Natural Selection", în *Behavioral and Brain Sciences,* 1990 (13)

Polimer, Udo şi Warmuth, Susanne, *Lexikon der populären Ernährungsirrtümer,* Eichborn Verlag, 2000

Pratschko, Margit, „Alles Täuschungsmanöver", în *Focus,* 2005 (16) Probst, Ernst, *Deutschland în der Steinzeit,* Bertelsmann Verlag, 1991

Profet, Margie, *Pregnancy Sickness,* Addison Wesley Publishing Company, 1997

Reichholf, Josef H., *Warum wir siegen wollen,* DTV Verlag, 2001

Rubin, Harriet, *The Princessa: Machiavelli for Women,* Dell, 1998

Sanides, Silvia, „Renaissance des biologischen Determinismus", în *Neue Zürcher Zeitung,* 2000 (42)

Schmitz, Ralf şi Thissen, Jürgen, *Neandertal,* Spektrum Verlag, 2002

Schneider, Wolf, *Wir Neandertaler,* Stern

Bücher, 1988

Schrenk, Friedemann şi Brommage, Timothy G., *Adams Eltern,* C.H. Beck Verlag, 2002

Schwanitz, Dietrich, *Männer,* Eichborn Verlag, 2001

Sigmund, Karl, *Spielplätze – Zufall, Chaos und die Strategie der Evolution,* Droemer-Knaur Verlag, 1997

Singh, Devendra, „Body Shape and Female Attractiveness", în *Human Nature,* 1993 (4)

Sklenitzka, Franz S. şi Jakobs, Günther, *Die Steinzeitmenschen,* Arena Verlag, 2004

Sommer Volker, *Von Menschen und anderen Tieren,* Hirzel Verlag, 1999

Stanford, Craig B. şi Bunn, Henry T., *Meat Eating and Human Evolution,* Oxford University Press, 2001

Süβenbacher, Gottfried A., „Prehistoric Fire Usage and Its Relevance to the Evolution of Consciousness", în *Journal of Consciousness Studies,* 2002 (304)

Symons, Donald, *The Evolution of Human Sexuality,* Oxford University Press, 1981

Tannen, Deborah: *You Just Don't Understand: Women and Men în Conversation,* Quill, 1990

Tiger, Lionel şi Fox, Robin, *The Imperial Animal,* Transaction Publishers, 1997

Tooby, John şi Cosmides, Leda, „Evolutionary Psychology and the Generation of Culture", în *Ethology and Sociobiology,* 1989 (10)

Tooby, John şi Cosmides, Leda, „The Past against the Present", în *Ethology and Sociobiology,* 1990 (11)

Trinkaus, Erik şi Shipman, Pat, *Die Neandertaler – Spiegel der Menschheit,* Bertelsmann Verlag, 1993

Uhl, Matthias şi Voland, *Angeber haben mehr vom Leben,* Spektrum Verlag, 2002

Voland, Eckart, *Grundriss der Soziobiologie,* Spektrum Verlag, 2000

Weinberger, Christiane, *Evolution und Ethologie,* Springer Verlag, 1983

Werner, Jonathan, *Zeit, Liebe, Erinnerung,* Siedler Verlag, 2000

Weiss, Daniel E., *The Great Divide – How Females and Males Really Differ,* Simon and Schuster, 1991

White, Randall, „Thoughts on Social Relationships and Language în Hominid Evolution", în *Journal of Social and Personal Relationships,* 1985 (2)

Wieck, Wilfried, *Männer lassen lieben – Die Sucht nach der Frau,* Fischer Verlag, 1990

Wilson, Edward O., *Diversity of Life,* Harvard University Press, 1992

Wright, Robert, *Diesseits von Gut und Böse,* Limes Verlag, 1996

Wuketits, Franz M., *Soziobiologie,* Spektrum Verlag, 1997

Wunderlich, Hans Georg, *Die Steinzeit ist noch*

nicht zu Ende, Rowohit Verlag, 1985

Zigman, Laura, *Animal Husbandry,* Dial Press, 1998

Zimmer, Dieter E., *So kommt der Mensch zur Sprache,* Heyne Verlag, 1994

Adesea renunțăm să ne mai punem întrebări. Şi nu ne mai mirăm de ce privim fascinați un foc de artificii sau un foc de tabără, sau pur şi simplu focul din şemineu. De unde atâta entuziasm? ... Exact de la *Maimuța din tine,* care sare imediat cu o oglindă pe care ți-o pune în față. Oglinda propriei tale psiho-evoluții. Pentru că noi, cu toții, purtăm în continuare în creier şi în gene o mulțime de „circuite" ancestrale pline de mistere ancestrale. Iar pe măsură ce le descoperim, lumea din jur începe să devină tot mai limpede...

BAROQUE BOOKS & ARTS®

MAIMUȚA DIN TINE. SCLIPITOARE, INTUITIVĂ, ALERTĂ ȘI SURPRINZĂTOARE.

Ne urcăm repede în avion, să facem shopping la New York, şi aflăm la ştirile orei 5 ce s-a petrecut în Australia, la 4.30. Trimitem e-mailuri în Noua Zeelandă şi în trei minute primim răspuns. Dar, în esenţă, tot oameni ai Epocii de Piatră rămânem, ne purtăm în continuare la fel ca strămoşii noştri sălbatici, ne umplem stomacul până nu mai putem respira, ne simţim minunat la lumina lumânărilor şi ne alegem partenerii exact după aceleaşi criterii. Cam aşa începe şi demonstraţia, în cel mai amuzant registru încărcat de sobrietatea mileniilor ce ne apasă umerii de când am luat hotărârea că trebuie să fim bipezi!

ISBN 978-606-8564-08-1

www.baroquebooks.ro

rfi ROMÂNIA